

PÅ KANT

Afgangsprojekt

Jens Rex Christensen

Ditte Bendix Lanng

ad10-urb4 2008

10. semester Urban Design

Institut for Arkitektur & Design

Aalborg Universitet

Februar - juni 2008

Vejleder: professor, arkitekt Hans Kiib

Tak til

Lea Louise Holst Laursen, ph.d.-studerende, Institut for Arkitektur & Design, Aalborg Universitet

Lasse Andersson, ph.d.-studerende, Institut for Arkitektur & Design, Aalborg Universitet

Morten Boje Blarke, ph.d.-studerende, Institut for Samfundsudvikling & Planlægning, Aalborg Universitet

Lemvig Kommune for kortmateriale

EXECUTIVE SUMMARY

'On the Edge' (På Kant) is a master thesis project at the Urban Design specialisation, Institute of Architecture and Design, Aalborg University.

The project has been composed by Jens Rex Christensen and Ditte Bendix Lannig from February to June 2008.

The project is concerned with the edge of Denmark. It works with a double reading of the notion 'edge':

- The edge of Denmark is where growth and development has its periphery. It is the outskirts – places which are no longer on the main agenda after the structural changes in Denmark.
- The edge of Denmark is also where earth meets water – a special landscape space with specific cultural imprints which might hold the capacity to contribute as a resource in the development of new local agendas on the edge..

The project responds to a prevailing issue in Denmark: The polarised Danish geography where the rural and remote areas – in particular along the western coastline – experience decline while people and jobs move towards the urbanised areas in the east.

The project is formulated as a journey on the edge; a journey into the exploration, understanding, and interaction with spaces on the edge. With the project we seek to propose how we – as urban designers – can reflect the profession in the shaping mechanisms of the edge.

Problem

With the present planning discourse as a frame, the project seeks to define and locate energies and development potentials on the edge.

The official planning discourse is established by the latest version of the National Planning Report (Landsplanredegørelse 2006). The Report constitutes a geographical opposition in Denmark between central growing areas and declining remote areas.

The outskirts on the edge of Denmark suffer from the structural shift caused by the transition to knowledge society and the globalisation. The dominating infrastructural and economical logics, making the cities into the primary forces of attraction, has made it very difficult to maintain the energy which used to be on the edge, let alone to infuse new energy.

The project opposes the polarisation and searches for possibilities for physical development on the edge which can meet the challenges facing the remote areas.

The landscape of the edge is the space for the physical interventions of the project. 'On the Edge' understands the landscape as an operational space shaping and organising processes and elements.

The landscape of the edge is more than a picturesque conception; it is a multifunctional space which can simultaneously be developed and utilised, as well as protected and sustained.

Methodology

The project is carried out along two tracks: an explorative journey on the edge and a perspective overview.

The journey is undertaken in a field of exploration, demarcated by a day-long journey on the edge. The explorative process recognises intuitive, impulsive and narrative conceptions and seeks to unfold the edge for new readings which can challenge the established

perceptions.

The overview track treats the framing conditions of the material that we move through. With this track we seek to position the experienced reality on the edge in its greater strategic context.

In close relationship with the field experiences and with the result of the empirical analysis, we have employed processes of conceptual design which facilitate a simultaneous and dynamic work with analytical data and forward-striving potentials.

On the journeys, the thesis of the project is formulated. The thesis is *that place-specific amenity values of the edge landscape together with existing economies can form the basis of developing energetic local hybrid projects on the edge. The projects are spatial and architectural interventions which insert new stories and development perspectives in the local situations.*

Thus, 'On the Edge' seeks to compile creative links between the energy of the functional-economic landscape and of the natural values of the same landscape.

Project results

'On the Edge' points towards a process of distinction on the edge, grounded in place specific conditions and potentials. Both the method and the hybrid concept support the aim of distinction.

The explorative method has created an understanding of the edge as a highly diverse field – a mosaic. The method performs as an alternative point of view, challenging the dominating conceptions and showing new varied interpretations and treatments of the edge.

The concept deploys a hybrid with the multifunctional landscapes of the edge. In these landscapes economical and spatial resources have been uncovered. They form the basis of physical interventions containing new stories and energy.

Finally, in a conceptual design the project manifests a proactive relationship of exchange between a large economical actor on the edge - the wind turbine industry, and a local society on the edge – Thyborøn.

In a local spatial anchoring this pilot project seeks to create a field of energy in the landscape of Thyborøn: applicable, distinctive urban spaces which anchor the landscape of wind production in an urban and recreational quality and supply the small town with new energy.

På Kant

SYNOPSIS

'På Kant' er et afgangspjækt på specialiseringen Urban Design, Institut for Arkitektur & Design, Aalborg Universitet. Projektet er udarbejdet af Jens Rex Christensen og Ditte Bendix Lannig fra februar til juni 2008.

Projektet beskæftiger sig med kanten af Danmark. Det arbejder med en dobbelt læsning af begrebet 'kant':

- Kanten af Danmark er der, hvor vækst og udvikling har sin periferi. Det er udkant og yderområder - steder, der ikke længere er på den store dagsordenen med de strukturelle ændringer i Danmark.
- Kanten af Danmark er også der, hvor land møder vand - et særligt landskabsrum med sine specifikke kulturelle aftryk, der måske kan bidrage væsentligt som ressource i nye lokale dagsordener på kanten.

Projektet forholder sig til en aktuel problemstilling i Danmark: Den polariserede danske geografi, hvor yderområderne - særligt langs kysterne mod vest - oplever tilbagegang, mens befolkningen og arbejdspladserne flytter mod bybåndene i øst.

Projektet formuleres som en rejse ud på kanten; en rejse ind i opdagelsen, forståelsen og indtagelsen af kantens rum. Med projektet søger vi at give et bud på, hvordan vi, som urbane designere, kan spejle vores fag i de mekanismer, der former kanten.

Projektets problemstilling

Med afsæt i den aktuelle planlægningsdiskurs søger projektet at definere og lokalisere energier og udviklingspotentialer på kanten.

Den officielle planlægningsdiskurs er fastlagt af den seneste Landsplanredegørelse (2006). Redegørelsen konstituerer et geografisk og prioriteringsmæssigt modsætningsforhold i Danmark mellem tydeligt aftegnede vækstcentre og yderområder i nedgang. Yderområderne, ofte på kanten af Danmark, lider under det strukturelle skift, som videnssamfundet og globaliseringen har medført. Den dominerende infrastrukturelle og økonomiske logik, der gør byerne til de primære tiltrækningskræfter, har gjort det meget svært at bevare den energi, der engang var på kanten, endsiqe at tilføre ny energi.

Projektet er på kant med polariseringen og afsøger mulighederne for en fysisk udvikling på kanten, der kan møde de udfordringer, som yderområderne står overfor.

Kantlandskabet er rummet for projektets fysiske interventioner. 'På Kant' forstår landskabet som en operationel størrelse, der formes af og organiserer utallige processer og elementer.

Kantlandskabet er andet og mere end en pittoresk forestilling; det er et multifunktionelt rum, der kan udvikles og bruges, samtidig med at det beskyttes og bevares.

Projektets metode

Projektet er udført i to spor: en eksplorativ rejse på kanten og et overblikssøgende spor.

Rejsen foretages i et ca. 300 kilometer langt undersøgelsesfelt, der er defineret af en dagsrejse på kanten. Den eksplorative afsøgningsproces anerkender intuitive, impulsive og narrative forestillinger og søger at åbne feltet for nye læsninger, der kan udfordre de etablerede opfattelser.

Det overblikssøgende spor omhandler rammebetingelserne for det samme materiale, som vi bevæger os gennem. Med dette spor søger

vi at positionere den oplevede virkelighed på kanten i sin større strategiske og planlægningsmæssige kontekst.

I tæt dialog med oplevelserne i feltet og den empiriske analyses resultater, har vi anvendt konceptuelle designprocesser, der muliggør et simultant og dynamisk arbejde med analytiske data og fremadrettede potentialer.

På kantrejserne formuleres projektets tese. Tesen er, at *stedsspecifikke herlighedsværdier og eksisterende økonomier tilsammen kan danne grundlaget for udviklingen af energiske, lokale hybridprojekter på kanten. Projekterne er rumlige og arkitektoniske interventioner, der indlæser nye fortællinger og udviklingsperspektiver i de lokale situationer.*

'På Kant' søger dermed at sammenstille kreative koblinger mellem energien i kantens nødvendige, funktionelle landskab og drivkraften i de landskabelige herligheder.

Projektets væsentligste resultater

'På Kant' peger i retning af en forskelsskabelse på kanten, som grundes i stedsspecifikke præmisser og potentialer. Både metoden og det hybride koncept understøtter denne forskelsskabelse.

Den eksplorative metodik har vist kanten som et stærkt varieret felt - en mosaik. Metodikken præsterer en alternativ optik, som udfordrer konstituerede opfattelser og viser nye nuancerede læsninger og varierede behandlinger af kanten.

Konceptet dyrker en hybrid med de multifunktionelle kantlandskaber. I disse landskaber findes økonomiske og rumlige ressourcer, der kan danne grundlag for fysiske interventioner, som rummer nye fortællinger og energi.

Endelig demonstrerer 'På Kant' i et konceptuelt design et proaktivt udvekslingsforhold mellem en stor økonomisk aktør på kanten - vindmølleindustrien, og et lokalt kantsamfund - Thyborøn.

I en lokal rumlig forankring søger dette pilotprojekt at skabe et energifelt i Thyborøns kantlandskab: Anvendelige, karakterfulde byrum, der forankrer vindproduktionslandskabet i en særlig specifik natur- og bykvalitet og tilfører den lille by ny energi.

Indhold

Formalia	1
Executive summary	3
Synopsis	5
Indholdsfortegnelse	6
Læsevejledning	7
Problemstilling	9
Inspirationsreferencer	10
På Kant 1: Banan-land og H-byen - Diskurs på kanten	12
På Kant 2: Kantlandskabet	16
Metode	18
Eksplorativ undersøgelse - Niveau 1 og 2	
Udforskning af kantlandskaberne: snit og miniscenarier	23
Undersøgelsesfeltet	24
Historisk kortlægning	26
29 snit	28
Ti miniscenarier	31
- 'Pejl-line', Rønbjerg ved Livø-færgen	32
- 'Pendlerforstad', Virksund/Sundstrup	34
- 'Det er et yndigt land', Grynderup	36
- 'Oplevelsespille', Sallingsund	38
- 'Trin-Bræt+Bugt-Bad', Bremdal, Struer	40
- 'Bunker af Kunst', Oddesund	42
- 'iHavn', Remmerstrand	44
- 'Kantkollision', Thyborøn	46
- 'Landskab 1:1', Bovbjerg	48
- 'RasteRum', Nissum Fjord	50
Miniscenariernes udviklingsperspektiver	52
Eksplorativ undersøgelse - Niveau 3	
Pilotprojekt Thyborøn	53
Thyborøn: Land-Region-Kommune-By	54
Grænselandet Thyborøn	56
Vindmøller på Kanten	58
'Kant af Vind & Lys'	60
Konceptplan	61
Konceptbeskrivelse - 'Kant af Vind & Lys'	64
'Hvid Vind'	76
Hjørneste A: 'Det Urbane Møbel'	78
Hjørneste B: 'Byens Balkon'	82
Hjørneste C: 'Legepladsen'	86
Hjørneste D: 'Venteværelse med Udsigt'	90
Hjørneste E: 'Vindmølleriet'	94
Designproces	98
Perspektivering	100
- Udviklingspotentiale i Thyborøn	100
- Forskelsskabelse på kanten	101
Bibliografi	104

LÆSEVEJLEDNING

Projektrapporten er opdelt i fire afsnit:

- Første del beskriver projektets ramme: dets problemstilling samt teoretiske og metodiske udgangspunkt.

- Anden del indeholder en eksplorativ udforskning af kanten. Afsnittet består af to niveauer: 29 snit på kanten af Danmark og ti miniscenarier.

- Tredje del er et pilotprojekt. Afsnittet viser et konceptuelt designforslag.

- Fjerde del indeholder projektets perspektivering.

PROBLEMSTILLING

Baggrund

Danmark er et udpræget kystland med omtrent 7300 km kystlinie. Ingen i Danmark befinder sig meget længere end 50 km fra kanten.

Kantens landskab er dynamisk. Landjord og havvand flytter sig hele tiden i forhold til hinanden og aftegner et varieret og kraftfuldt kantlandskab. Også anvendelsesmæssigt er kanten i bevægelse: Fra at være frontlinie for en fisker-, jordbrugs- og søvejsnation, er kanten trådt bagud på scenen. I dag er det helt andre steder, nemlig byerne, der genererer økonomien og indrammer de fleste af vores liv.

På højeste planniveau (Landsplanredegørelsen 2006) er kursen klar: Landet består af plus- og minusområder. Det kan deles i en "Rådden Banan" & en "H-by". Det Østjyske bybånd, Fyn og Sjælland, der er serviceret af det H-lignende motorvejsnet er frontlinien i udviklingen. Hertil flytter folk og penge. Her er der vækst. Men mod kysterne vestpå ses bagsiden af den økonomiske og infrastrukturelle logik. Her forfalder livet og økonomien. I Landsplanredegørelsens optik står kun de landskabelige herlighedsværdier tilbage som en ressource på kanten (Miljøministeriet 2006).

På kant

Dobbeltheden i begrebet "kant" er projektets udgangspunkt:
- Kanten af Danmark er der, hvor vækst og udvikling har sin periferi. Det er udkant og yderområder - steder, der ikke længere er på den store dagsordenen med de strukturelle ændringer i Danmark.
- Kanten af Danmark er også der, hvor land møder vand - et særligt landskabsrum med sine specifikke anvendelser, der måske kan bidrage væsentligt som ressource i nye lokale dagsordener på kanten.

I dette projekt vil vi stille os undrende overfor den overordnede officielle diskurs for Danmarks kantområder og, med en indfældet optik, søge at lokalisere nogle energier på kanten. Projektets initierende spørgsmål har været brede og afsøgende:
- Hvad er kanten for en størrelse? - Hvad er det, der bærer eller definerer kanten - eller kunne komme til det?
- Kan man reformulere forståelsen af kanten? - Kan ny energi indlæses ovenpå kantens aktuelle situationer, så en divers og levende fremtid muliggøres?
- Hvordan operationaliseres de landskabelige herlighedsværdier, som er kantens kendetegnende styrke?
- Hvordan kan vi interagere rumligt/arkitektonisk med situationerne på kanten, så der skabes ny strategisk dynamik?

Med disse spørgsmål er projektet på kant med Landsplanredegørelsen, som reelt konstituerer, at det lokale på kanten er frakoblet størstedelen af udviklingen. Men dette gælder ikke blot den udvikling, der foregår inde i H-byen med rod i en infrastrukturel og økonomisk logik, som kanten vanskeligt kan følge med i. Det gælder også for de tiltag, der rent faktisk finder sted lige på kanten selv.

Et eksempel er vindenergiproduktionen i Danmark, der har udviklet sig til en milliardindustri med store møller i de mest forblæste egne af landet. Ofte står møllerne ude ved kanten - i yderområderne. Her producerer de energi og penge til en hel nation, i særdeleshed til vækstcentrene mod øst. Men de store investeringer forankres sjældent i lokalsamfundet, selvom behovet er tilstede.

Et andet aspekt er den markante benyttelse af kantens herlighedsværdier som rekreationslandskab, som for en væsentlig del foregår i generiske sommerhusområder og campingpladser, samt i tivollignende feriebyer. Udkommet er ensartede kantstrækninger,

der vanskeligt differentieres fra hinanden, og som fremstår uvedkommende for lokalsamfundet og ikke levner rum for stedets egenart.

Spørgsmålet til denne generiske udviklingsdiskurs er, om ikke der ligger stedsspecifikke latente energier i kantlandskaberne. - Energier, der kan sammenstilles i nye hybride projekter, og som kan pege på potentialer på kanten.

Tese

På den baggrund og med udgangspunkt i en eksplorativ afsøgningsproces på kanten samt en række arkitektoniske inspirationsprojekter (se næste side) er projektets tese blevet formuleret.

Tesen er, at stedsspecifikke herlighedsværdier og eksisterende økonomier tilsammen kan danne grundlaget for udviklingen af energiske, lokale hybridprojekter på kanten. Projekterne er rumlige og arkitektoniske interventioner, der indlæser nye fortællinger og udviklingsperspektiver i de lokale situationer.

INSPIRATIONSREFERENCER

En vifte af konkrete arkitektoniske projekter har inspireret tilgangen til projektets problemstilling og teseformuleringen:

Generelt finder vi projekterne appellerende og lærerige i forhold til udfordringerne på den danske kant, fordi de har formået at skabe og dyrke en kreativ integration mellem energien i ikke-urbane anvendelser og indbydende superlokale styrker.

I kraft af kreative koblinger mellem stedets nødvendige funktionelle landskab (som vi kunne kalde 'nødvendighedens logik') og de skulpturelle, naturlige stedgivne landskaber, opnår projekterne at tilføre og udvikle værdier og fortællinger ud fra stedets særlige vilkår.

1.

2.

3.

4.

1. West 8: Landskabsdesign til Oosterscheldt stormflodsbarriere, Holland

West 8 har transformeret sanddyngerne, der blev brugt konstruktionsarbejdet af stormflodsbarrieren ved Oosterscheldt. Et nyt klitlandskab er fremkommet, der ikke skaber et romantisk billede af en uspoleret natur, men istedet understreger landskabets kunstighed. - Sandet er planeret og dækket med sorte og hvide strandskaller, der former store geometriske mønstre.

Ved højvande er muslingebankerne ideelle ynglesteder for havfugle, så de geometriske mønstre kommer sommetider til live. Men mønstrene ødelægges ikke, fordi fuglene oftest vælger de områder, der giver mest kamuflage: hvide fugle på hvide områder og sorte fugle på sorte områder (Ruby).

Af økonomiske årsager fjernede man ikke de kunstige øer og sanddepoterne fra konstruktionen af barrieren, da anlægsarbejdet var afsluttet. På denne baggrund er West 8's projekt opstået, og det udnytter på appellerende vis denne 'nødvendighedens logik' til at forme et særligt landskabsgreb, der forener tekniske, økonomiske og naturlige hensyn på stedet.

2. Jørn Utzon: Svaneke Vandtårn, Sejlmærke og Udsigtspunkt, Bornholm, Danmark

En gigantisk trefod iscenesætter som en skulpturel installation landskabet ved Svaneke.

Jørn Utzons Vandtårn fra 1952 er i dag et fredet vartegn, der med sin hybride funktion og landskabelige indpasning står som en 'nødvendighedens logik' tilsat en arkitektonisk rigdom - en tilførsel af karakter og identitet.

3. Ice Hotel, Jukkasjärvi, Sverige

Jukkasjärvi er en lille landsby 200 kilometer fra polarciklen i Nordsverige.

Ishotellet er en fortælling om et sted, hvor man har gentænkt og genformet de lokale forhold til en udtryksfuld og stedsspecifik anvendelse.

Vinterhotellet er skabt ud af en sommerbaseret turisme, og før i tiden blev de kolde vintermåneder set som en ulempe. Men stedets særegenhed har vist sig indeholde et udviklingsperspektiv med attraktive, unikke oplevelser.

Hotellet konstrueres af isen fra den nærliggende tilfrosne flod. Ishotellet genopbygges hvert år, når frosten sætter ind. Et hold af snebyggere, arkitekter, ingeniører og kunstnere bygger hele hotellet i en proces, der levner rum for kunstnerisk udfoldelse. Aktiviteter som hundeslædesafarier og snescooterture til de samiske landskaber, samt iskunst og en isbar udbygger fortællingen og oplevelsesspektret i den mørke arktiske kulde.

(www.icehotel.com)

4. Nasjonale Turistveger, Norge

"Nasjonale turistveger byr på reiser som slynger seg frem langs fjell og fjord, følger kyst og hav, leter seg frem mellom fosser og stryk eller søker seg til ishavet i det ytterste nord." (www.vegvesen.no)

18 nasjonale turistruter skal utvikles i Norge frem til år 2015. Projektet utvikles af Statens Vegvesen, der kommissionerer forskellige arkitekter til at tegne små installationer til iscenesættelsen af de uspolerede og spektakulære norske naturlandskaber, for eksempel ad vejene i Lofoten og i Aurlandsfjellet (foto). Formålet med de sceniske køreture er at tiltrække turister til områder alle steder i Norge.

Projektet her, Stegastein, er tegnet af arkitekterne Todd Saunders og Tommie Wilhelmsen. Det er et udsigtspunkt (og toiletfaciliteter), der skyder ud over den sikre grund på fjeldet - ud i naturen, som man kommer tættere på oppe på spidsen af det 33 meter lange fremspring.

De atten ruter i projektet er tiltænkt at have forskellige identiteter, der hylder den sceniske diversitet langs ruterne. Projekterne grundes i de norske kantlandskaber (fjordene og havet) og fjeldlandskaber, og tilsammen udgør ruterne en mosaik af sceniske landskabsoplevelser.

(www.vegvesen.no, www.turistvegprosjektet.com, TOPOS 57, 2006)

På Kant 1: Banan-land og H-by - diskurs på kanten

Den officielle planlægningsdiskurs er fastlagt af den seneste Landsplanredegørelses 'nye danmarkskort' (Miljøministeriet 2006). Redegørelsen konstituerer et geografisk modsætningsforhold i Danmark mellem tydeligt aftegnede vækstcentre på den ene side og yderområder med vanskelige vilkår på den anden. Yderområderne, ofte på kanten af Danmark, er frakoblet udviklingen og står tilbage som problembørn i et land i rivende vækst. I Landsplanredegørelsen er kun få og brede bud på, hvordan man forholder sig til disse områder.

Den rumlige polarisering verbaliseres og yderområderne stigmatiseres yderligere af det billedlige begreb 'Den Rådne Banan', som bliver brugt i debatter og medier.

Mediernes artikler og tv-programmer om Den Rådne Banan, efterlader en fornemmelse af, at kanten er én grå masse, der er blevet udtømt for energi i takt med, at byerne har fået en stigende tiltrækningskraft. Den dominerende infrastrukturelle og økonomiske logik, som landsplanredegørelsen officielt cementerer, har gjort det meget svært at bevare den energi, der engang var på kanten, endsige at tilføre ny energi.

Undervejs i H-byen...

...og ude på kanten i Den Rådne Banan

Den Rådne Banan og H-byen -billeder på en virkelighed

I dag taler regionalforskere om 'Den Rådne Banan' (figur 1) og 'H-byen' (figur 2).

Den Rådne Banan er en metafor for et bananformet bælte, der strækker sig fra Nordvestjylland ned gennem Vestjylland, hen over Sønderjylland og Sydfyn til Lolland-Falster - og helt til Bornholm i sydøst (Weekendavisen nr. 12, 2007).

H-byen er en metafor for det bynetværk, der langs de danske motorvejsstrækninger danner et H-lignende mønster.

Den rumlige polarisering i Danmark fik et navn, der klingede, da Weekendavisen påbegyndte en artikelserie under overskriften "Bananen". Tidligere blev skævheden udtrykt i mildere og mere faglige toner som "Det skæve Danmark" eller "geografisk ulighed", når det dukkede op i den landspolitiske debat (BYPLAN NYT 3, 2004). Ligesom de udtryk, er Den Rådne Banan og H-byen indikatorer for hvor i de danske geografier, der er demografisk og økonomisk nedgang - og hvor det modsatte er tilfældet.

H-byen betegner således de stærkt urbaniserede områder i Danmark; de områder, hvor udviklingen, huspriserne og erhvervmarkedet er opadgående. Antitesen synes at være Den Rådne Banan, der omfatter de områder i Danmark, der er præget af lave befolkningsskoncentrationer, et jobmarked i nedgang, og stedvis endda forladte huse (Laursen & Tietjen 2008: 3f).

Udtrykket Den Rådne Banan er inspireret af 'The Blue Banana', som blev introduceret af Roger Brunet, fransk geograf. Han ønskede at gøre regeringen opmærksom på, at al europæisk erhvervsudvikling foregik i Norditalien, Benelux, Svejs, Vesttyskland og Sydengland. Også andre frugter er i spil i de europæiske udviklingsdebatter: For eksempel 'The Green Apple' omkring Berlin, København, Stockholm, Hamburg og Randstad Holland, og 'Progressive Pineapple' omkring Østfrankrig, Vesttyskland og Benelux med satellitter i London, København, Birmingham og Oslo.

Metaforerne fortæller komplicerede historier på en simpel måde; de er i stand til at fange opmærksomhed og skære ind til benet.

Men i modsætning til de europæiske eksempler, udebliver de positive associationer i tilfældet Den Rådne Banan. Med billedet af en rådne banan konstitueres en generel forståelse, der måske nok sætter en debat i gang (se eksempelvis www.dr.dk/Tema/banan/debat), men som også indeholder den fare yderligere at stigmatisere territoriet og de mennesker, der lokalt befinder sig i det rådne væv. I forvejen er Bananen befolket af borgere med relativt lave indkomster og set i relation til resten af landet er større andele af befolkningen er på overførselsindkomst (Landsplanredegørelse 2003: 32ff). Med billedet af Den Rådne Banan distanceres de i endnu højere grad fra det officielle Danmark, som (jo) befinder sig i en rivende H-bys udvikling. Sat lidt på spidsen, bliver indtrykket, at områderne i Den Rådne Banan ikke har noget at tilbyde de veluddannede og velbærgede.

Landplanredegørelsens skærpede diskurs

I Danmark sættes den officielle dagsorden for landets fysiske planlægning af Landsplanredegørelsen.

I de seneste to redegørelser (2003 & 2006) kan man genkende den rumlige polarisering, som Den Rådne Banan og H-byen udtrykker: Danmark er på vej mod stigende regionale forskelle, der begrundes i globalisering og videnssamfund. De store byregioner er godt stillet i denne forandringsproces, mens områder uden større byer har svært

fig 1: Den Rådne Banan
(www.dr.dk/Tema/banan/banankort.htm)

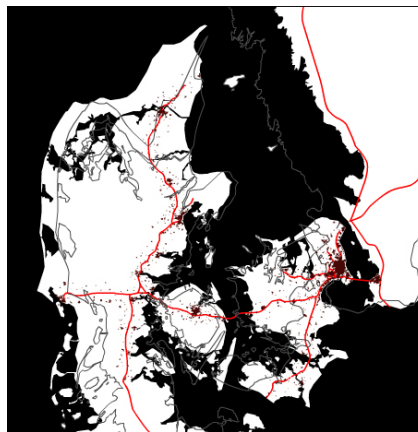

fig 2: H-byen
(<http://transform-arkitekter.dk/projekter/hby/hby.htm>)

ved at håndtere de demografiske og økonomiske omstruktureringer. Landsplanredegørelsen 2003 (LPR03) og Landsplanredegørelsen 2006 (LPR06) bygges grundlæggende op omkring den samme analyse om den geografiske fordeling af arbejdspladser, befolkningssvækst og indkomster, der viser en skæv udvikling i Danmark.

De områder, der er omfattet af Den Rådne Banan, er i landsplanredegørelserne betegnet som yderområder, dvs områder uden byer over 20.000 indbyggere (Miljøministeriet 2003: 14 & Miljøministeriet 2006: 21).

Mens de to landsplanredegørelser har mange fællestræk og reelt formulerer det samme sæt udfordringer, kan et modsætningsforhold også læses i tekst og kortmateriale i form af en skærpet diskurs i retning mod en opdeling af Danmark i plus- og minusområder. Mens LPR03 omtaler de stærkere byregioner som en præmis, som vi skal lære at håndtere gennem en planlægning, der "kan bidrage til, at alle dele af landet får del i udviklingen." (Miljøministeriet 2003: 14), har LPR06 sat sig et egentligt mål om yderligere at styrke de store byregioner i et internationalt konkurrenceperspektiv: "I videnssamfundet spiller byerne en hovedrolle. Hvis Danmark skal styrke sin globale position, må vi skabe byer, der kan klare sig i europæisk sammenhæng." (Miljøministeriet 2006: 11).

Prioriteringen af byregionerne kan også læses på forskelligheden af de danmarkskort, som vises i de to redegørelser (se figur 3 og 4): På

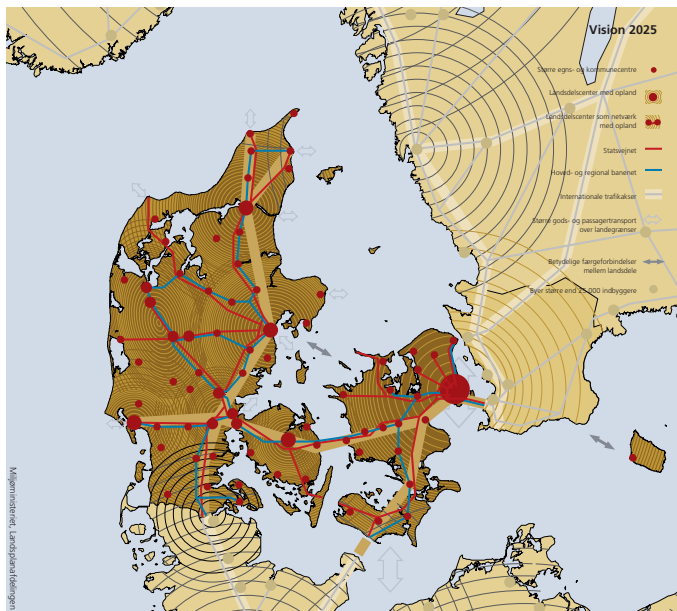

fig 3. Vision 2025, Landsplanredegørelse 2003
(www.lpa.dk/Topmenuen/Publikationer/2003/lpr2003_kap2.pdf)

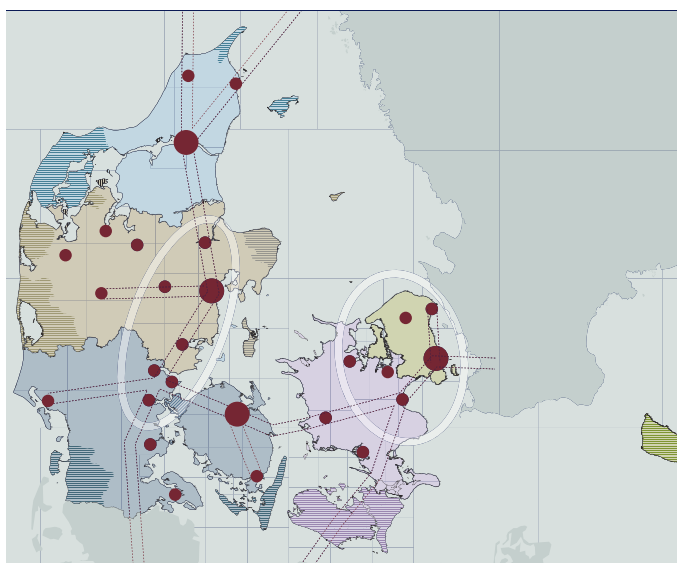

fig 4. Det nye Danmarkskort, Landsplanredegørelse 2006
(www.skovognatur.dk/Udgivelser/2006/Landsplanredegørelse_2006)

kortet fra 2003, der er en vision for år 2025, vises en række større byer med ringe omkring - som landsdelscentre med effekt på oplandet. Infrastrukturen til nogle af de mellemstore byer, for eksempel i Vestjylland har fundet vej til kortet sammen med det markante motorvejs-H. I 2006-versionen er kun motorvejs-H'et optegnet, sammen med større og mindre prikker for landets byer. København/Østsjælland og det midtjyske bybånd er indrammet som områder med særlig kraft og fokus.

Også i redegørelsernes titler spores den skærpede tone mod en differentieret udvikling. LPR03 hedder "Et Danmark i balance - Hvad skal der gøres?" Målet er klart: det skal sikres, "...at landet udvikles i balance" (Miljøministeriet 2003: 6). Der antydes dermed en ambition om at fastholde de traditionelle danske velfærdsideal om lige adgang til servicefunktioner, lige levevilkår og ligelig distribueret af økonomisk vækst. Det seneste udspil, LPR06, hedder "Det nye Danmarkskort - planlægning under nye vilkår". Det 'nye' handler om kommunalreformen, men også om de aktuelle udviklingstendenser

(Miljøministeriet 2006: 26). Den skarpe forskellighed i de aktuelle regionale udviklinger anerkendes og accepteres som grundlaget og vilkåret for Danmark - og for de strategier og visioner, som regioner og kommuner skal udforme og udføre på baggrund af Landsplanredegørelsen.

Landsplanredegørelsens ståsted er altså skærpet fra i højere grad at tage udgangspunkt i hele landets balancerede udvikling til en tydelig prioritering af udviklingen i de allerede stærke vækstområder.

Hvad er udfordringen i yderområderne?

LPR03 og LPR06 definerer bredt, at udfordringen i yderområderne er de vanskelige vækstvilkår: det er svært at fastholde beskæftigelsen og befolkningen (Miljøministeriet 2003: 54 & Miljøministeriet 2006: 64). De enkelte områder, der hører til under definitionen 'yderområder' er meget forskellige, men generelt er der en afvandring af unge, der er kun få lokale servicetilbud og få arbejdspladser i den private sektor. Mange områder er eller har været erhvervsmæssigt domineret af en enkelt branche, for eksempel fiskeri, hvilket gør lokalsamfundene meget sårbare overfor strukturelle ændringer.

Det er svært at definere klart, hvordan udfordringerne i yderområderne skal mødes. Det kan læses af de ukonkrete, brede formuleringer (Miljøministeriet 2006: 64-67). Turisme og aktive bosætningsstrategier er nogle af de temaer, der tages op med brede penselsstrøg.

Det helt gennemgående budskab er, at yderområderne bør satse på deres lokale kvaliteter og egenart: natur- og landskabsværdier, i særlig grad langs kysterne, samt på de velbevarede og interessante kulturmiljøer, og det er også indenfor disse felter, at de fleste handlemuligheder defineres.

Redegørelserne kortlægger således ikke for alvor nogle konkrete tiltag. I stedet lægges meget af ansvaret for en afbalanceret udvikling i yderområderne ud til regioner, kommuner og andre lokale initiativtagere, og den rumlige polarisering, der er udgangspunktet synes på den måde at følges op af en prioriteringsmæssig polarisering.

Groft sagt synes Landsplanredegørelsen at tage afstand fra yderområderne og vakle i redegørelsen for planlægningen af dem. Selvom 2006-Landsplanredegørelsens satsning på de allerede eksisterende vækstfora i globaliseringens æra synes som en logisk investering, er der andre røster som for eksempel Bent Hansen, regionsformand i Region Midtjylland, der forholder sig kritisk til prioriteringerne: "Ønsker man kun to vækstcentre, får man to lokomotiver, men uden vogne." (Hansen). Med vægten på lokomotivet begynder Landsplanredegørelsen at acceptere Den Rådne Banan, og der indlejres hentydninger til, at visse områder ikke kan være aktivt med i "det nye Danmarkskort", men i stedet må henligge som livet på landet, hvor væksten kan tage på ferie.

Der efterlades et tomrum der, hvor Landsplanredegørelsen siger fra. For at udfylde det tomrum og stille spørgsmålstejn ved de herskende opfattelser, er der stærkt behov for de initiativer, som foregår lokalt i kommunerne og hos private ildsjæle, hos storspillere som Realdania, på europæisk niveau og på forskningsinstitutionerne.

Også vi vil gerne stille os på kant med polariseringen og stille spørgsmålstejn ved den nationale diskurs. Hvordan kan vi gentænke de svagere geografier i den nationale kontekst? Hvad er det for ressourcer, der ligger i dette landskab? Hvad er det for strategiske konturer, vi kan tegne op til operationalisering?

Historisk rids: Fra frontlinie til bagside

For at forstå, hvordan vi er endt op med en H-by og en Rådden Banan må vi ride i den danske historie og geografi.

Danmark har et areal på 43.093 km² og består af halvøen Jylland og 443 øer (navngivne), hvoraf knap en femtedel er beboede. Danmark er et af Europas mest udprægede øriger, med en samlet kystlinie på 7.314 km. Nordsøen afgrænser Danmark mod vest, mens øerne mod øst skiller Østersøen fra Kattegat. De danske øer og halvø ligger således på sejlrutene fra Østersøen til verdenshavene og samtidig på trafikvejen fra de nordiske lande til Centraleuropa. Denne centrale placering i det baltiske område giver indsigt i, hvorfor landet tidligt udviklede sig til en af Europas betydelige handelsnationer (Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling, www.workindk.dk/Profilafdanmark/0/4/0).

Infrastruktur i Danmark gennem 200 år

Gennem hundredevis af år har den 7314 kilometer lange kystlinie fungeret som fronten for Danmarks udvikling.

Ved kysten fandtes de primære infrastrukturelle ruter og man bosatte sig her for at kunne fiske, handle og rejse.

Selv i den sidste del af 1800-tallet da den industrielle revolution og urbaniseringen kom til Danmark var det kysten, der fungerede som infrastruktur. Jernbanen, der blev udbygget i denne periode, dannede sammen med urbaniseringen et begyndende nationalt netværk, der stadig var baseret på kystlinien (Banedanmark, www.bane.dk/visArtikel.asp?artikelID=256).

Bilismen begyndte efter 1. Verdenskrig og i Vejbestyrelsesloven af 1957 blev det danske vejnet inddelt i hovedlandeveje, landeveje og biveje. Vejdirektoratet fik her bl.a. ansvaret for at udarbejde en vejplan for hele landet. Med vejnettet forstærkedes punkteringen af kysten som linie for udvikling, og netværket byerne imellem, som var blevet igangsat af jernbanen, forstærkedes (Vejdirektoratet – www.vejdirektoratet.dk/publikationer.asp?page=document&objno=77180). I 1956 åbnede den første danske motorvejsstrækning, Hørsholmmotorvejen. I løbet af tresserne steg bilismen fra 504.000 biler i 1960 til 1.285.800 i 1970. I den Trafikpolitiske Redegørelse fra 1975 blev det bestemt, at det såkaldte ”lille motorvejs-H” skulle anlægges. Det betød blandt andet, at der kun skulle anlægges en 2-sporet motortrafikvej nord for Århus og ikke en decideret motorvej (Egebjerg). I 1986 besluttede Folketinget at anlægge Storebæltsforbindelsen, og planen om det såkaldte ”store motorvejs-H” blev vedtaget (dvs. blandt andet også motorvej nord for Århus). Motorvejen var dog stadig delstrækninger, der først blev forenet til et sammenhængende netværk med Storebæltsforbindelsens åbning i 1998. Med dette punktum etableredes H-byen.

Det danske motorvejs-H

Den fysiske udvikling spiller sammen med den økonomiske, så når det infrastrukturelle landskab reformeres og flytter, følger den økonomiske udvikling med. Motorvejen er i dag den mest optimerede struktur for transport, hvilket har betydet at den danske import- og eksport-handel er flyttet hertil. I de seneste årtier har dansk erhverv ændret sin force fra landbrug til at være domineret af en stor eksportindustri og servicesektor. 72 procent af den danske arbejdsstyrke er således ansat inden for servicesektoren, som tegner sig for 50 procent af nationalproduktet (Udviklingsministeriet, www.workindk.dk/Profilafdanmark/0/4/0). Motorvejen er blevet en nøglespiller i den økonomiske infrastruktur, mobiliteten af inden- og udenlandske varer, samt mobiliteten for arbejdsstyrken byerne imellem.

Motorvejens rationale er strukturelt set den inverse af kystlinien.

Motorvejen finder vej gennem landskabet med så meget opland som muligt til begge sider, hvilket betyder, at den lægger sig imellem de netværk, som blev dannet, da kysten var den stærkeste infrastruktur. Med andre ord er kystlinien en af de gravitationer, der frastøder – altså begrænser motorvejens mulighed for opland. Derved er kysten blevet den store fællesnævner for det, der i dag omtales som Den Rådne Banan.

H-byen og Bananen er på den måde to sider af samme mønt.

Samfundets mobilitetsrationaler er ændret, og den økonomiske frontlinie er flyttet fra kanten af Danmark til et nyt netværk, der binder de største byer sammen.

På Kant 2: Kantlandskaber

Kant er en udstrækning, der definerer to rum og selv udgør et tredje liminalt rum.

Danmarks kant er et 7000 kilometer langt grænserum, der oversætter en overgang fra land til vand: hvor fysikken ændrer sig fra fast til flydende materiale.

Kant kan reformuleres til overgang eller grænse. Både grænser og overgange repræsenterer det ukendte og det nye, hvilket altid har tiltalt vores nysgerrighed, og fænomenet kan anskues fra riter til videnskaben - helt ned til den simple observation af en mors forbud og hendes barns nægtelse (Delande).

Kanten er det dragende element mellem to rum; hverken det ene eller det andet rum, men rummet, hvori begge sider eksisterer. Kanten kommunikerer forskellene og skaber imellem disse en åbning, der er foranderlig og omskiftelig i kraft af de modstridende informationer og rationaler, som hver side leverer (Juel-Christiansen: 5).

Kantkomponenter

Kystlinien er unik i Danmark: 7000 kilometer, der på samme tid udgør landets og vandets perifere rum. Begge disse rum informerer kystrummet og influerer på hver deres måde dets fysiske fremtræden.

- *Vandet* er det element, der danner betingelserne for liv på planeten. Det fremtræder som en rytme i form af ebbe og flod, vejrliget og skiftende årstiders karakter. Vandet har sine kontrastfulde tilstandsformer: det blikstille og det voldsomme, hvilket er relativt bestemt i forhold til vandets udstrækning.

- *Landet*, som den overflade vi i dag kender som Danmark, begyndte at tage form for 2 millioner år siden. Disse to millioner år - særligt de seks kendte istider, har skabt det relief, der udgør Danmarks overflade.

Med dannelsen af land, kravlede menneskene af havet (måske) og dannede *kulturen* på disse landflader. Kulturen ligger som unge pletvise lag på det gamle vandlandskab, hvor de også former og modellerer kantrumets komposition.

Menneskets afhængighed af vand som ressource har betydet - og betyder stadig, at kanten danner basis for levevilkår. Derved består kantrummet også af de anlæg, som samfundet igennem tiden har relateret til vandet. Fra de små tidlige fiskerlejer til enorme produktionsanlæg som vindmøller. Kanten har således, også i det kulturelle aspekt, vist sig foranderlig og har komponeret tilstande, hvor både land og vand har skabt fundamentet for kulturens kantprogrammer.

Der er mange naturlige processer, der sammensætter kanten til en ganske særlig situation.

Vand og land bibringer kanten hver deres særpræg af flora og fauna, hvilket skaber rige biotopiske rum (Hahn).

Land absorberer lys og skaber økologiske vækstparametre, mens lys reflekteres af vand og giver kanten en særlig, kraftfuld himmel.

Kanten skaber også et særligt kystklima; det bliver aldrig hverken særligt varmt eller særligt koldt i Danmark, da havet stabiliserer temperaturudsvingene.

På kanten er vejret meget omskifteligt: temperaturer på land er forskellige fra vandets, og i sammenstødet opstår pludselige vejrforandringer.

Kantlandskab

Den danske kants elementer: vand, land og kulturelle aftryk er trukket ud i et langt flertydigt felt.

I feltet forekommer koncentrationer og spredninger af urbane områder, men feltet er overalt kultiveret - eksempelvis som produktions- eller rekreationslandskaber, og befinder sig således i en 'både og'-situation. I stedet for en entydig definition af kanten som enten land eller by, kan man tale om et 'kantlandskab' som en operationel flade, som organiserer alle kantens komponenter og processer: "...begrebet landskab refererer ikke længere til forestillingen om en landlig uskyldighed, men fremkalder nærmere den funktionelle matriks af sammenbindende væv, der organiserer ikke blot objekter og rum, men også de dynamiske processer og events, der bevæger sig igennem dem" (Wall: 233).

Kantens landskab er således en kompleks struktur, der både organiserer grænsen mellem land og vand og de anlæg og naturlige processer, der relaterer sig til den. Kantlandskabets flade optager naturlige og kulturelle aftryk og organiserer dem i en helhed.

Kantlandskabet aktuelt

Da land og vand har været de rammer, der har fostret kulturen, har dette fået betegnelsen natur (fødsel). Kulturen har altid haft en måde at anskue natur på - et gældende 'natursyn', der afspejler samtidens samfundsmæssige strukturer og rationaler. Natursynet omfatter forestillinger om og forståelse af, hvordan naturen kan og skal benyttes, samt de dertil knyttede værdiansættelser. I bindingen mellem naturen og værdiansættelserne skabes et relationelt forhold mellem naturen og kulturen - et landskab. Mange af de landskaber, som vi ser i Danmark i dag, er produktionslandskaber (det industrielle landbrug) og forskellige former for rekreationslandskaber (sport, oplevelser, leg, hvile). Disse landskaber grunder i et funktionalistisk natursyn og omtales ofte som kulturlandskaber.

Steen Hoyer, dansk arkitekt og professor på Kunstakademiet, argumenterer for, at den danske opfattelse af landskab har bevæget sig mod et pittoresk billede (Hoyer). Landskabsopfattelsen kan, ifølge Hoyer, sammenlignes med et postkort - en nostalgi, der skal

opfylde en historisk og identitetsmæssig funktion for de nationale interesser. Restriktioner former brugen af dette landskab, og kun forsyningsnødvendigheder til byerne har siden urbaniseringen i 1960'erne fået rum og lov til at skære gennem.

I Landsplanredegørelsen 2006 tilskyndes det, at netop 'landskabet' er udviklingskatalysatoren i yderområderne. De danske landskaber er her en betegnelse for herlighedsværdier, der skal facilitere bosætninger og turisme i udkanten.

At operationalisere disse herlighedsværdier i samspil med de øvrige komponenter, der former landskaberne, så de bliver andet og mere end de 'pittoreske billeder', som Høyer påpeger, er en udfordring for den iscenesættende tilgang.

Hvis kantens yderområder fra et lokalt perspektiv for alvor skal kunne få fordel af naturiscenesættende strategier, må disse strategier netop skabe en synergi mellem alle kantlandskabernes elementer, dvs. herlighedsværdier, anvendelser, lokale processer, økonomiske og sociale strukturer.

Sébastien Marot, fransk landskabs- og arkitekturkritiker, påpeger - i relation til Frankrigs faldende landbrugsaktivitet - vigtigheden af, at landskabsarkitekter i transformationen af de agrare landskaber, behandler og udvikler landskabet som et aktivt offentligt rum (Marot). I Danmark er landbrugsproduktionen i tilbagegang, ligesom i Frankrig og i mange andre europæiske lande. Også derfor er tilgangen til landskabet og dets fremtidige design en aktuell problemstilling og debat. Med det landskabssyn, som Høyer påpeger, er det vigtigt at yderområderne i omstillingsprocesserne tager stilling til og prioriterer de landskabelige kvaliteter. I lokalmiljøerne må man aktivt forholde sig til, hvordan stedets herlighedsværdier og øvrige landskabskomponenter kan formes til lokale aktiver og programmatisk bevidste valg, der styrker landskabets og stedets identitet som helhed. Det tilgængelige offentlige landskab, som Marot også omtaler, behandler landskabet som en by med offentlige rum, hvor sociale og kulturelle konstruktioner kan implementeres og udvikles. I landskabets reformulering bør nye relationer kunne gro ovenpå stedets eksisterende situation, og landskabet betragtes således som organisator af denne proces.

Kanten - det offentlige rum

En stor fællesnævner i yderområderne er kanten, som vi har beskrevet i "På Kant1: Banan-land og H-by - diskurs på kanten". Kantlandskabet kan derfor være en nøgle for mange af de kommuner, der søger at gøre brug af deres stedlige kvaliteter.

Danmarks naturfredningslov af 1937 trækker en linie 300 meter fra kysten, der blandt andet skal være med til at sikre den

offentlige adgang til de danske kyster. Linien definerer også, at der ikke må foregå byggeaktiviteter uden særlige tilladelser (www.skovognaturstyrelsen.dk/netpub/nbslov/Kap24.htm).

Med strandbeskyttelseslinien er der således mange restriktioner, og reformuleringer af kantlandskaberne kan muligvis være svære at føre ud i livet.

I "Bekendtgørelse af lov om planlægning" finder man i kapitel 2a en række bestemmelser, der danner grundlag for eksistensen af de nuværende anlæg på kanten. Paragraf 5a lyder: "Landets kystområder skal søges friholdt for bebyggelse og anlæg, som ikke er afhængige af kystnærhed." (www.retsinformation.dk). Denne paragraf omhandler en accept af nødvendighedens logik; der må være en vis indgriben i naturen for at sikre landet og dets udvikling, i fysisk forstand (eksempelvis kystsikring), og for at sikre økonomiske interesser (eksempelvis dræn til udvinding af landbrugsland og vindmøller).

Med strandbeskyttelseslinien har vi i dag et meget stort aktiv i det enorme offentlige rum på kanten, der i princippet måler hele 7.000.000 meter gange 300 meter. Med de nye udfordringer for yderområderne på kanten synes det imidlertid at være nødvendigt at muliggøre nye kulturelle aftryk på grænsen mellem land og vand: Innovative, bevidste løsninger, der opkvalificerer landskabet i et symbiotisk forhold mellem natur og kultur - og gør det specifikt og vedkommende for lokalmiljøet. De eksisterende anvendelser, der er med til at definere kantlandskabet, repræsenterer i nogle tilfælde potentialer for nye fremadrettede hybride programmeringer, der kan skabe ny energi på kanten.

På Kant med landskabet

På Kant indser de mange forskellige processer, der definerer kantlandskaberne: naturlige, kulturbundne og administrative. I spændingen mellem de processer søger projektet at operationalisere kantlandskabet rumligt til at forme energiske potentialer for yderområderne.

På Kant forstår landskab som en kompleks og dynamisk størrelse, der formes af og organiserer utallige processer og elementer. Det er den dynamik, der gør det muligt at videreformulere kanten, så - på optimistisk manér - yderområdernes stedlige kvaliteter kan indgå i nye perspektivrige konstellationer og narrative relationer. Landskabet er en multifunktionel flade, der rummer mere end den pittoreske forestilling, og som kan bruges og udvikles strategisk under hensyntagen til beskyttelse og bevaring.

Metode

Tesen

Som vi har beskrevet, har den brede formodning forud for dette projekt været, at vi på kanten kan lokalisere nogle energier, der i væsentlig grad nuancerer Landsplanredegørelsens billede af minusområder, og som kan pege på alternative læsninger og løsninger på kanten. Det er denne formodning, som vi søger at formulere projektet ud fra, og som vi endelig søger at teste.

Undersøgelsesfeltet

Et empirisk undersøgelsesfelt er optegnet af en dagsrejse: fra et skrivebord i Aalborg, mod sydvest langs vandet. Undersøgelsesfeltet er repræsentativt for Danmarks kant, idet det følger vandkanten gennem større og mindre byer, landsbyer og åbne landområder. Der, hvor feltet begynder er H-byen en realitet. Der, hvor det slutter er store byer fjerne. Se kortet over undersøgelsesfeltet på side 24-25.

Motivation

Hvad sker der egentlig derude på kanten? Det har optaget os meget. I tv kaldes det en rådden banan; et jævnt ensartet territorium, der sygner hen. White trash, foreningslivets død, fraflytning, akut mangel på buzz: ingen innovation, kreativitet, vækst. Hvad sker der, når vi drejer af (fra storbyen i vores mellemstore byregion) og kører derudad?

Med det spørgende udgangspunkt til en hel aktuel problemstilling har vi valgt at iværksætte et eksperimentelt projekt.

Projektet er et metodisk eksperiment, fordi dets niveauer, fremgangsmåder og format ikke har været definerede på forhånd. Istedet har processen været et åbent felt, der undervejs er blevet defineret og omdefineret, mens projektet har taget form og nye drejninger.

Projektet er også et metodisk eksperiment, fordi de benyttede værktøjer, såsom 'mapping' og konceptuel designudvikling, ofte forbindes med byens design og udvikling. I dette projekt tager vi værktøjerne med til en anden kontekst og søger med rumlige, arkitektoniske tiltag at gøre en forskel på kanten. Dermed mener vi ikke, at skellet mellem land og by er eller skal udviskes, men snarere at det er nærliggende og givtigt at teste disse værktøjer i udviklingsdebatten om de danske yderområder.

På Kant med to optikker

For at dykke ned i projektets initierende formodning, har vi fundet det brugbart at udvikle et metodisk grundlag, der forløber som to parallelle og gensidigt informerende spor af læsninger af Danmarks kant.

- Det ene spor er en eksplorativ bevægelse gennem materialet. Det omfatter empiriske undersøgelser af de landskabelige, arkitektoniske og programmatiskke strukturer på kanten. Dette eksplorativt feltarbejde, mener vi, er relevant for at nuancere diskursen om Den Rådne Banan.

Som udgangspunkt har vi ikke haft nogen klar forventning til læsningen. I feltarbejdet har vi derfor forsøgt os frem - dog med det eksplicite mål at søge at lokalisere nogle alternative kant-kvaliteter og potentialer.

- Metodens andet spor er overblikssøgende. Det omhandler rammebetingelserne for det samme materiale, som vi bevæger os gennem. Det er en læsning af den overordnede strategiske planlægning, som undersøgelsesfeltet er indskrevet i, med fokus på den diskurs, som Landsplanredegørelsen 2006 udtrykker. Med dette spor søger vi at positionere den oplevede virkelighed på kanten i sin større strategiske og politiske kontekst.

I tæt dialog med oplevelserne i feltet og den empiriske analyses resultater, har vi brugt konceptuel designudvikling som et værktøj til at lokalisere potentialer, interagere med dem og udvikle en dybere forståelse for materialet.

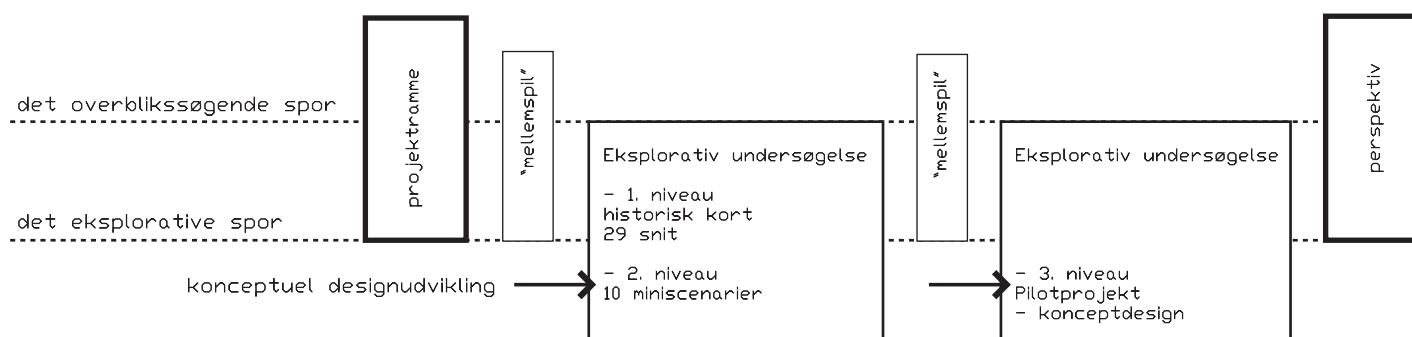
Det eksplorativt spors tre niveauer

Vores tilgang til læsningsfeltet kan opdeles i tre niveauer. Fælles for disse niveauer er, at de med udgangspunkt i det eksplorativt arbejde, søger et mønster og et perspektiv til det teoretiske og strategiske. Første og andet niveau er tæt sammenbundne som en afsøgende proces, der definerer projektets tese om et koncept for rumlige interventioner på kanten. Tredje niveau søger at teste dette koncept i et specifikt rumligt pilotprojekt i Thyborøn.

Første niveau: Vi har gengivet oplevede brudstykker fra kanten igennem ét snit for ca. hver 10. km. Det er der kommet 29 snit ud af, der beskriver kantlandskaberne: anvendelser og rumlige forhold. Som et perspektiverende lag til disse øjebliksbilleder har vi søgt at sætte snittene ind i en historisk kontekst: Hvad er det for historisk betingede samfundssituationer og prioriteringer, der har bidraget til kantens strukturer i dag?

Gennem snittene har der vist sig en åbning i materialet: kantens anvendelser præsterer en mængde store og små investeringer – offentlige såvel som private. Potentielt kan de investeringer danne grundlag for modelleringen af nye rum på kanten.

Andet niveau: Udfra de 29 snit og den historiske kortlægning har vi udvalgt ti situationer. Typisk for de udvalgte situationer er, at de er energiske kantlandskaber: hybrider af markante morfologiske

elementer (landskabelig herlighed) og pragmatiske investeringer på kanten, der er stærkt relateret til dens anvendelse. Disse situationer har dannet grundlag for udformningen af ti stedbundne miniscenarier, der kortlægger et handlingsrum for etableringen af nye energiske, arkitektoniske processer på kanten.

Som sådan forholder miniscenarierne sig virksomt til kantens betingelser, som LPR har beskrevet dem. I erkendelse af, at yderområderne lider under en vis stigmatisering og dermed dårlig økonomi, kobler scenarierne kantens pragmatiske investeringer direkte til opbyggelsen af nye arkitektoniske visioner for rumlige, narrative og strategiske hybrider på kanten.

Tredje niveau er et pilotprojekt i Thyborøn. Her bruger vi den arkitektoniske og strategiske lærdom fra de forudgående trin i en konceptuel og designmæssig implementering, der søger at trække forbindelsen mellem kantens aktualitet og et lokalsamfund på kanten. Projektets eksplorative spor fortsætter således med et konceptuelt design, der rumligt afprøver tesen og undersøger, hvordan kantens pletvise aktualitet, foruden at servicere byernes forbrug af fødevarer, rekreation og energi, også kan bidrage til nye udviklingsperspektiver og markant lokal forskelsskabelse.

METHODENS PERSPEKTIV

'Research by Design'

Med udarbejdelsen af problemformuleringen, har vi fundet inspiration i den arbejdsform, som blandt andre Raoul Bunschoten og hans tegnestue Chora benytter. Chora er en erklæret 'hybrid', der har udviklet sig til samtidigt og integreret at arbejde med forskning og praksis (Bunschoten: 31).

I Choras arbejde sporer vi en høj grad af intuition: subjektive observationer udvikles i samspil med systematiske afprøvelser og teoretiske fundamentet til arkitektoniske teser, der kan være med til at reformulere arbejdsfeltet. Tesen er et grundbegreb i denne tilgang og arbejdet med det begreb beskrives sådan her:

"En tese er et forslag, et argument, et indslag i en debat. Det er et stykke arbejde, der begynder med en fornemmelse, med spørgsmål, formodninger og påstande, som gradvist udvikler sig i en bestemt retning. Denne retning ændres over tid. En tese ender et sted, hvor man ikke nødvendigvis regnede med, at den ville gå hen; dens form kan ikke designes på forhånd, den tages snarere på som en kappe." (Bunschoten: 27).

Med dette udgangspunkt får projektet karakter af at være en researchproces, der bruger design som sin undersøgelsesoptik - 'research by design'. Vi undersøger feltet gennem udførelsen af konceptuelle scenarier og et arkitektonisk konceptdesign og søger dermed proaktivt at formulere og besvare vores tese og lægge et rumligt/arkitektonisk udsagn ind i debatten om kantens fremtid.

To optikker

Den metodiske dualitet, vi beskæftiger os med, findes også hos arkitekt Tom Nielsen, der i bogen 'Formløs' behandler byens overskudslandskaber ud fra to perspektiver: Det eleverede, overblikssøgende og generaliserende blik, samt den indfældede analyse i øjenhøjde ved bevægelse gennem materialet og ved interaktion (Nielsen: 23f).

Tom Nielsen bemærker, hvordan denne skelnen mellem to positioner tillige benyttes af for eksempel Rem Koolhaas i 'SMLXL' (1995)

og Robert Venturi/Denise Scott Brown i 'Learning from Las Vegas' (1972) i deres alternative læsninger af byen og ved etableringen af deres reformulering af bybegrebet. I begge tilfælde forbindes den metodiske dobbelthed med byens dobbelthed: "Den planlagte bys tilsyneladende eller ønskede homogenitet gennemstrømmes af den levede og forbrugte bys heterogenitet." (Nielsen: 23).

Også Raoul Bunschoten og Chora bekender sig til den metodiske dobbelthed. Bunschoten skriver om en systematisk, videnskabelig research og om det intuitive spor, der anerkender impulsive, narrative og symbolske forestillinger om alternative virkeligheder (Bunschoten: 28).

I bogen 'Urban Flotsam - Stirring the City' (oversat: 'at røre i byen!') udarbejder Bunschoten en kompliceret metodisk model for at opdage, forstå og indtage rum. Han kalder modellen Urban Gallery, og beskriver den som et 'meta-rum' for afsøgningen og behandlingen af komplicerede urbane felter.

Modellen opdeles i fire lag. Der lægges ud med opbygningen af en database med observationer af forhold i byen. Det næste lag er spillignende processer, der modellerer den indsamlede data til scenarier. Derpå følger systematiseringen og udfoldelsen af scenarierne, der reformulerer den observerede virkelighed. Sidst er handlingsplanen, der beskriver, hvordan de nye processer og arkitekturer kan initieres, håndteres og gro.

'Urban Gallery'-modellen kan reflekteres i På Kants niveaudelte eksplorative processer.

Feltet og Snit [niveau 1]

Hvordan får man hul på det felt, man gerne vil læse og tolke? - Hvor kigger man hen, når man står overfor en millionbys utallige fysiske, sociale, økonomiske lag og relationer (som er tilfældet i mange af Bunschotens undersøgelser) – eller overfor et ukendt territorium for faglig fordybelse, som kanten af Danmark har været i dette projekt? Bunschoten opfinder 'bønnenmetoden': et antal bønner kastes over et kort; hvor en bønne lander, er punktet for observation og begyndende forståelse for stedets kompleksitet.

Vores 29 snit i kanten fungerer på lignende vis. De er den tilfældige samling af øjeblikkets brudstykker, der gør os i stand til at begynde at opdage og forstå forhold på kanten, for siden at systematisere dem og interagere med dem.

Denne tilgang anerkender i høj grad tilfældet og den subjektive vinkel på feltarbejdet, som også situationisterne med Guy Debord i spidsen havde et væsentligt blik på. Situationismen var en kunstner- og aktivistbevægelse i 1950'erne og 60'erne, der gik imod samfundets etablerede strukturer, heriblandt situationen i byerne.

Et af Debords grundbegreber for situationismen var 'dérive', der på dansk betyder 'at drive rundt' eller 'at blive afledt', og situationisterne netop drev rundt i byen efter intuition og skabte 'psykogeografiske kort', eksempelvis af Paris (Corner: 231f). Denne kortlægningsteknik producerede nye, alternative billeder af rum og sammenhænge.

Fordelen ved teknikken, der er helt afhængig af det enkelte individ og dennes fornemmelse for stedet, er, at hverdagslivet og potentielt de uopdagede og udtalte strukturer i territoriet træder i forgrunden.

Principperne ved 'dérive' går igen i rejsen på kanten af Danmark. Som også situationister gjorde, har vi fastlagt nogle rammer: et startpunkt, en retning og undersøgelsesfeltets udtrækning (bestemt af en dagsrejse på kanten), men der har været plads til at drive rundt for strømmen - til at blive afledt af tilfældet og indskydelsen. Intentionen har været at

åbne synsfeltet, at opdage noget af det uopdagede.

Situationisternes ambition med den indfældede og interagerende tilgang var at stille sig spørgende overfor - endda at konkurrere med og destabilisere – de dominerende og etablerede læsninger af byen, der i nogle tilfælde spærrer for ændringer af strukturer. 'Detournement' var situationisternes begreb for målet: en arkitektonisk eller urbanistisk 'vending' af en allerede eksisterende situation. 'Detournement' er en montageteknik, der genbruger og vender den eksisterende situation. Teknikken har også et stærkt ekko i dette projekt: Først og fremmest i det større perspektiv, der handler om at stille sig spørgende overfor den diskurs, der konstitueres af Landsplanredegørelsen, men teknikken kan også spores i forbindelse med opbygningen af miniscenarierne, der bygger på eksisterende landskaber og søger at reformulere dem i nye retninger.

Miniscenarier [niveau 2]

Bunschotens Urban Gallery model peger på en simultan og integreret kortlægnings- og designproces. Hans scenarieopbygning, der indledes allerede i modellens andet lag med spilleplader og spillende aktører fra det virkelige liv, er således på samme tid både en avanceret dataindsamling og en tolkende og skabende proces.

Scenarieopbygningen, som vi også benytter os af i dette projekt, har til formål at åbne et mulighedsrum af alternative læsninger – at udfordre de konstituerede opfattelser og arbejde dynamisk og samtidigt med både data og potentialer.

Som James Corner pointerer i sin artikel 'The Agency of Mapping', er der en væsensforskel på en tilstræbt objektiv indsamling og gengivelse af data (som Corner kalder 'tracing') og den subjektive læsning og tolkning af de samme data ('mapping'), som Bunschoten – og også vi – foretager. Corner advokerer, at den sidstnævnte form for kortlægning er netop en granskende, åbenbarende og skabende platform (Corner: 225).

Vi tilslutter os også Bunschotens legende processer med materialet, som han muliggør for eksempel med formalisering til de spillestrukturer, han sætter op for andet lag. Formaliseringen har i denne proces været at opsætte mange, ganske korte, tidsbegrænsede workshops. I disse workshops har vi med pen og papir gentagne gange dykket ned i punkter i læsningsfeltet og nedfældet observationer og ideer for stedet.

Pilotprojekt [niveau 3]

I det tredje niveau systematiseres og formaliseres de legende processer til et pilotprojekt, der afsøger mulighederne for en konkret rumlig implementering af konceptet.

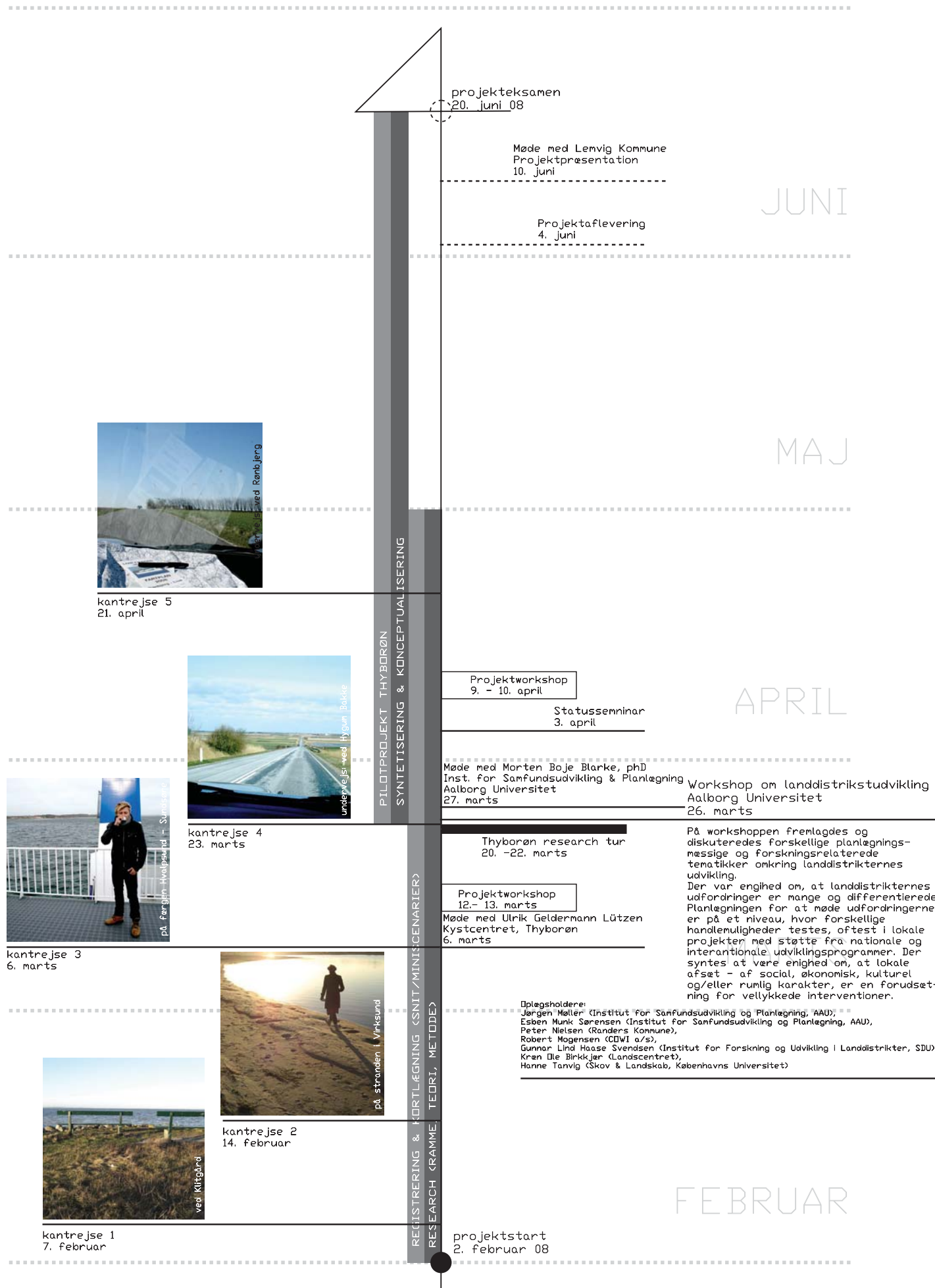
Dette sidste niveau spejler dermed elementer fra både tredje og fjerde lag i Bunschotens 'Urban Gallery': Afdelt af miniscenarierne er det er en udfoldelse og afprøvning af et konceptdesign, der også tager højde for små dele af en eventuel implementationsproces. Pilotprojektet har ikke prioriteret alle de mange processer, der omgiver et projekt og dets implementering, eksempelvis er de specifikke sociale relationer og lokale politiske processer ikke repræsenteret. Det økonomiske udgangspunkt er derimod en integreret del af konceptet. Med Bunschotens analyse- og designproces in mente kan man sige, at vi igangsætter et 'aktør-spil', der i dette projekts afgrænsning omfatter os som designere og en tænkt repræsentation af en økonomisk aktør, men som i en længere viderebearbejdningsproces kunne omfatte også kommunen, forskellige lokale interessenter og borgere.

Med pilotprojektet har vi søgt at illustrere en stedspecifik arkitektonisk metamorfose, der lander projektet som et rumligt og

strategisk billede på en ny værdiansættelse for Thyborøn.

Der er tale om en tilgang, som indirekte kan overføres til andre kantsituationer. Derved søger vi at placere projektet som et operationelt udsagn i en aktuel debat om kantens fremtid og om urban design-fagets integrerede kobling af en traditionel planlægningsmetodisk tilgang og en scenarie- og designskabende proces.

TIDSDIAGRAM projektforløb

UDFORSKNING AF KANTLANDSKABERNE: SNIT OG MINISCENARIER

Kantlandskaberne indeholder nogle steder en energisk kombination af praktiske anvendelser og stedsspecifikke, rumlige herlighedsværdier.

I et afgrænset undersøgelsesfelt har vi lokaliseret og dyrket sådanne sammenstillinger:

- i første eksplorative niveau er vi således stødt på ti lokaliteter, hvis anvendelsesmæssige og rumlige landskaber præsterer mulighed for en arkitektonisk, konceptuel scenariebygning.
- i andet niveau har vi dyrket de sammensatte landskaber i hybride miniscenarier, som knytter nye arkitektoniske koncepter til stederne.

Undersøgelsesfeltet (side 24-25)

Udforskningen på kanten finder sted i et begrænset undersøgelsesfelt, der er optegnet af en dagsrejse. Rejsen begynder ved vores skrivebord i den nordlige ende af H-byen, følger Limfjordens vandkant mod sydvest og ender lige syd for Nissum Fjord ved Vesterhavet.

Niveau 1:

Historisk kortlægning (side 26-27) og 29 snit i kanten (side 28-30)

Under rejserne på kanten er 29 snit blevet nedfældet.

I den brede, eksplorative proces med at afsøge kanten for energier har snittene fungeret som en måde at åbne undersøgelsesfeltet på. Snittene, der er foretaget for ca hver 10 kilometer, er formidlere af øjebliksbilleder fra kanten.

Med en historisk kortlægning er den interagerende tilgang til feltet positioneret i en historisk kontekst.

Ud fra rejserne, snittene og den historiske kortlægning er projektets tese blevet skærpet: Den brede afsøgning efter energier på kanten er blevet efterfulgt af en mere målrettet udforskning af kantlandskabernes anvendelse og rum.

- Potentialet i kantens rum og form er de herlighedsværdier, som er kendetegnende for linien, hvor land møder vand.

- Potentialet i anvendelserne har en mere pragmatisk karakter. Anvendelser på kanten er ofte funktionelle anlæg: infrastrukturer, jordbrugsproduktion, fiskerihavne, energiproduktion (vindmøller) og kystsikring er nogle af de typiske anvendelser, der er skudt op på kanten gennem årene. Disse anlæg er investeringer i kanten. I nogle tilfælde kan investeringerne måske udgøre en del af den energi, vi søger for at muliggøre fysisk udvikling på kanten.

På den baggrund er et koncept for udviklingen af nye projekter på kanten blevet udviklet. I dette koncept anses investeringerne som et operationelt parameter, som nye arkitektoniske koncepter kan hægte sig på. Det andet operationelle parameter i konceptet er de stedsspecifikke, rumlige forhold.

Niveau 2:

Ti miniscenarier (side 31-52)

Miniscenarierne afprøver det koncept, der er beskrevet ovenfor: I de ti forskellige situationer på kanten, der blev lokaliseret i første afsnit, afsøges handlingsrummet for arkitektoniske koncepter på baggrund af eksisterende (eller planlagte) investeringer og rumlige forhold.

Miniscenarierne er en række analyserende skitser, der simultant kortlægger eksisterende forhold og peger frem mod nye perspektiver. Som helhed danner miniscenarierne dermed et potentialekatalog, der lærer os at opdage, forstå og indtage rum på kanten.

Kantlandskaber

Kantlandskaberne består af mange forskellige komponenter og processer. De er formet af forskellige tiders rationaler og af store geologiske processer.

Dermed har Danmarks kantlandskab vist sig som en varieret og dynamisk størrelse, der både anvendelsesmæssigt og morfologisk har forandret sig gennem tiden. Forandringerne er blevet optaget som re-programmeringer, omlæggelse af arealudnyttelse, og store fysisk-rumlige omvæltninger: fra istidernes formning af kystlinien og topografien og eksempelvis havets gennembrud af tangen til Limfjorden – til kunstige dræningsprocesser, der havde til formål at udvide jordbrugsproduktionen.

Nogle landskaber er præget af anvendelser fra en anden samfundsorden, for eksempel slusen ved Virksund, der konstrueredes i 1966 for at forbedre landbrugsjorden (snit no. 10). Andre er helt aktuelle i forhold til nutidens udfordringer og rationaler, eksempelvis det planlagte naturgenopretningsprojekt ved Grynderup, der har til formål at mindske landbrugets kvælstofudledning i Limfjorden og genoprette biodiversitet og naturlige balancer (snit no. 15). Også infrastrukturelle landskaber, økologiske landskaber, produktionslandskaber, leisurlandskaber, kulturarvslandskaber, og kultiveringslandskaber findes ude på kanten.

Ligesom anvendelserne er naturen stærkt afvekslende på kanten: det intime, bakkede rum og de lagunelignende vande ved Virksund (snit no. 10) kontrasteres af det imponerende fald ved Bovbjerg Klint og det kraftfulde hav, der tordner ind på stranden underne (snit no. 27).

En mosaik af forskellige landskaber - overlejrede eller sammenflettede, defineret af både anvendelse og rum - og informeret af historiske rationaler - danner dermed en kompleks og rig fortælling på kanten.

Kanten er ikke en statisk situation. Derimod er den et territorium i konstant forandring, der løbende har præsteret at tilpasse sig overordnede strukturelle ændringer. Den er heller ikke en grå ensartet masse, som udtrykket 'den rådne banan' antyder. Med den indfældede vinkel åbner den sig istedet som et eklektisk og spændende læsningsfelt, der har egne energier og potentialer.

UNDERSØGELSESFELTET

Kortet viser det eksplorative spors tre niveauer, samt det felt, der udspænder disse niveauer.

Niveau 1: 29 snit (29 sorte markeringer med tilhørende stedsangivelser)

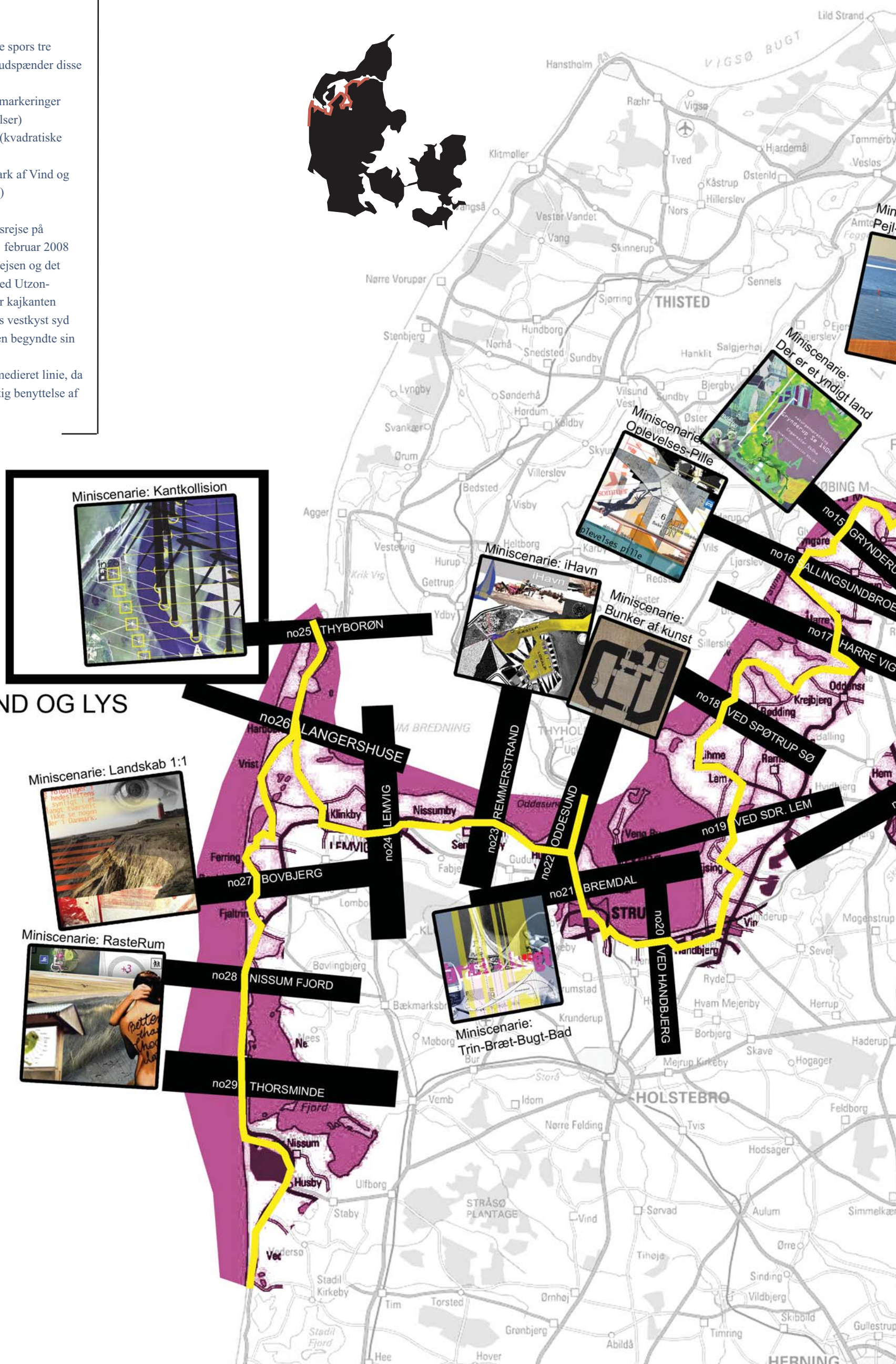
Niveau 2: Ti miniscenarier (kvadratiske billeder)

Niveau 3: Pilotprojektet- Park af Vind og Lys (kvadratisk sort ramme)

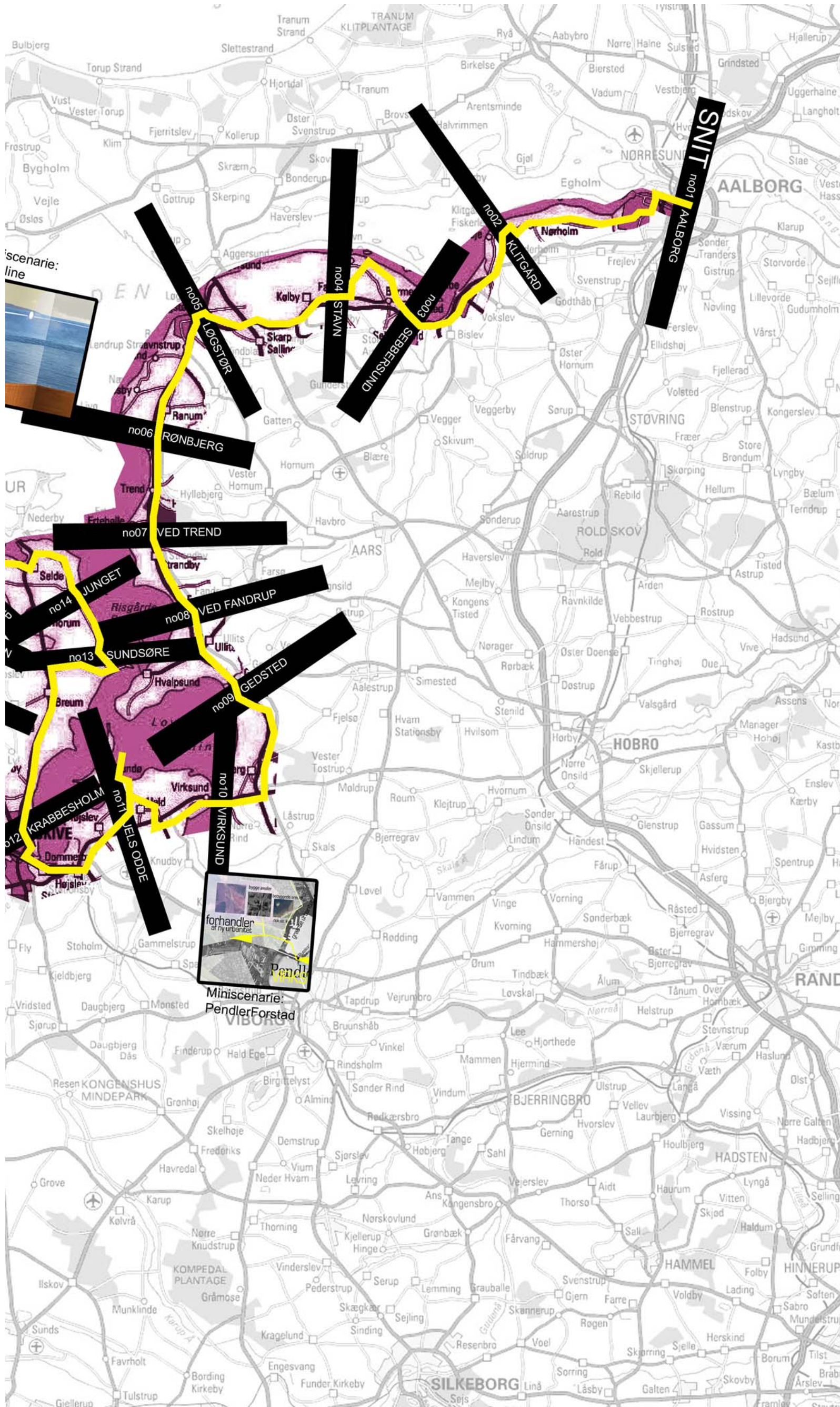
Feltet er defineret af en dagsrejse på kanten. Ved solopgang d. 7. februar 2008 klokken 08:48:40 startede rejsen og det første snit blev undfanget ved Utzoncenteret i Aalborg. Herfra er kajkanten fulgt fra Aalborg til Jyllands vestkyst syd for Nissum Fjord, hvor solen begyndte sin nedgang.

Den indtegnede rute er en medieret linie, da der undervejs har været flittig benyttelse af intuitive afvigelser.

Pilotprojekt: KANT AF VIND OG LYS

HISTORISK KORTLÆGNING

Den historiske kortlægning er et processuelt værktøj, der viser et bredt spektrum af indsamlede historiske informationer, der vedrører undersøgelsesfeltet.

Generelle oplysningerne er fundet mestendels igennem materiale, der overordnet behandler Vestkysten og Limfjorden, efterfulgt af en mere målrettet søgning efter information og svar på de spørgsmål, der er dukket op på kantejerterne.

Kortlægningen omfatter derfor de store træk, der har dannet grundlag for de mange byers tilblivelse og andre kulturelle aftryk i feltet. Kortet viser en dynamisk kant - anvendelsesmæssigt og morfologisk, der har været i stand til at omstille sig i takt med samfundsstrukturelle ændringer.

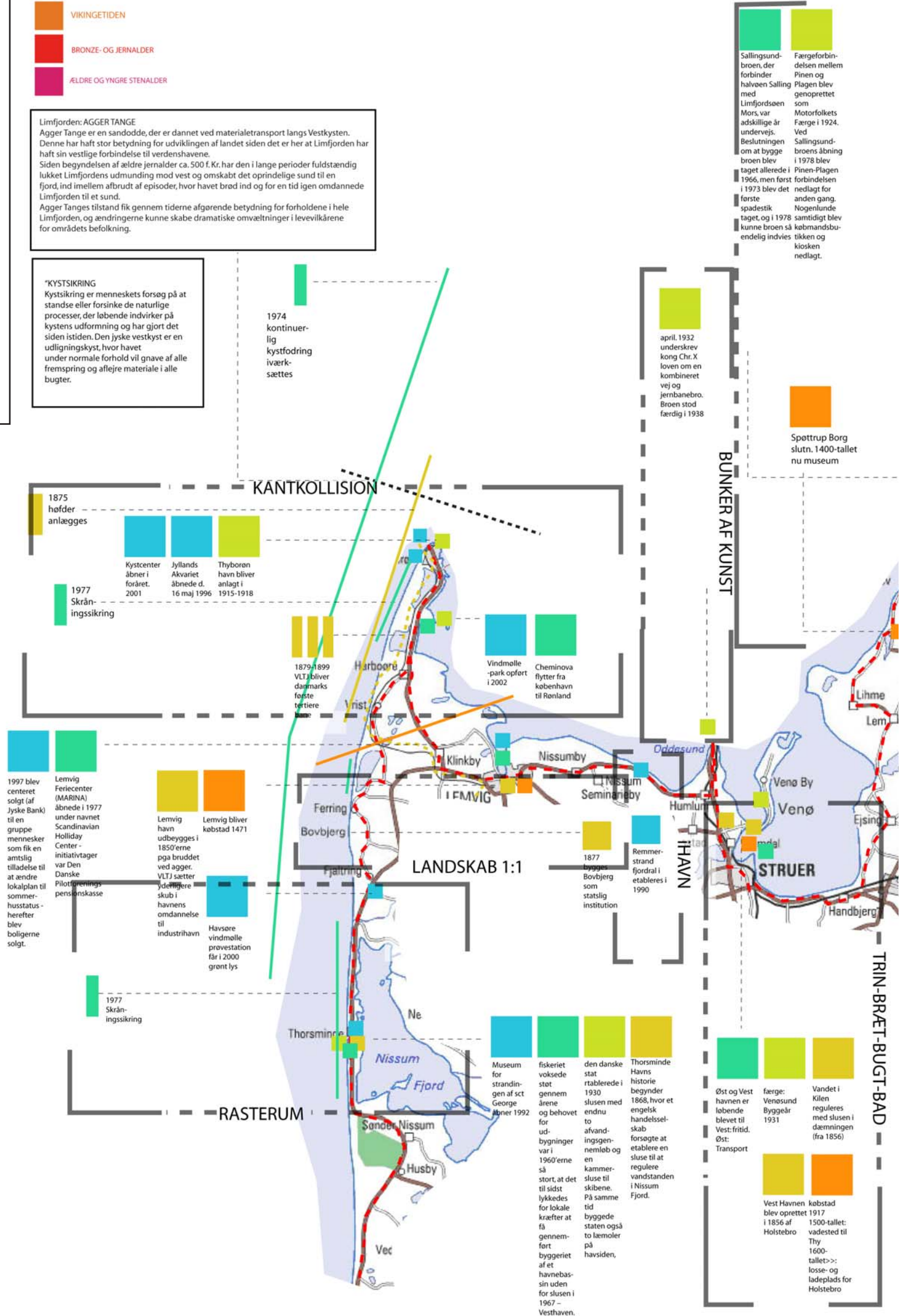
Den historiske kortlægning leverer et underlag for undersøgelsesfeltet, der hjælper os til at træde ind i konteksten og finde stedets fortællinger.

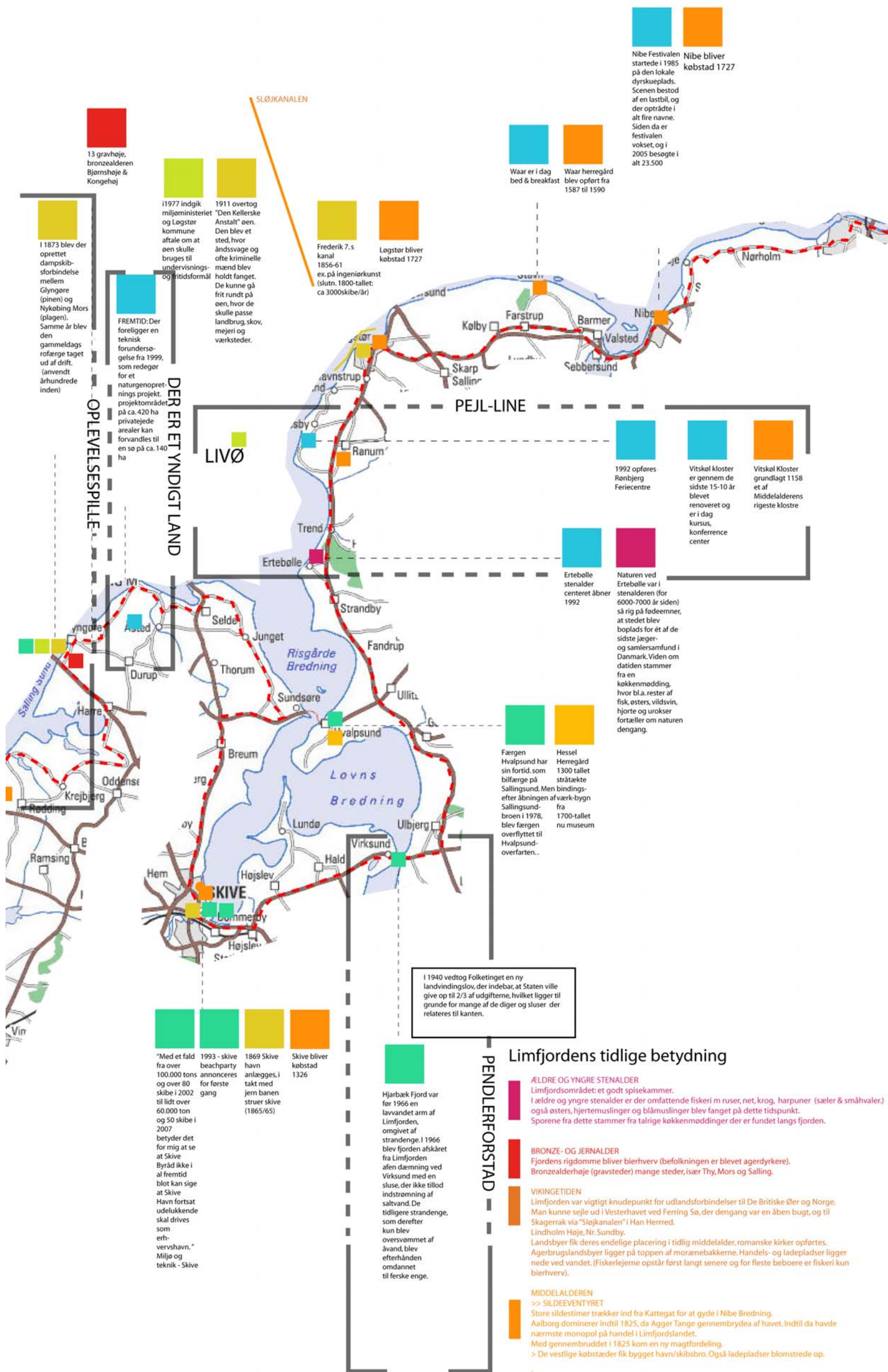
De ti miniscenariers lokaliteter er markeret på kortet.

Limfjorden: AGGER TANGE
Agger Tange er en sandodde, der er dannet ved materialetransport langs Vestkysten. Denne har haft stor betydning for udviklingen af landet siden det er her at Limfjorden har haft sin vestlige forbindelse til verdenshavene. Siden begyndelsen af ældre jernalder ca. 500 f. Kr. har den i lange perioder fuldstændig lukket Limfjordens udmunding mod vest og omskabt det oprindelige sund til en fjord, ind imellem afbrudt af episoder, hvor havet brød ind og for en tid igen omdannede Limfjorden til et sund. Agger Tangens tilstand fik gennem tiderne afgørende betydning for forholdene i hele Limfjorden, og ændringerne kunne skabe dramatiske omvæltninger i levevilkårene for områdets befolkning.

*KYSTSIKRING
Kystsikring er menneskets forsøg på at standse eller forsinke de naturlige processer, der løbende indvirker på kystens udformning og har gjort det siden istiden. Den jyske vestkyst er en udligningskyst, hvor havet under normale forhold vil gnave af alle fremspring og afleje materiale i alle bugter.

13 gravhøje, bronzealderen Bjørnshøje & Kongehøje

1977 indgik miljøministeriet og Løgstrup kommune aftale om at øen skulle bruges til undervisnings- og fritidsformål

1911 overtog "Den Kellerske Anstalt" øen. Den blev et sted, hvor åndssvage og ofte kriminelle mænd blev holdt fanget. De kunne gå frit rundt på øen, hvor de skulle passe landbrug, skov, mejeri og værksteder.

Frederik 7.s kanal 1856-61 ex. på ingeniørkunst (slutn. 1800-tallet: ca 3000skibe/år)

Løgstrup bliver købstad 1727

Waar er i dag bed & breakfast

Waar herregård blev opført fra 1587 til 1590

Nibe Festivalen startede i 1985 på den lokale dyrskueplads. Scenen bestod af en lastbil og der optrådte i alt fire navne. Siden da er festivalen vokset, og i 2005 besøgte i alt 23.500

Nibe bliver købstad 1727

DER ER ET YNDIGT LAND

FREM TID: Der foreligger en teknisk forundersøgelse fra 1999, som redegør for et naturgenopretningsprojekt. Projektområdet på ca. 420 ha privatejede arealer kan forvandles til en sø på ca. 140 ha

LIVØ

1992 opføres Ranbjerg Feriecentre

Vitskel Kloster er gennem de sidste 15-10 år blevet renoveret og er i dag kursus, konference center

Vitskel Kloster grundlagt 1158 et af Middelalderens rigeste klostre

Erteballe stenalder centeret åbner 1992

Naturen ved Erteballe var i stenalderen (for 6000-7000 år siden) så rig på fødeemner, at stedet blev boplad for et af de sidste jæger- og samlersamfund i Danmark. Viden om datiden stammer fra en køkkenmadding, hvor bl.a. rester af fisk, østers, vildsvin, hjorte og uroksker fortæller om naturen dengang.

Færgen Hvalpsund har sin fortid, som bilfærg på Sallingsund. Men bindings- efter åbningen af værk-bygn fra 1700-tallet nu museum

Hessel Herregård 1300 tallet stråtekte

I 1940 vedtog Folketinget en ny landvindingslov, der indebar, at Staten ville give op til 2/3 af udgifterne, hvilket ligger til grunde for mange af de diger og sluser der relateres til kanten.

"Med et fald fra over 100.000 tons og over 80 skibe i 2002 til lidt over 60.000 ton og 50 skibe i 2007 betyder det for mig at se at Skive Byråd ikke i al fremtid blot kan sige at Skive Havn fortsat udelukkende skal drives som erhvervshavn." Miljø og teknik - Skive

1993 - skive beachparty annonceres for første gang

1869 Skive havn anlægges, i takt med jern banen struer skive (1865/65)

Skive bliver købstad 1326

Hjærbæk Fjord var for 1966 en lavvandet arm af Limfjorden, omgivet af strandenge. I 1966 blev fjorden afskåret fra Limfjorden af en dæmning ved Virksund med en sluse, der ikke tillod indstrømning af saltvand. De tidligere strandenge, som derefter kun blev oversvømmet af åvand, blev efterhånden omdannet til ferske enge.

PENDELFORSTAD

Limfjordens tidlige betydning

- ÆLDRE OG YNGRE STENALDER**
Limfjordsområdet: et godt spisekammer. I ældre og yngre stenalder er der omfattende fiskeri m ruser, net, krog, harpuner (sæler & småhvaler.) også østers, hjertemuslinger og blåmuslinger blev fanget på dette tidspunkt. Sporene fra dette stammer fra talrige køkkenmaddinger der er fundet langs fjorden.
- BRONZE- OG JERNALDER**
Fjordens rigdomme bliver bierhverv (befolkningen er blevet agerdyrkere). Bronzealderhøje (gravsteder) mange steder, især Thy, Mors og Salling.
- VIKINGETIDEN**
Limfjorden var vigtigt knudepunkt for udlandsforbindelser til De Britiske Øer og Norge. Man kunne sejle ud i Vesterhavet ved Ferring Sø, der dengang var en åben bugt, og til Skagerrak via "Sløjkanalen" i Han Herred. Lindholm Høje, Nr. Sundby. Landsbyer fik deres endelige placering i tidlig middelalder, romanske kirker opførtes. Agerbrugslandsbyer ligger på toppen af morænebakkerne. Handels- og ladepladser ligger nede ved vandet. (Fiskerlejerne opstår først langt senere og for fleste beboere er fiskeri kun bierhverv).
- MIDDELALDEREN**
>> SILDEEVENTYRET
Store sildestimer trækker ind fra Kattegat for at gyde i Nibe Bredning. Aalborg dominerer indtil 1825, da Agger Tange gennembrydes af havet. Indtil da havde nærmeste monopol på handel i Limfjordslandet. Med gennembruddet i 1825 kom en ny magtfordeling. > De vestlige købstæder fik bygget havn/skibsbro. Også ladepladser blomstrede op.

29 SNIT

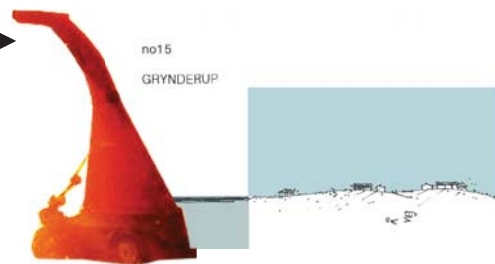
De 29 snit dissekterer kantlandskabet. De er fortolkende øjeblikbilleder, nedfældet på rejsen. Disse skitser fortæller om kantlandskabets opbygning. Land, vand og anlæg er blandt grundelementerne, der kan udskilles i kantlandskabet.

Snittene er sat i en historisk kontekst med den historiske kortlægning, der udfolder læsningen af de enkelte snit.

Ti snit er kommenteret på dette kort udfra dels de historiske data og dels fra oplevelserne af stedet under rejsen. På disse ti lokaliteter er ti miniscenarier udviklet i niveau 2 af projektets eksplorative spor.

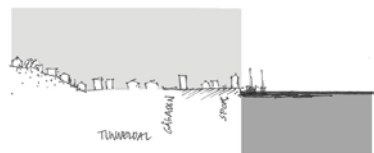
Med vejen som højeste punkt og tilsyneladende uendelige marker ind i landet ligger gårdene punktvis langs ruten. Landskabet ved Grynderup er ufremkommeligt p.g.a. landbruget. Nedslidte store gårde fortæller en historie om en storhedstid, der ikke længere er en realitet.

Forholdene for områdets jordbrug er blevet forbedret gennem dræning af Grynderup Sø. Det er nu tid til, at søen genoprettes, og produktionen må vige for miljøet og biodiversiteten.

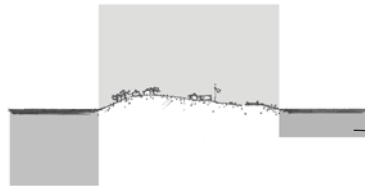
no15 GRYNDERUP

no24 LEMVIG

no18

VED SPØTTRUP SØ

no16 SALLINGSUNDBROEN

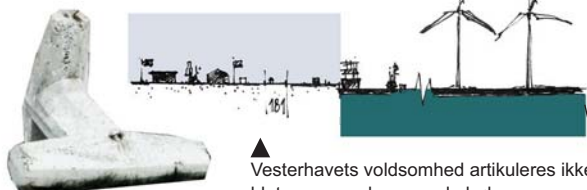
De dramatiske randmoræner akkompagneres syd for Glyngøre af en spektakulær bro. I samme niveau som landskabets overflade skyder Sallingsundbroen ud over vandet.

Sallingsundbroen afløste i 1976 færgerne 'Pinen' og 'Plagen', der sejlede over sundet hver halve time - det år med en million passagerer og en halv million biler.

no17 HARRE VIG

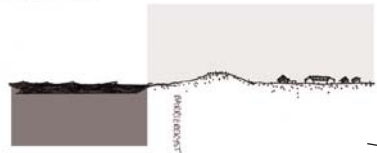
no25 THYBORØN

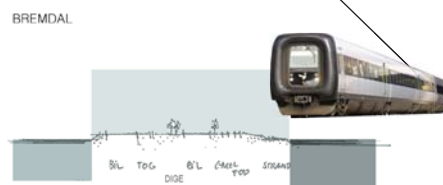
Vesterhavets voldsomhed artikuleres ikke blot gennem skummende bølger, men også ved at Thyborøn by putter sig ned bag diger og ved de enorme vertikale vindmøller, der lever af blæstens kraft.

Med kystsikringen, havneanlægget og vindmøllerne udviser Thyborøn evner og vilje til overlevelse.

no26 LANGERSHUSE

no21 BREMDAL

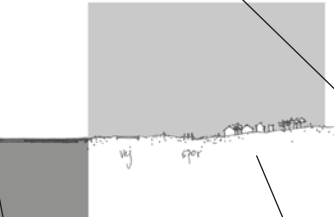

Som exodus af Struer fortættes og intensiveres oplevelsen af fart. På dæmningen mellem Bremdal og Struer løber to hovedveje, adskilt af et jernbanespor. Til begge sider er der vand. Det er en storebælts-agtig tilstand - blot én meter over vandets overflade.

Struer er knudepunkt i områdets infrastruktur, da det større jernbanenet har sit yderste punkt her, hvor den lille lokale togforbindelse tager over (til Thisted).

no20

VED HANDBJERG

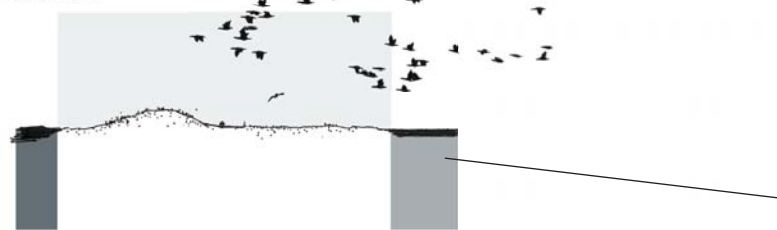
no27 BOVBJERG

En variation af landskaber findes ved Bovbjerg. Havet er nået så langt ind i landet, at klit støder op til by, og vand til muld, og i denne kulmination skyder Den Midtjyske Højderyg.

Bovbjerg Fyr er ikke længere aktiv i sin oprindelige funktion, men spiller i dag en rolle som udflugtspunkt med udsigt og udstillinger.

no28 NISSUM FJORD

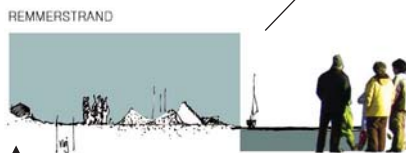

Et 13 kilometer langt dige adskiller fjord og hav. En komplet iscenesættelse af disse to forskellige typologiske vande kan betragtes fra diget, der adskiller dem: I fjordens lavtliggende udstrakte arealer finder fugle på træk den nødvendige energi til deres rejse, mens havet slår kraftfuldt ind på stranden.

Barrierekysten er forstærket af skråningssikring, så stormfloder kun sjældent sætter infrastrukturen ud af spil.

no23 REMMERSTRAND

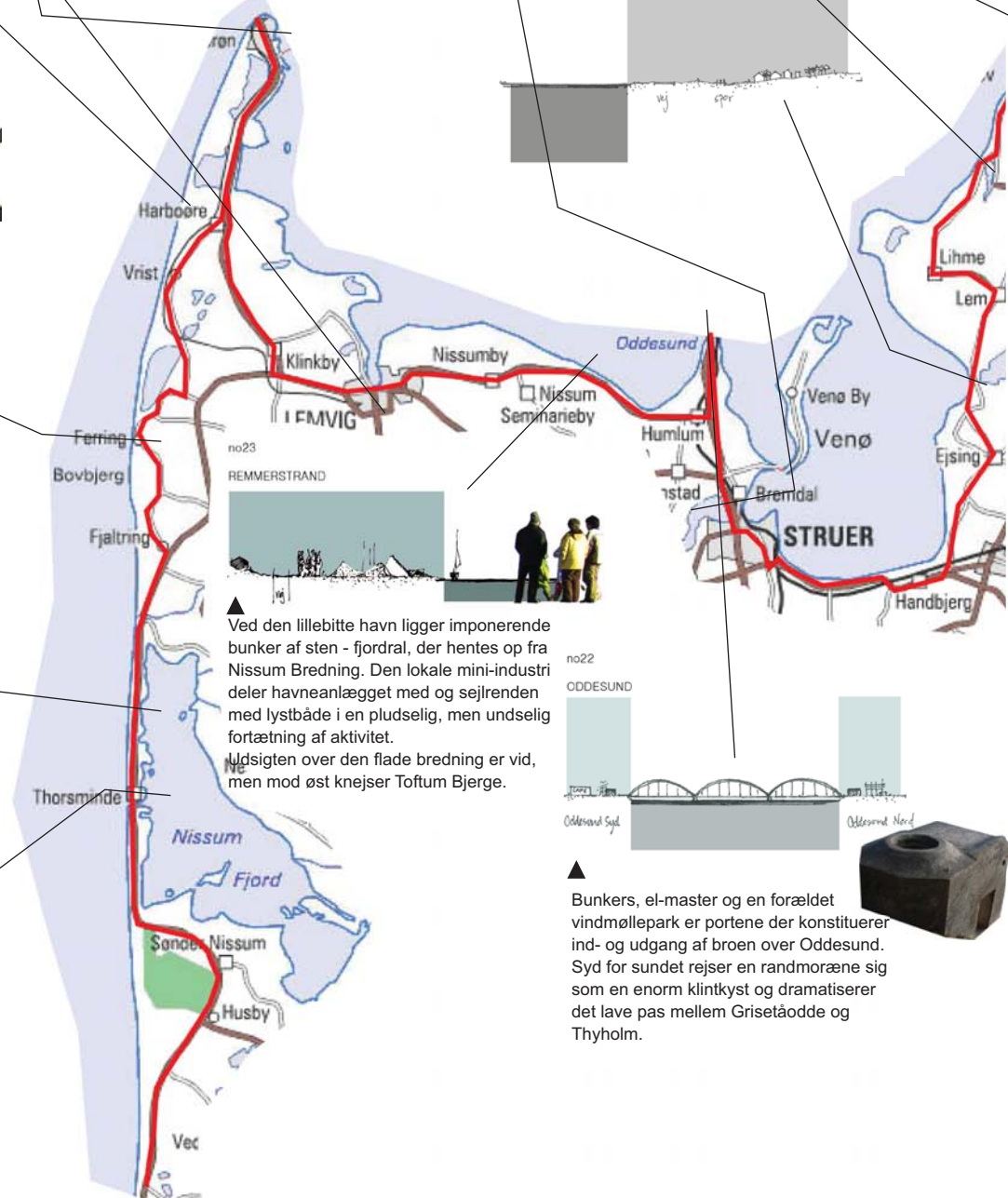
Ved den lillebitte havn ligger imponerende bunker af sten - fjordral, der hentes op fra Nissum Bredning. Den lokale mini-industri deler havneanlægget med og sejlrunden med lystbåde i en pludselig, men undselig fortætning af aktivitet. Udsigten over den flade bredning er vid, men mod øst knejser Toftum Bjerge.

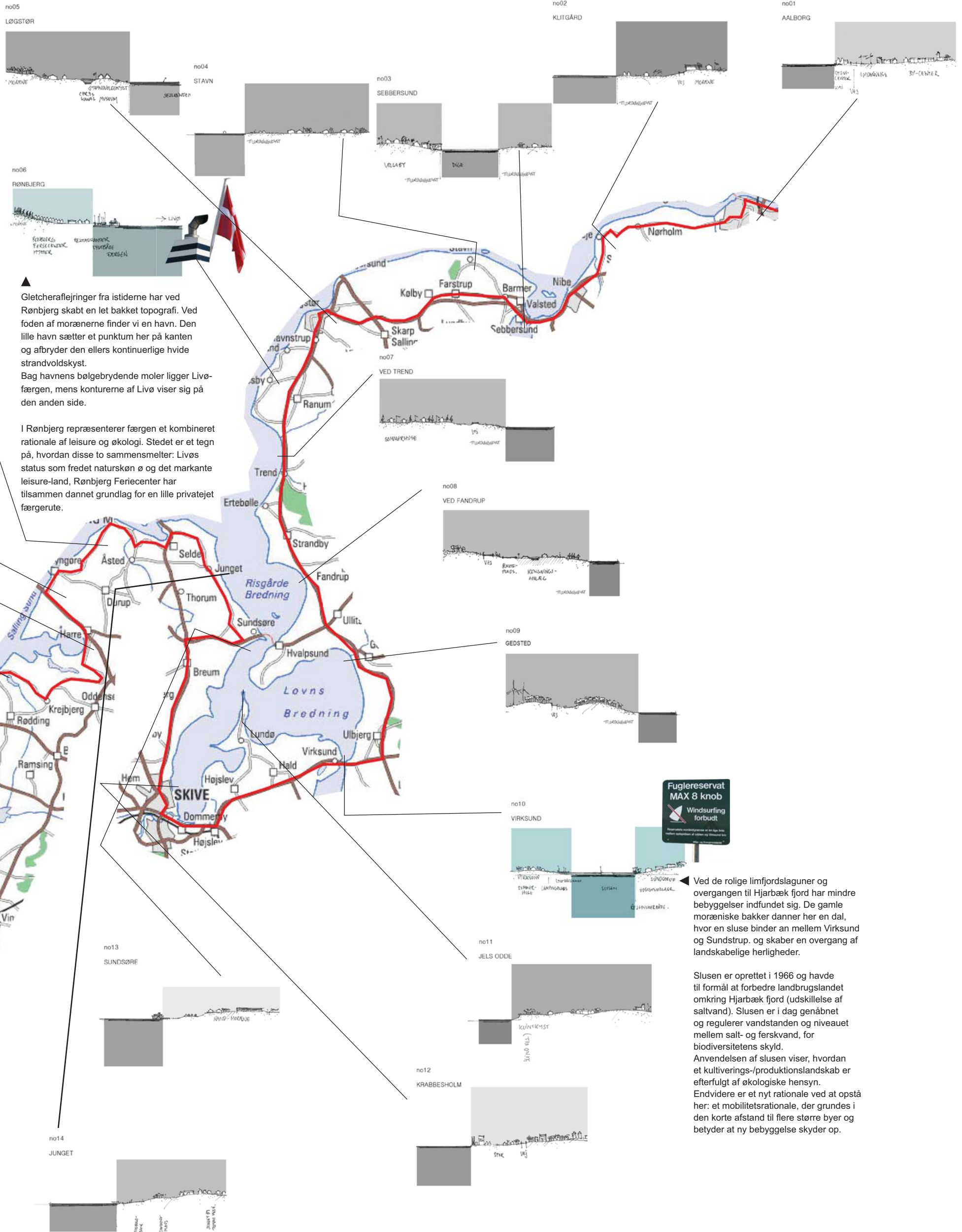
no22

ODDESUND

Bunkers, el-master og en forældet vindmøllepark er portene der konstituerer ind- og udgang af broen over Oddesund. Syd for sundet rejser en randmoræne sig som en enorm klintkyst og dramatiserer det lave pas mellem Grisetoøde og Thyholm.

▲ Gletcheraflejringer fra istiderne har ved Rønbjerg skabt en let bakket topografi. Ved foden af morænerne finder vi en havn. Den lille havn sætter et punktum her på kanten og afbryder den ellers kontinuerlige hvide strandvoldskyst. Bag havnens bølgebrydende moler ligger Livø-færgeren, mens konturerne af Livø viser sig på den anden side.

I Rønbjerg repræsenterer færgeren et kombineret rationale af leisure og økologi. Stedet er et tegn på, hvordan disse to sammensmeltes: Livø status som fredet naturskøn ø og det markante leisure-land, Rønbjerg Feriecenter har tilsammen dannet grundlag for en lille privatejet færgerute.

▲ Ved de rolige limfjordslaguner og overgangen til Hjarbæk fjord har mindre bebyggelser indfundet sig. De gamle moræniske bakker danner her en dal, hvor en sluse binder an mellem Virksund og Sundstrup, og skaber en overgang af landskabelige herligheder.

Slusen er oprettet i 1966 og havde til formål at forbedre landbrugslandet omkring Hjarbæk fjord (udskillelse af saltvand). Slusen er i dag genåbnet og regulerer vandstanden og niveauet mellem salt- og ferskvand, for biodiversitetens skyld. Anvendelsen af slusen viser, hvordan et kultiverings-/produktionslandskab er efterfulgt af økologiske hensyn. Endvidere er et nyt rationale ved at opstå her: et mobilitetsrationale, der grundtes i den korte afstand til flere større byer og betyder at ny bebyggelse skyder op.

TI MINISCENARIER

Miniscenarierne er et potentialekatalog over situationer på kanten. De har et konceptuelt udgangspunkt til fælles: de bygger nye arkitektoniske interventioner op omkring specifikke kantlandskabers rum & form og omkring stedbundne økonomiske investeringer. Ligesom projektets initierende inspirationsreferencer (side 10-11), der bygger på appellerende lokale styrker, søger vi med scenariebygningen at skabe og dyrke en kreativ integration mellem energien i stedets anvendelser/økonomier og energien i de rumlige/formmæssige kendetegn.

Scenarierne fungerer som en 'analyse ved design', der på en gang står som små fortællinger fra en virkelighed på kanten og som fremadrettede perspektiver for en levende fremtid på kanten. På side 52-53 evalueres miniscenarierne i forhold til deres strategiske rækkevidde og udviklingsperspektiver.

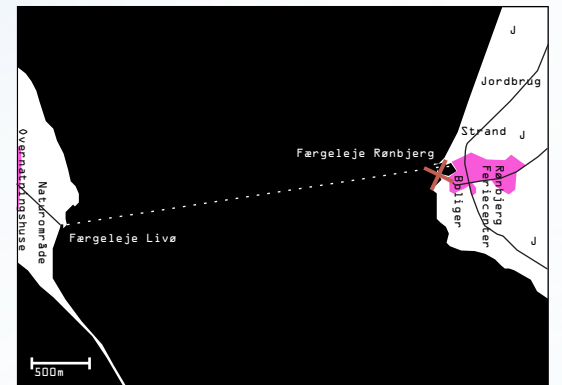
Hvert miniscenarie vises på ét opslag (se skabelonen herunder), der omfatter analytiske og konceptuelle oplysninger.

<p>snit no. TITEL Sted</p> <table border="1"><tr><td>Danmarkskort - placering</td><td>Situationskort</td></tr></table> <p>Beskrivelse af miniscenariet - <i>rum & form</i>: de stedsspecifikke rumlige/landskabelige forhold, der har informeret scenariebygningen. - <i>eksisterende økonomi</i>: det anlæg/ anvendelse, som konceptideen hæfter sig på. - <i>konceptidé</i>: beskrivelse af den nye arkitektoniske/strategiske intervention.</p> <p>Foto fra stedet</p>	Danmarkskort - placering	Situationskort	<p>Skitsemontage af miniscenariet</p> <p>Miniscenarierne er udarbejdet som skitser gennem en række små workshops:</p> <p>Den første workshop-del for hvert miniscenarie havde karakter af en brainstorm, hvor umiddelbare stedsindtryk fra rejserne på kanten og konceptuelle ideer blev nedfældet i tegnet form på papir. Den efterfølgende syntetisering var en diskussion og afklaring af konceptet, der også endte optegnet på papir. Sidst blev det enkelte miniscenaries ide og koncept arbejdet sammen i en montage.</p>
Danmarkskort - placering	Situationskort		

snit no.6

Pejl-line

Rønbjerg v/ Livø-færgen

Rum & form: Der er højt til himlen og åbne vidder ved Rønbjerg. Ikke meget rejser sig fra de bløde horisontale linier i landskabet. Livø ligger som en lille blød forhøjning ude på det store vand, og kigger man mod nord, rejser kysten sig en smule til en lille klint.

Eksisterende økonomi: Færgen til Livø afgår fra den lille by Rønbjerg syv gange om dagen i højsæsonen. Ruten drives af Rederiet Miniline med tilskud fra Vesthimmerlands kommune. Livø ejes af Skov- og Naturstyrelsen, lokalt ved Buderupholm Statskovdistrikt. Det er disse to aktører: staten ved Skov- og Naturstyrelsen og de lokale kræfter i rederiet og kommunen, der potentielt kunne inddrages i miniscenariet 'Pejl-line'.

I Rønbjerg ligger også Rønbjerg Feriecenter. Ved færgeløjet på den lille lystbådehavn er der flere turistrestauranter.

Konceptidé: Miniscenariet søger at skabe et fint lille sted på havnen, der peger på landskabet og iscenesætter sejlturen til Livø, mens man venter ved kajen.

En udkigspost skyder ud over kajkanten med fin udsigt over vandet mod Livø. Den har klare ruder som vægge, så den giver læ for vinden.

Fra udkigsposten kan man analogt pejle færgens placering på sejlrueten og finde ud af, hvornår den vil ankomme.

Der er også en pejlelinie, der fortæller, hvor meget energi og tid, det kræver at svømme distancen mellem Livø og Rønbjerg. Den fortæller historien om dengang, Livø var internat for kriminelle åndssvage, og hvor mange indsatte mistede livet i forsøg på flugt fra øen (1911-ca 1960).

(www.miniline.dk & www.skovognatur.dk/Udgivelser/Vandretursfoldere/atilaa/Livoe)

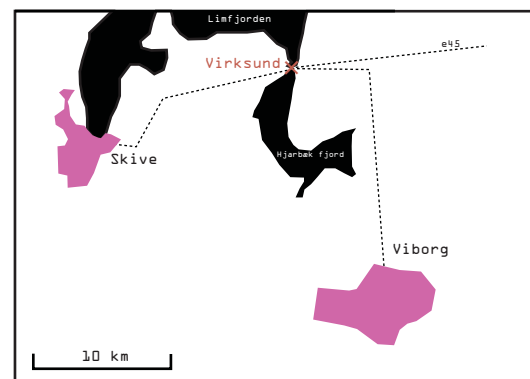

Pejl-line

snit no.10

Pendlerforstad Virksund/Sundstrup

Rum & form: I det bakkede landskab, der kendetegner denne del af Limfjorden, skærer Hjarbæk Fjord sig ind og skaber laguner, rige på fugleliv. Vandstanden kontrolleres af et dige med sluse.

Øst for diget i Skive Kommune ligger Virksund med mange sommerhuse, enkelte helårsboliger, en lystbådehavn og en campingplads. Den vestlige del hører til Viborg Kommune og er en gammel landsby, hvor nybyggerier er ved at rykke ind.

Eksisterende økonomi: Investeringen har grundlag i infrastrukturen: Fra Virksund/Sundstrup er der korte transporttider til en række større byer (10 min til Skive, 10-15 min til Viborg og 50 min til Aalborg og Århus).

Et andet aspekt er, at der i Viborg og Skive er behov for at tiltrække mere videnstung arbejdskraft. Virksund/Sundstrup er på den baggrund et interessant sted for nye boliger i naturskønne omgivelser. Økonomien til miniscenariets tiltag kunne komme fra de to kommuner, ligesom også private investorer kunne tænkes at deltage i udviklingen.

Konceptidé: Miniscenariet viser en strategi for udviklingen af Virksund/Sundstrup.

Med inspiration fra OMAs "where not to build"-strategi i konkurrencen for Ville Nouvelle Melun-Sénart (Koolhaas 1998, p973ff) optegnes et rum, hvor landskabet præserves og holder stand mod markeds kræfterne.

'Pendlerforstad' er dermed en initierende skitse til en landskabelig udviklingsstrategi, der skal opretholde herlighedsværdierne: Mens nye byggefelter lægges ud, friholdes en defineret landskabsstruktur gennem byen fra byggeprocessen. Strukturen opretholder stedets kvaliteter og muliggør fremtidig bebyggelse af enkelte offentlige og halvoffentlige programmer. Strukturen ligger i et funktionelt og landskabeligt bånd, der samler byen på tværs af fjorden og kommunegrænserne.

Projektets første rumlige intervention er en pendlingsplads på diget, hvor kommunerne mødes. Pendlingspladsen ved vandet bliver dermed det første offentlige program i den fremtidige naturskønne struktur.

LANDSKAB

LANDSKAB

LANDSKAB

infrastruktur og offentligt program

LANDSKAB

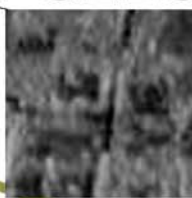
<-- Skive [10 min]

PendlerForstad VIRKSUND

viborg [10 min] -->

Byggefelter

Bebyggede felter

LANDSKAB

offentligt rum

Dige

Busskur

Parkering

Pendleropsamling

Hovedvej

gennemsejling til Hjarbæk fjord

snit no.15

Det er et yndigt land

Grynderup

Rum & landskab: På Salling er de bløde istidsbakker grønne af græs og afgrøder. Småbitte klynger af huse langs med den bugtede vej udgør egnens småbyer. De store bølgede markarealer er utilgængeligt territorium for den tilrejsende. Mod kysten flader bakkerne ud, og ved den yderste strandlinie åbner landskabet sig både visuelt og for besøgendes fysiske tilstedeværelse.

Eksisterende økonomi: Ved Grynderup er der planlagt et naturgenopretningsprojekt af den dræned Grynderup Sø. Projektet har til formål at mindske kvælstofudledningen i Limfjorden. Scenariet kobler sig til den statslige investering i naturgenopretningsprojektet, der er ét af mange af sin slags i Danmark: Siden 1989 har der været afsat 1,6 milliarder kr på finansloven til naturpleje, og mere end 500 små og store naturgenopretningsprojekter er blevet udført.

Konceptidé: Miniscenariet 'Det er et yndigt land' foreslår, at sø-genopretningen ledsages af et rekreativt landskabsdesign, der indbyder til anvendelse og beskuelse af naturen. En fodgænger- og cykelsti løber fra den eksisterende sti syd for Grynderup, forbi søen og ud til kysten. På den måde skabes et rekreativt forløb gennem landskabet, der rækker helt ind til Glyngøre. Langs stien ved søen placeres en række programmer: for eksempel en udkigsbakke af overskudsjord, en fiskebro og et picnicområde.

nord

Nøreng
[camping]

[Grynderup Strand]

Grynderup

[cykel/gangsti til Glyngøre & Dyrup]

naturgenopretning
Grynderup Sø 140ha
+
Engarealer 260ha
(kvælstofreduktion 85t/år)

A

B

D

overskudsjord
> udsigtsbakke

cykel- &
gangsti

Grynderup Sø, genoprettet

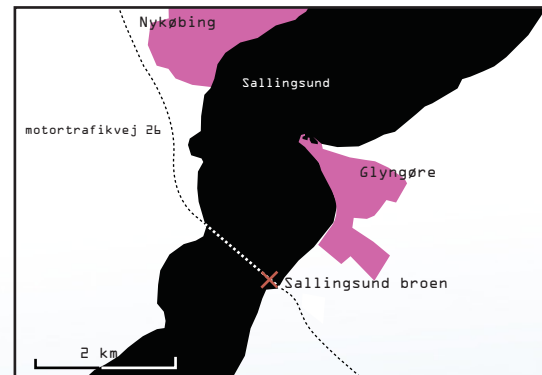
Engområder

Glyngøre

snit no.16

Øplevelsespille

Sallingsund

Rum & form: Mod vest står Sallings kant monumentalt højt over Limfjordens vand. På tværs af den markante kystlinie, i samme Z-dimension, udspringer en bro, der strækker sig 1717 meter ud over kanten, i 30 meters højde. Den gølge betonstruktur står som en kontrast til de tætbevoksede kanter på Salling og Mors.

Eksisterende økonomi: Broen består af 12.000 m³ beton, 1.700 tons armering og 900 tons skaldt. Den samlede pris beløb sig til 221 millioner kroner. En investering som denne fra 1978 skal vedligeholdes med jævne mellemrum. Miniscenariet benytter potentielt midler fra vejdirektoratet (staten) samt åbner døren for en privat investor.

Konceptidé: Miniscenariet foreslår at bruge Sallingsundbroens ene pille til mere end et konstruktionselement: pillen skal multiprogrammeres med kultur i alle skalaer.

Udover, udenom, opad tilføjes en arkitekton, der har til opgave at forvalte kultur: fra ekstrem sport til fin kultur. Denne tilføjede konstruktion skal fungere som et tilbud for turister, men også for den lokale, der ønsker at gøre sin graffiti kendt for omverdenen. Oplevelsespillen er tænkt som en privat venture i sommerhalvåret, hvor økonomisk overskud er i højsædet, mens konstruktionen om vinteren står tilegnet lokale formål.

3 4 5 6 7 8 9
10 11 12 13 14 15 16
17 18 19 20 21 22 23
24 25 26 27
31

Mo

MI

Do

2

3

vinter

14

9

sommer

6 x flader
ADD
aktivitetstilføjelser
ON

aktivitets tilføjelser

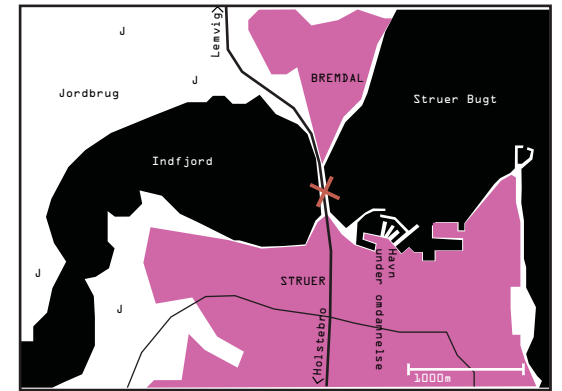
oplevelsespil
fra leisure til kultur

snit no.21

Trin-Bræt+Bugt-Bad

Bremdal, Struer

Rum & form: På dæmningen mellem Struer og Bremdal mødes et infrastrukturelt landskab med Limfjorden. Fem slags infrastrukturer i et bredt bælte forbinder to bydele: Fodgængersti, cykelsti, tog, lokal biltrafik, og en regional biltrafikåre. Mod vest er der en fredet indfjord med pragtfuld natur og mod øst åbner Struerbugten sig.

Eksisterende økonomi: På havnen i Struer er en omdannelse i gang: blandt andet skyder nye boliger og erhvervsbyggeri op ved lystbådebassin.

Miniscenariet 'Trin-Bræt+Bugt-Bad' hægter sig på de private og offentlige investeringer, der gøres i forbindelse med havneomdannelsen og potentielt set også i forbindelse med vedligeholdelse af infrastrukturene på diget.

Konceptidé: 'Trin-Bræt+Bugt-Bad' er en struktur på tværs af infrastrukturene på dæmningen.

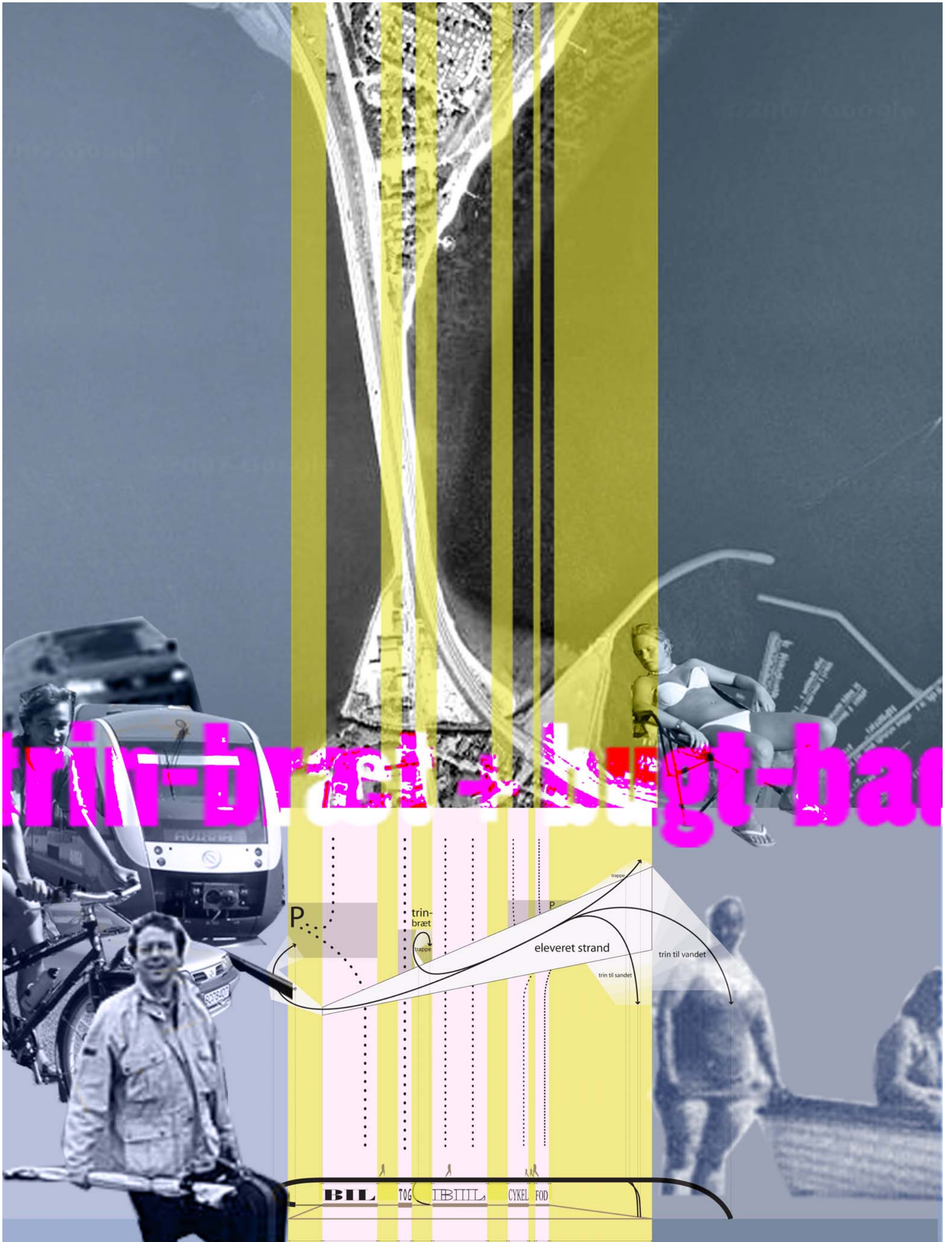
Trinbræt og rasteplads integreres i en badebro, der hæver sig over infrastrukturene fra øst til vest og dypper tåspidsen i bugten mod vest.

Med 'Trin-Bræt+Bugt-Bad' kan man komme direkte til bystranden med offentlig transport eller man kan tage en hurtig dukkert, mens man er undervejs.

Et nyt rekreativt knudepunkt opstår på havnen, ligesom det er set i mange af de store danske byer i forbindelse med udviklingen af havnefronterne. Det går i spænd med Struer kommunes dagsorden for havnens omdannelse: "Det er Byrådets overordnede mål: - at udnytte havneområdernes byvækstpotentiale på tiloversblevne arealer og - at udnytte områdets bygnings- og kulturmiljømæssige identitet som ressource og katalysator for nye aktiviteter."

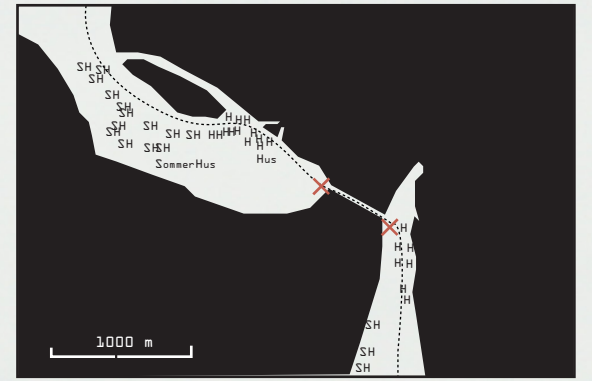

snit no.22

Bunker af kunst

Øddesund

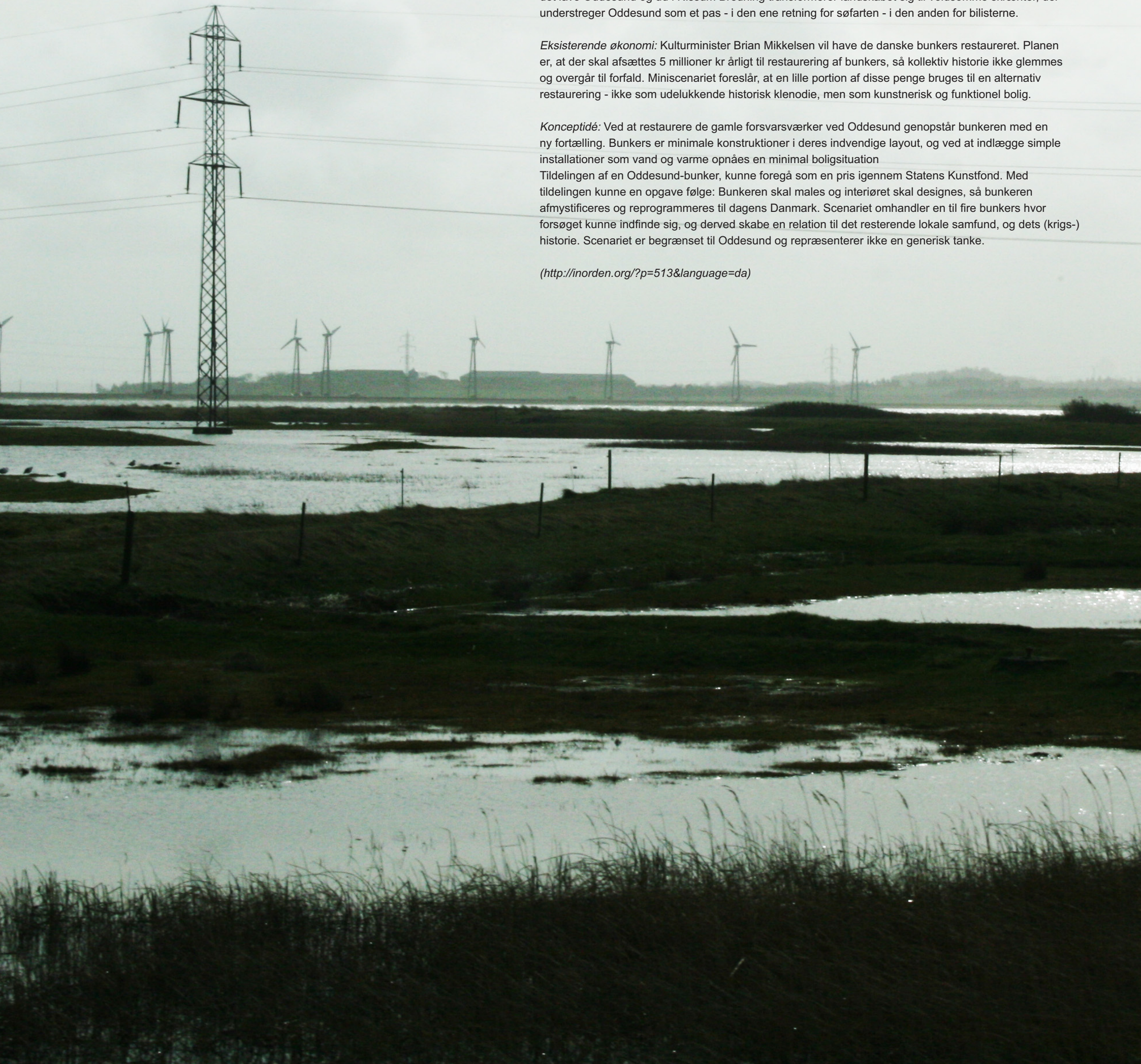

Rum & form: Foran de røde ruiner af den delvist forladte by Øddesund, udskiller en gruppe bygninger sig. Som enkeltstående monolitter uden tilhørende arealer hviler en gruppe bunkers i den lave fjordeng. Fra det lave Øddesund og ud i Nissum Bredning transformeres landskabet sig til voldsomme skrænter, der understreger Øddesund som et pas - i den ene retning for søfarten - i den anden for bilisterne.

Eksisterende økonomi: Kulturminister Brian Mikkelsen vil have de danske bunkers restaureret. Planen er, at der skal afsættes 5 millioner kr årligt til restaurering af bunkers, så kollektiv historie ikke glemmes og overgår til forfald. Miniscenariet foreslår, at en lille portion af disse penge bruges til en alternativ restaurering - ikke som udelukkende historisk klenodie, men som kunstnerisk og funktionel bolig.

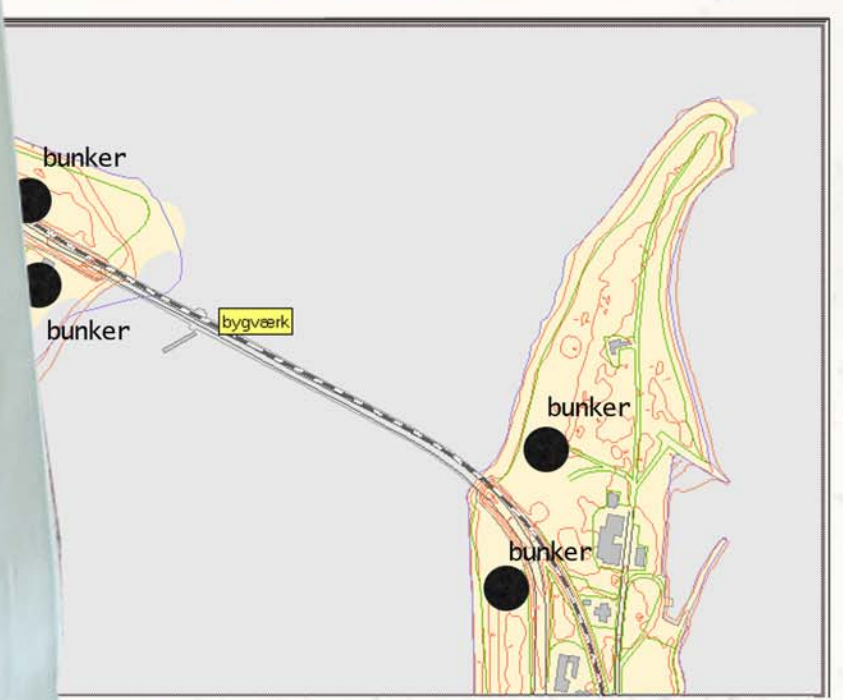
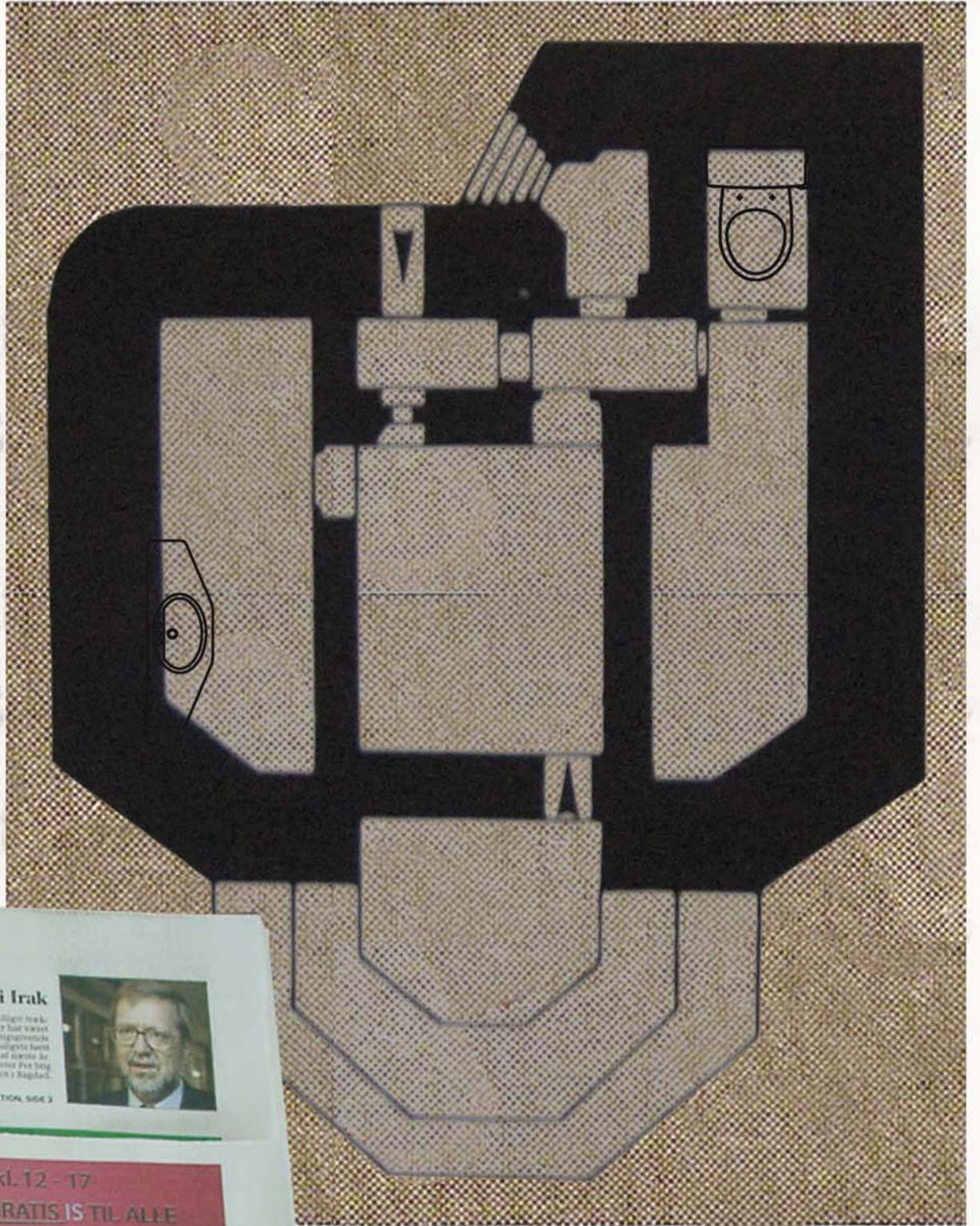
Konceptidé: Ved at restaurere de gamle forsvarsværker ved Øddesund genopstår bunkeren med en ny fortælling. Bunkers er minimale konstruktioner i deres indvendige layout, og ved at indlægge simple installationer som vand og varme opnåes en minimal boligsituation. Tildelingen af en Øddesund-bunker, kunne foregå som en pris igennem Statens Kunstfond. Med tildelingen kunne en opgave følge: Bunkeren skal males og interiøret skal designes, så bunkeren afmystificeres og reprogrammeres til dagens Danmark. Scenariet omhandler en til fire bunkers hvor forsøget kunne indfinde sig, og derved skabe en relation til det resterende lokale samfund, og dets (krigs-) historie. Scenariet er begrænset til Øddesund og repræsenterer ikke en generisk tanke.

(<http://inorden.org/?p=513&language=da>)

Kultur

BUNKER af KUNST

snit no.23

iHavn Remmerstrand

Rum & form: Kystlinien slynger sig i et stort bueslag. Ved Remmerstrand er vi helt nede i strandkanten, og mod øst går det blødt opad, indtil kysten har rejst sig i en dramatisk klint ved Toftum. Endnu længere mod øst anes Odde Sund-broen gennem en let dis, og mod vest åbner Nissum Brednings store vand sig.

Eksisterende økonomi: Den lille lokale industri, Remmerstrand Fjordral henter ral i Nissum Bredning og benytter den lille havn som landings- og sorteringssted. En lokal lystbådehavn ligger side om side med ralbunkerne, og indsejlingen deles. Havnen benyttes af lokale og af de turister, der bor i sommerhusene eller på campingpladsen ved Toftum.

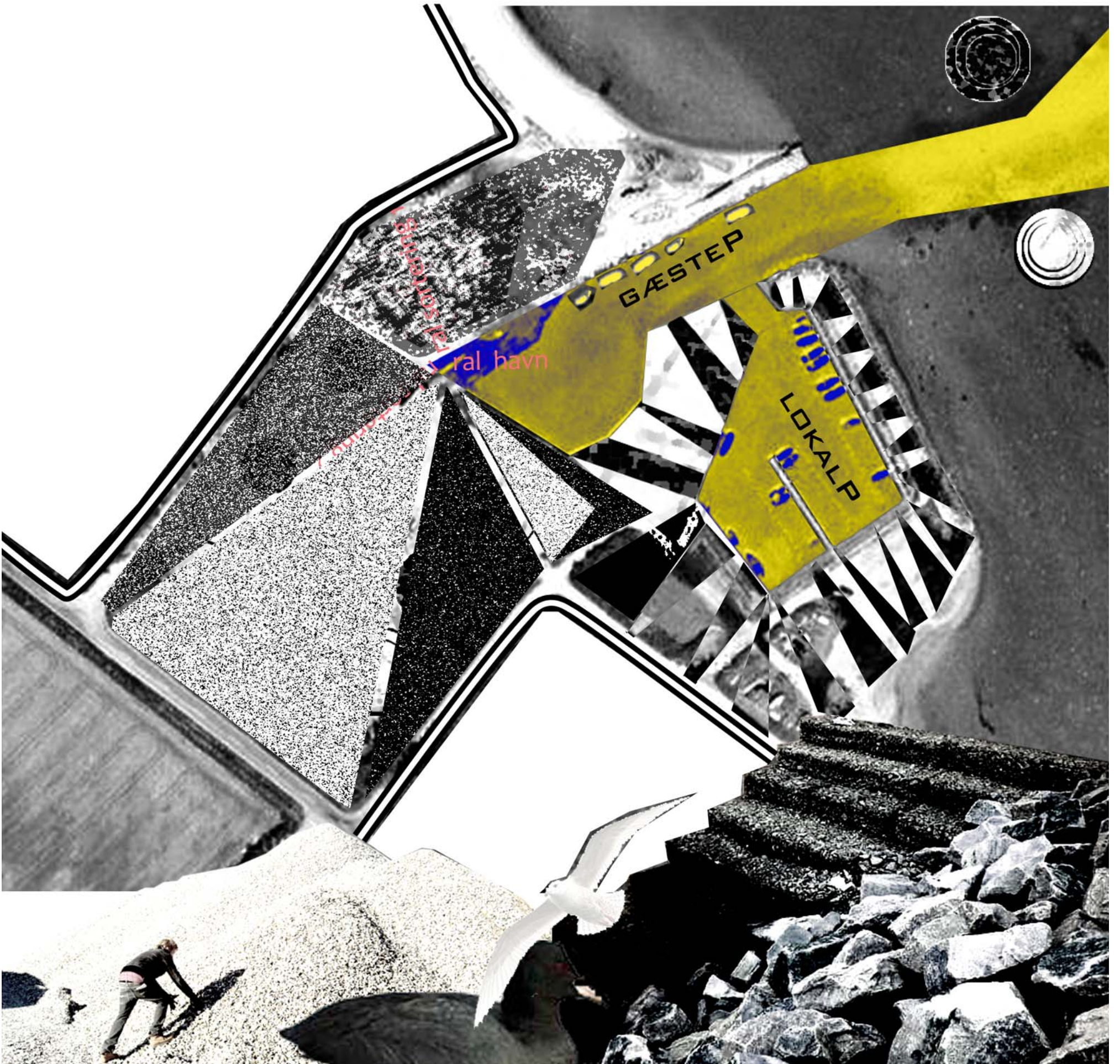
'iHavn' er et lille lokalt indgreb, der økonomisk knytter sig til den eksisterende ral-industri og til driften af lystbådehavnen.

Konceptidé: Fjordral er små sten i størrelsen 30-80 mm. Stenene findes i mørkere og lysere nuancer. Ral bruges som en løs overflade (grusveje), men kan også indstøbes i beton og benyttes i gitterkonstruktioner.

'iHavn' foreslår, at den lille havn ved Remmerstrand får et æstetisk og identitetsmæssigt løft ved at benytte ralstenene som belægning, sidde- og læmøbler samt til pejlemærker ved indsejlingen. Stenene kunne sorteres, så det sorte og hvide kommer frem i flotte kompositioner, der ville give havnen karakter.

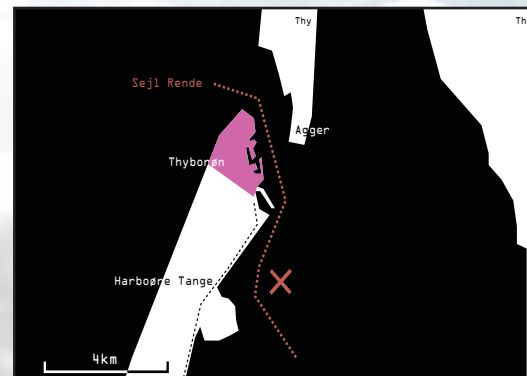
iHavn

snit no.25

Kantkollision

Thyborøn

Rum & form: Cheminovas komplekse rørøringer, 2,5 MW vindmøller i fjordens vandspejl, bjerge af fjordral, store forarbejdningsmaskiner, havnen med dets utal af installationer til fiskeindustrien, bunkers, vejstationer, kystsikringsforanstaltninger. Disse elementer træder i karakter i det flade landskab på spidsen af Harbøre Tange og skaber en 'supernatur' på den jyske vestkyst.

Eksisterende økonomi: Danmark er blandt de førende lande indenfor vindkraft, og derfor er testområder til udviklingen af nye møller vigtige. Staten udpeger Serie-0-områder (Serie-0 er testmøller fra de forskellige fabrikanter), hvorefter globale aktører som Vestas, Siemens og/eller Dong tager over. Det er altså enorme investeringer, der bliver lagt i de udpegede danske vindmølleområder, med handlekraftige aktører.

Konceptidé: Ved Thyborøn har man i dag opsat otte prototypevindmøller mellem Thyborøn by og Cheminova. Området skal indenfor de næste år suppleres af endnu et område, der ligger øst for limfjordssejlrenden ind mod Thyborøn.

Miniscenariet foreslår, at man bruger vindmøllerne til at iscenesætte sejlrenden til byen, således at møllerne bliver store spektakulære indsejlingsmarkører. Overskydende materiale fra fundering af møllerne, samt den lokalt producerede ral, bruges til at skabe yngle- og opholdspladser til fjordens sæler og fugle, i det lave vand øst for møllerne.

Ved de eksisterende møller er en lille rasteplass. Her foreslår miniscenariet, at der skabes et info- og udsigtspunkt. Møllernes produktion og relation til vind og vejr er en interessant dynamisk fortælling at følge på nært hold. Herfra er der også et fint blik på de høje vertikale møller i de horisontale landskabslinier. Kikkerter kunne opstilles, så møllerne - og dyrelivet - kan studeres nøjere.

KANTKOLLISION

Info

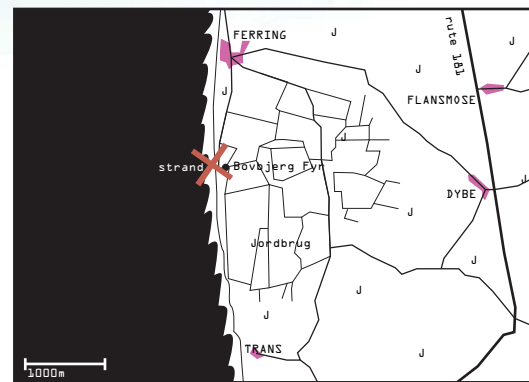
havmøller
prototype v1
8 x 2,5 MW

havmøller
prototype v2
12 x 3 MW

snit no.27

Landskab 1:1

Bovbjerg

Rum & form: Ved Bovbjerg strækker det opdyrkede land sig helt til Vesterhavet. Det blødt bølgede landskab med felter af marker afbrydes pludseligt af en stejl skrænt ned mod stranden og det voldsomme Vesterhav.

Fra den 41 meter høje Bovbjerg Klint kan man skue ud over Vesterhavet og se de mange høfder langs kystlinien, der er med til at hæmme havets fremtrængen.

Eksisterende økonomi: 'Landskab 1:1' hægter sig på flere investeringer i området: Kystsikringen, dvs. sandpumpning og vedligeholdelse af høfderne, er en væsentlig statslig og kommunal investering langs kysten på dette sted. Desuden er driften af Bovbjerg Fyr, der er åbent for besøgende og løbende har små udstillinger, også en lille finansiel kilde ved Bovbjerg.

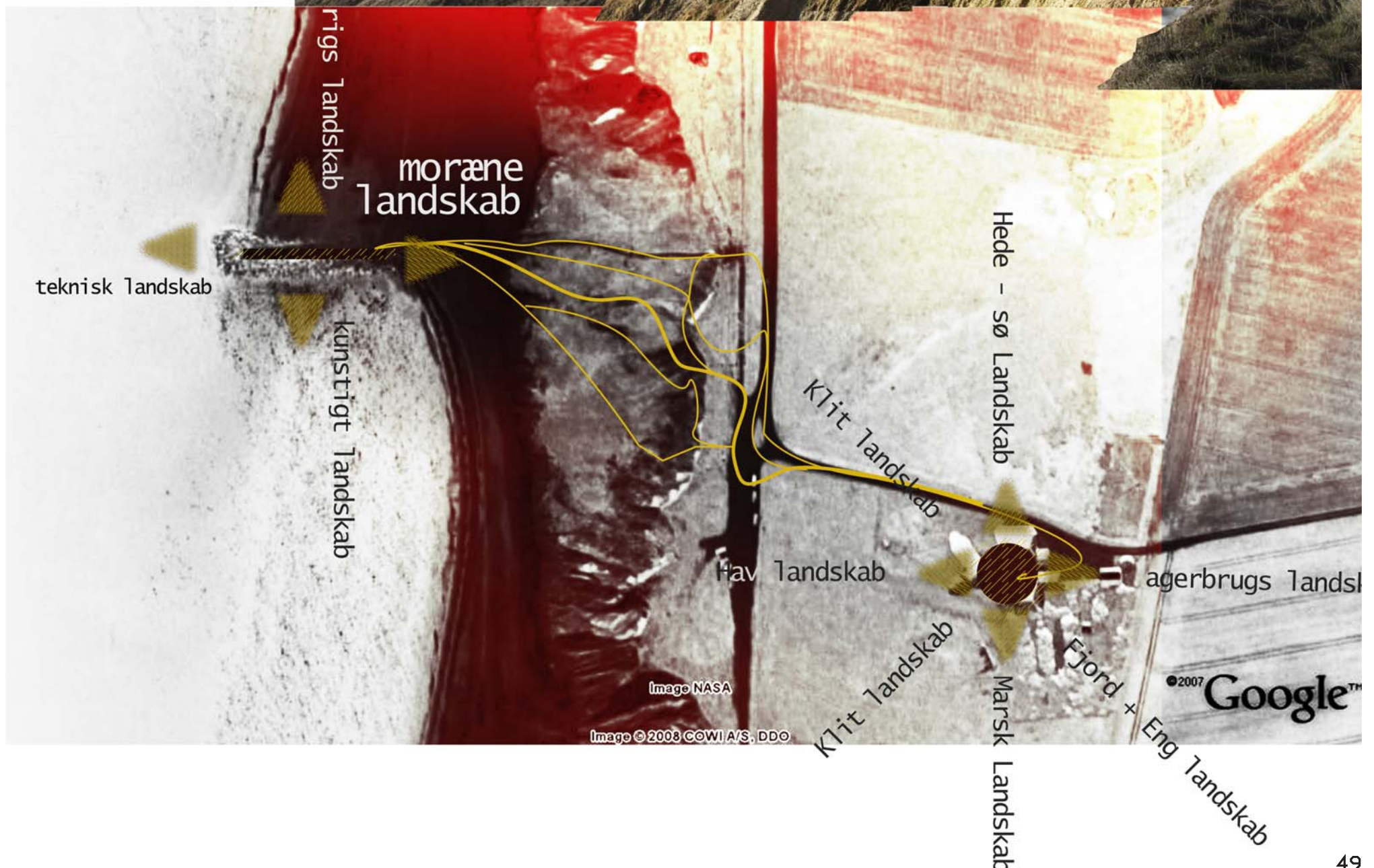
Konceptidé: Landskabet ved Bovbjerg Fyr er betagende og kraftfuldt: blæst, hav, udsigt, sand. Når man befinder sig her skærpes sanserne. Og landskabet kan fortælle dramatiske historier om stormfloder og sandflugt, agerbrug og istid (Bovbjerg Klint er det vestligste punkt for sidste istids hovedopholdsline på dansk grund: isen lå i en linie fra Bovbjerg til Viborg og videre herfra mod syd til Padborg ved den dansk/tyske grænse), og om kystsikring og kunst (omkring år 1900 blev Bovbjerg kendt af større kredse, og malere som Jens Søndergaard og digtere som Jeppe Aakjær og Thøger Larsen lod sig inspirere af naturen ved Bovbjerg til at skabe en række værker). Miniscenariet 'Landskab 1:1' foreslår at formalisere og iscenesætte historierne i det eksisterende forløb fra Fyret ned over klinten til stranden. Langs denne rute konfronteres man med historienes elementer, og med informationstavler og -tegninger, pejlepunkter og udsigtsplatforme kunne de rige fortællinger igen blive ganske nærværende.

Dansk Landskabs model 1:1

I den 40 meter høje klint kan man aflæse sporene efter de sidste tre istider - 230.000 år tilbage. Voldsomme foldninger i morænen afløses af hedeslettens vandrette lag, synligt i et flere kilometer langt tværsnit - det kan man ikke se nogen andre steder i Danmark.

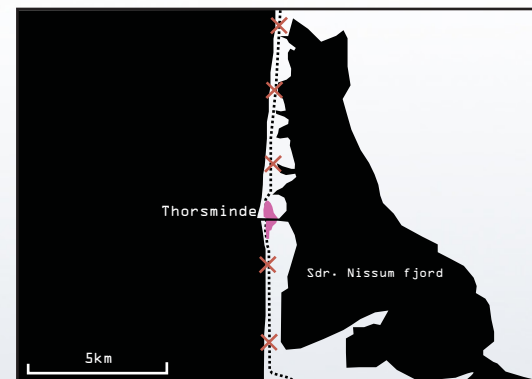
AD1800
BC1800
BC180000

snit no.28

Rasterum

Nissum Fjord

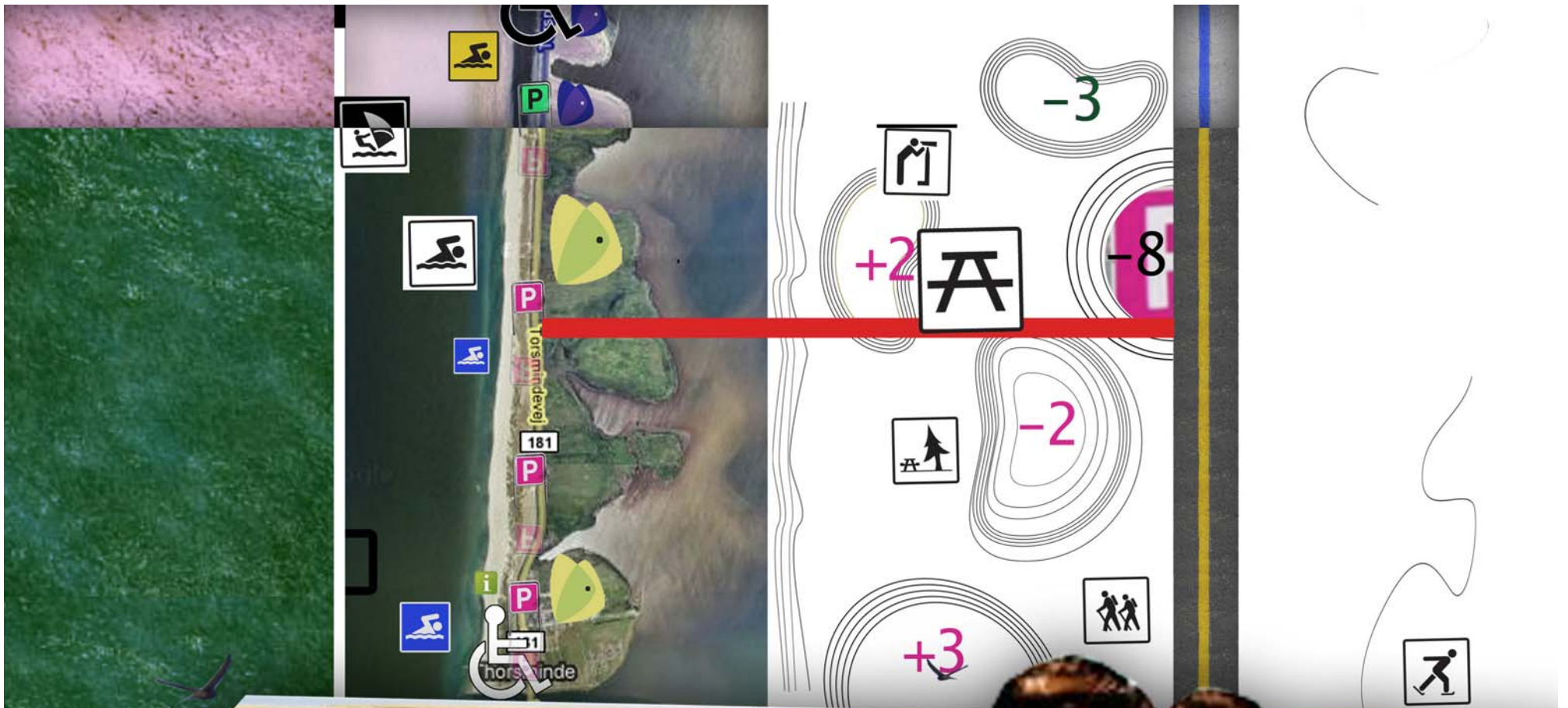
Rum & form: Et 13 kilometer langt fjord- og havlandskab strækker sig fra Bøvlingbjerg i nord til Fjand i syd. Mod øst er det fjordlandskabet, der giver skala med sit bagland langt borte, og mod vest Nordsøen, hvor kun en passerende båd kan give en relationel fornemmelse for skala. Landskabets 13 kilometer får den samlede komposition til at virke uendelig.

Eksisterende økonomi: Kystsikring er et økonomisk samarbejde, der deles mellem Stat og den pågældende Kommune. Kystsikringen vedligeholdes til stadighed. Hvert år pumpes millioner af kubikmeter sand ind på Vestkystens strande, høfderne får nye sten, og betonblokkene i digerene (skråningssikring) må sættes på plads eller skiftes ud.

En ny rapport fra kystdirektoratet afslører, at den jyske vestkyst skal sikres endnu bedre fremover pga. hyppigere storme og stigende vandstande.

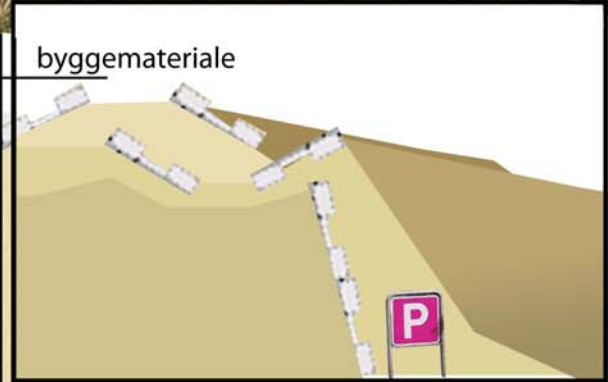
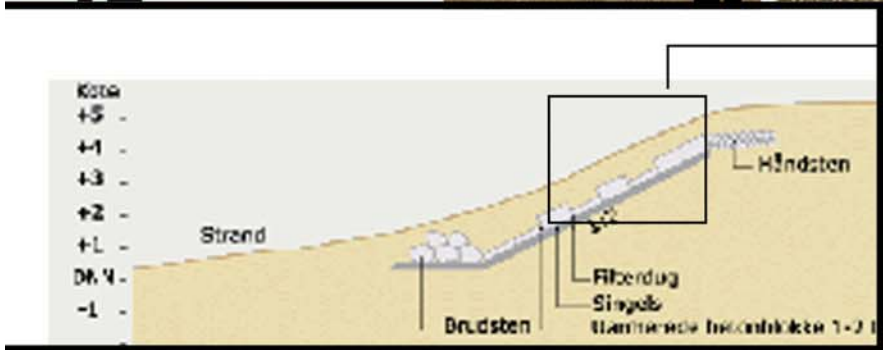
Konceptidé: Miniscenariet foreslår implementation af et netværk af Rastepladser i klitterne. Disse Rasterum er led i en forstærkning af diget i den fremtidige klimaforandringsproblematik. Rummene og stierne der skal forbinde dem, bliver en ny grænseflade mellem det lokale landskab og de forbipasserende rejsende. Rasterummene er defineret af betonblokke fra skråningssikring, der statisk forstærker digerene, samt iscenesætter de landskabelige værdier. Rummene er smeltet sammen med den nuværende topografi i klitterne (gryder og toppe).

Eksisterende kystsikring

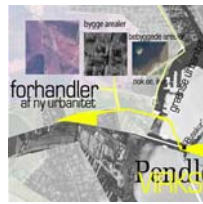
Rastepladser

Pejl-line
Rønbjerg v/Livø-færgen
(snit no. 06)

'Pejl-line' er en lille intervention, der anvender en kombination af privat lokal og statslig investering. 'Pejl-line' søger at uddybe og forfine leisure-tiltagene lokalt, så rumlige ressourcer i det markante fritidslandskab (Rønbjerg Feriecenter) i højere grad kommer i spil. Rummets specifikke aktiver: havnen, udsigten, øen, vandet, himlen bindes tættere til de potentielt meget store økonomier: leisure- og oplevelsesøkonomi, skønt det er på en lille skala.

Pendlerforstad
Virksund/Sundsøre
(snit no. 10)

'Pendlerforstad' opererer i en del af undersøgelsesfeltet, der strengt taget ikke er omfattet af udkants-Danmarks problematik pga. den korte afstand til motorvejs-H'et. Den infrastrukturelle logik er scenariets omdrejningspunkt. Det søger at sikre de stedsspecifikke landskabelige herligheder i den voksende bebyggelse, således at udviklingsaktiverne ikke forsvinder med udbygningen. Da stedet faktisk er pendlingsopland, skiller scenariet sig ud i dette projekt og kortlægger en anden situation og potentiale end de øvrige scenarier.

Det er et yndigt land
Grynderup
(snit no. 15)

'Det er et yndigt land' anvender den statsligt finansierede naturgenopretning som grundlag for et lokalt rekreativt tiltag. Det er en del af rationalet om at genskabe en divers og tilgængelig natur der, hvor det dyrkede landskab har drevet rovdrift og haft eneret. Som en generisk typologi, der kan implementeres mange steder i Danmark, kan naturgenopretningsprojekter med tilkoblede rekreative anvendelser have en effekt for lokal udvikling.

Oplevelsespille
Sallingsund
(snit no. 16)

Hovedvej 26 servicerer et stort opland både erhvervmæssigt og privat. Ville folk stoppe ved denne kant, når broens logik er at fortsætte? Scenariets forslag sigter på at skabe en ny stedsspecifik historie og et brand om særlige oplevelser på broen. Der ligger potentielt nye relationer til vækstcentrene igennem dette brand, der kunne udvikle området omkring Sallingsundbroen med flere turisttiltag. Oplevelsesøkonomisk har scenariet derfor et potentiale for det lokale, men en virkelig social og kulturel forankring i det lokale synes svært at etablere.

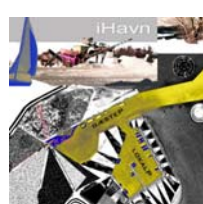
Trin-bræt-bugt-bad
Bremdal
(snit no. 21)

'Trin-Bræt+Bugt-Bad' anvender lokale investeringer, fra private investorer og fra kommunen, til at skabe en lokal, rekreativ struktur med karakter og ambition for den lille by Struer. Set i samspil med de øvrige tiltag på Struers havnefront har miniscenariet potentiale til at styrke byens rekreative og kulturelle profil, så byen står stærkere, når nye beboere og kvalificeret arbejdskraft skal tiltrækkes. På den måde kan tiltaget betyde noget for byens konkurrenceevne og udvikling på sigt.

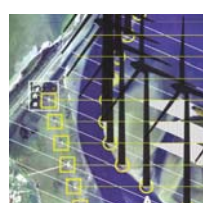
Bunker af kunst
Oddesund
(snit no. 22)

'Bunker af kunst' benytter en investering fra statsligt hold, der grunder i et kulturarvrationale. Miniscenariet tegner et genfortællingsperspektiv op for et par bunkers, men relationen til H-byen er svært at etablere fra Oddesund. Selvom turister måske ville tiltrækkes og identiteten styrkes af de to kunstnerisk udsmykkede boligbunkere, er scenariets strategiske rækkevidde begrænset, fordi de to bunkers ikke er koblet med andre stedsspecifikke tiltag og fordi Oddesund ikke er et strategisk knudepunkt.

iHavn
Remmerstrand
(snit no. 23)

'iHavn' hæfter sig på en lille lokal investering til at skabe et mere attraktivt og karakterfuldt sted ved lystbådehavnen. Remmerstrand er en meget lille bebyggelse, og der er langt til mere strategiske knudepunkter, så det er ikke sandsynligt, at 'iHavn' ville igangsætte nye koblinger til større kapitaler og udvikling. Istedet lukker tiltaget sig næsten om sig selv, fordi det kun er på lokalt niveau, at nye forbindelser trækkes: fra den lille industri til de få beboere og deres rekreative brug af havnen – og eventuelt set en smule længere væk til ferieområdet 1 km derfra på klinten mod øst.

Kantkollision
Thyborøn
(snit no. 25)

'Kantkollision' udnytter en investering, der er del af en aktuel debat. Med små rumlige reformuleringer formår miniscenariet at anvende den store, nationale investering i bæredygtig energiproduktion på lokale præmisser. Miniscenariet peger på kanten som et højaktuelt territorium og reetablerer Thyborøn som et punkt på 'det nye Danmarkskort' ved at iscenesætte produktionens nødvendighed sammen med det lokale landskab. For Thyborøn ligger der identitetsskabende perspektiver i en lokal anvendelse af kæmpemøllerne.

Landskab 1:1
Bovbjerg
(snit no. 27)

'Landskab 1:1' anvender et blandet økonomisk grundlag. - Både stat og kommune, samt private aktører kunne tænkes at gå ind i et sådant projekt. Med det særdeles stedsspecifikke tiltag, har miniscenariet potentiale til at knytte an til at udvide og udvikle turistøkonomien i området. Men stedet er allerede meget præget af turisttiltag, og det lille scenarie åbner ikke for alvor op for stærke forbindelser til nye kapitaler.

RasteRum
Nissum Fjord
(snit no. 28)

'Rasterum' ved Nissum Fjord, kan - med klimaforandringer og deraf stigende vandstande og stormfloder – pege på en højaktuel problemstilling: Hvordan sikrer vi vores 7314 km lange kystlinie? De store investeringer, som kystsikringen repræsenterer, kan potentielt set få stor betydning for udviklingen af lokalsamfundene på kanten. Scenariet er også relevant som en behandling af grænsefaden mellem infrastrukturene (her hovedvej 181) og det lokale. At bruge de rumlige, naturbundne kvaliteter i en form for stedsspecifik rasteplads kunne være et koncept med potentiale mange steder i landet. Der opstår dog en konflikt i dette scenarie med småbyerne på ruten, der ikke gaves økonomisk af dette specifikke tiltag.

Miniscenariernes udviklingsperspektiver

På siden til venstre er miniscenarierne listet med små tekster, der kommenterer det enkelte koncepts udviklingsperspektiver for det lokalsamfund, det er udviklet i. De eksisterende investeringer, som danner grundlaget for miniscenariernes indgreb, varierer meget: nogle er offentlige investeringer i eksempelvis kystsikring, infrastruktur og naturgenopretning. Andre er private investeringer: nogle små, som for eksempel den lille lokale industri i scenarie 7, og en meget stor: de enorme testvindmøller ved Thyborøn.

Med dette in mente bliver det indikeret, at der også er væsentlig forskel på den strategiske rækkevidde af scenarierne: Relationen til den udvikling, som ellers koncentrerer sig i byerne og langs motorvejene, er i nogle tilfælde stærk - i andre nærmest ikke eksisterende. Mens nogle af scenarierne således forbliver små, fysiske interventioner på det lokale niveau, trækker andre linier til projektets større strategiske ramme, det vil sige til de diskursive spørgsmål om kantens formål og energi.

Eksplorativ undersøgelse - Niveau 3

PILOTPROJEKT I THYBORØN

Miniscenarierne peger på strategiske udviklingsperspektiver på kanten. Med et hybridt koncept, der sammenstiller landskabets stedgivne eksisterende økonomier og dets herligheder, er nye arkitektoniske interventioner forankret og skitseret.

Miniscenariet i Thyborøn præsterer en særlig energisk situation: de store vindmøller er en stærk og aktuel økonomi på kanten, men møllerne forankres ikke i lokalsamfundet.

I det følgende afsnit manifesteres en rumlig forankring af møllerne med et pilotprojekt i Thyborøn. Udvekslingen mellem møllernes energi og det lokale eksponeres i det spektakulære landskab som en serie offentlige rum på kanten.

Hvad har vi lært af miniscenarierne?

Med rækken af miniscenarier har en generel metodik taget form. Det er en rumlig interaktion med kanten på baggrund af lokale forhold: de eksisterende/planlagte økonomiske kapitaler fungerer som det pragmatiske udgangspunkt, og stedets landskabelige herligheder dyrkes som drivkraft for rummets karakter.

De koncepter, som miniscenarierne er udtryk for, er i høj grad stedsspecifikke, men indeholder også kanttypologiske elementer. Særligt anvendelserne i undersøgelsesfeltet gentages mange steder på kanten: vindmøller, færger, naturgenopretninger, bunkers, kystsikring, fyrtårne, diger, broer, og industrielle anlæg er således typologier, der præsterer en masse af energi og potentiale på kanten.

Miniscenarierne fungerer som en sporing og udvikling af en række potentialer på kanten. Med scenarierne er det blevet indikeret, at modsætningsforholdet mellem 'H-byen' og 'Den Rådne Banan' er mere nuanceret end retorikken umiddelbart antyder; Den Rådne Banan indeholder mangfoldige stedsbundne kvaliteter og energiske forbindelser til vækstcentrene mod øst. Forbindelserne findes eksempelvis i de rekreative landskaber, men også i de infrastrukturelle landskaber og ikke mindst i produktionslandskaberne på kanten. Miniscenarierne har særligt peget på, at disse forbindelser kan lokaliseres og dyrkes, så de i højere grad kommer lokalsamfundet på kanten til gode.

En af disse forbindelser vil vi videreudvikle og afprøve i et konceptuelt design i Thyborøn, der illustrerer, hvordan kantens stedsbundne energier kan bidrage til markant lokal forskellskabelse, foruden at servicere byernes forbrug af fødevarer, rekreation eller energi.

Thyborøn pilotprojekt

Pilotprojektets lokale udgangspunkt er opstillingen af ti nye

kæmpevindmøller i Thyborøns spektakulære kantlandskab (miniscenariet 'Kantkollision' side 46-47).

Afsættet er hybridkonceptet fra miniscenarierne: Når vindmølleindustrien tillades at opstille møllerne i Thyborøns fantastiske naturområde inde bag Vesterhavet, må industrien give noget tilbage til stedet.

Pilotprojektet afprøver, hvordan denne udveksling kan komme til udtryk som en rumlig forankring af møllerne i det lokale landskab.

Pilotprojektet er altså af rumlig karakter.

I en reel implementeringssituation ville mange andre processer også være aktuelle for at udvikle projektet i Thyborøn: øvrige økonomiske, sociale, politiske, og kulturelle forhold i byen, kommunen og regionen ville spille ind.

Vindmøller

I dag er vindmøller 'big business', og Danmark er verdens største eksportør af vindmøller med mølleindustrien som det tredjestørste eksporterhverv i landet. Internationale kæmper som Vestas investerer milliarder i udviklingen af stadigt større og mere energieffektive møller.

Sådan har det ikke altid været. Den moderne vindmølleindustri i Danmark begyndte nedefra for 30-40 år siden, da private interesserede, håndværkere og små virksomheder lagde for med at producere mindre møller. I første omgang blev møllerne primært solgt til private familier, der dermed kunne dække deres eget elbehov. Senere - i 1980'erne, da møllerne blev større, gik lokale sammen i vindmøllelaug med større kapital og rejste møller i lokalområdet (www.dkvind.dk/fakta).

Den investering, som møllerne ved Thyborøn udgør, præsterer en enorm mulighed for det lille bysamfund på kanten, og etableringen af forbindelsen mellem møllerne og lokalsamfundet er et stort potentiale.

Pilotprojektet uddyber, hvordan kantens samfundsmæssige aktualitet (som feltet for bæredygtig energiproduktion) kan bidrage til udviklingen af nye, stærke, offentlige rum i et lokalsamfund på kanten. Det søger at eksponere Thyborøns kantlandskab på en stille men virkningsfuld facon.

Med pilotprojektet vil vi søge at svare på projektets initierende spørgsmål og tese. Vi vil med konceptdesignet udforske, hvordan en lokal forankring af vindmølleenergien kan foregå; hvordan den økonomiske hybrid, som har dannet det konceptuelle grundlag for miniscenarierne kan videreudvikles til et specifikt konceptprojekt, der etablerer en symbiotisk forbindelse mellem H-byen og kanten.

Thyborøn er valgt blandt de ti miniscenarier, fordi det i særlig grad præsterer muligheden for at dyrke en aktuel forbindelse til H-byen, men også fordi vindmøllerne udgør en meget stor tilførsel af energi, der potentielt kan være meget afgørende i den lille by. Desuden udgør Thyborøns kontroversielle tekniske landskab en rumlig udfordring og mulighed, som i sig selv indeholder energi.

THYBORØN: LAND - REGION - KOMMUNE - BY

Thyborøn er en del af Region Midtjylland og Lemvig Kommune. Her kigger vi på Thyborøns planlægningsmæssige præmisser, og på hvordan man - i forlængelse af landsplanredegørelsens diskurs - lokalt og regionalt håndterer 'Det nye Danmarkskort'.

Regional pejling

Den regionale udviklingsplan er en vision for regionen, der skal relatere til Landsplanredegørelsen. Planen indskærper retningslinier for kommuneplanerne og er et nyt instrument (siden strukturreformen 2007), der inviterer til dialog mellem region og kommuner og med regionens øvrige aktører.

Region Midtjylland har sammen med regionens kommuner formuleret en vision frem til 2030 i deres forslag til "Den regionale Udviklingsplan". Helt i tråd med den vækstorienterede prioritering i Landsplanredegørelsen, lyder den overordnede vision for regionen: "I 2030 er Region Midtjylland en international vækstregion i et sammenhængende Danmark." (Regionplan, Midtjylland: 11). For at opnå den målsætning anses infrastrukturen som meget afgørende, særligt fremhæves en direkte forbindelse til hovedstaden: "Det sammenhængende Danmark handler om at skabe ét vækstcenter, bl.a. gennem etablering af en fast forbindelse over Kattegat. Dermed skabes bedre muligheder og rum til at udfolde det samlede potentiale på en bæredygtig måde." (Juul: 15).

Regionens udviklingsplan påpeger ikke temaer relateret direkte til problematikken omkring Den Rådne Banan, og der opsættes ingen dikotomier mellem byerne og landdistrikterne som i Landsplanredegørelsen.

Men den overordnede diskurs spores alligevel tydeligt, idet visionen koncentrerer sig om at styrke udviklingen af det østjyske bybånd og dyrke den infrastrukturelle logik, der også er styrende for Landsplanredegørelsens diskurs.

Regionen har udarbejdet en analyse af kommunerne, der kortlægger demografiske og økonomiske forhold. Ud fra de viste diagrammer (til højre) kan man se, at Lemvig er en kommune med tydelige udkantsproblematikker: gentagne gange rangerer kommunen meget lavt i statistikkerne over befolkningstilvækst, økonomi og arbejdspladser.

I tråd med Landsplanredegørelsen er det brede svar på disse problematikker i regionens vision, at de enkelte kommuner skal være opmærksomme på og drage nytte af deres geografiske og tematiske potentialer i byen og på landet.

Kommunal diskurs

Ny Lemvig Kommunes første kommuneplan er under udvikling, og forventes ikke færdig før udgangen af 2009. Kommuneplanen er det dokument, der skal sikre sammenhængen mellem landsplanlægningen og lokalplanlægningen og fastlægge de overordnede mål for kommunens udvikling.

Lemvig Kommune har på nuværende tidspunkt udarbejdet et forslag til "Planstrategi", hvor man kan få et indblik i, hvordan kommunen forholder sig til de to overordnede dokumenter (Landsplanredegørelsen og Den Regionale Udviklingsplan).

Visionen i planstrategien koncentrerer sig om en 'positiv befolkningsudvikling' (Planstrategi 2007 (forslag) Lemvig Kommune: 5). Visionen søges opfyldt ved diagrammatisk temaopstilling, som skal bære kommunen ud i fremtiden: 'by-land' samt 'turisme/erhverv

& beskæftigelse'. På tværs af disse temaer løber tre emner: 'sundhed og kultur', 'miljø og natur', samt 'økonomi'.

Som en ramme omkring disse emner aktiverer kommunen Lokal Agenda 21, en plan for at opnå en bæredygtig udvikling i det 21. århundrede.

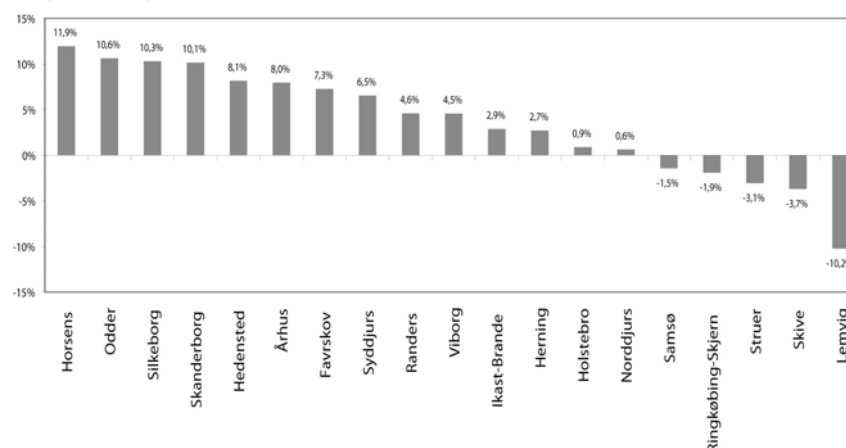
I dokumentet fremstilles det, at Lemvig Kommunes vigtigste udfordring er den negative befolkningstilvækst. Argumenterne for at vende udviklingen lyder:

- Et tilstrækkeligt befolkningsgrundlag er en forudsætning for erhverv, turisme, offentlige ressourcer, og det sociale liv.
- Det kulturelle miljø i kommunen vil blive styrket ved befolkningstilvækst.
- Sammen med en effektiv udnyttelse af ressourcerne skal befolkningstilvækst skabe det økonomiske fundament for den ønskede kvalitet i kommunen.
- Tilflyttere er en kulturel ressource. Et levende samfund som Lemvig Kommune har vedvarende brug for inspiration udefra til den fortsatte udvikling. (Planstrategi 2007 (forslag) Lemvig Kommune: 10).

De fire argumenterende punkter handler om et tilstrækkeligt skattegrundlag og om det sociale og kulturelle liv i kommunen. På trods af de negative statistikker, arbejder man altså i Lemvig Kommune med et rationale om befolkningstilvækst. Lemvig Kommune er i en svær situation, og med kritiske briller kan man hævde, at det stærke fokus på befolkningstilvækst er en naiv forestilling, der blot skaber en udvandet version af de planlægningsmæssige visioner, som man arbejder med i vækstcentre mod øst.

Den vinkel på prioriteringen - eller mangel på samme - understøttes af, at man i Planstrategien ikke udreder retningslinier for de enkelte

Forventet relativ befolkningstilvækst i Region Midtjylland, 2006-2020 (www.rm.dk)

Udvikling i arbejdsstyrken 1995-2005 samt prognose (www.rm.dk)

	Antal personer		Udvikling 1995-2005		Prognose		Udvikling 2005-2015	
	1995	2005	Antal	Pct.	2015	Antal	Pct.	
Favrskov	22.450	23.116	666	3,0%	23.030	-86	-0,4%	
Hedensted	21.936	22.568	632	2,9%	22.433	-135	-0,6%	
Herning	44.785	43.130	-1.655	-3,7%	42.121	-1.009	-2,3%	
Holstebro	29.769	29.163	-606	-2,0%	28.005	-1.158	-4,0%	
Horsens	38.462	39.784	1.322	3,4%	40.230	447	1,1%	
Ikast-Brande	20.836	20.203	-633	-3,0%	19.380	-823	-4,1%	
Lemvig	12.524	11.298	-1.226	-9,8%	9.906	-1.392	-12,3%	
Norddjurs	19.721	18.423	-1.298	-6,6%	17.456	-967	-5,2%	
Odder	10.363	10.760	397	3,8%	11.072	312	2,9%	
Randers	45.371	43.635	-1.736	-3,8%	42.564	-1.072	-2,5%	
Ringkøbing-Skjern	30.836	29.741	-1.095	-3,6%	28.138	-1.603	-5,4%	
Samsø	2.032	1.875	-157	-7,7%	1.704	-171	-9,1%	
Silkeborg	42.315	43.764	1.449	3,4%	44.345	581	1,3%	
Skanderborg	27.856	29.032	1.176	4,2%	29.136	104	0,4%	
Skive	25.240	24.365	-875	-3,5%	22.920	-1.445	-5,9%	
Struer	12.406	11.502	-904	-7,3%	10.448	-1.054	-9,2%	
Syddjurs	19.966	20.095	129	0,6%	19.702	-393	-2,0%	
Viborg	45.706	46.330	623	1,4%	45.636	-694	-1,5%	
Århus	149.457	154.676	5.219	3,5%	157.829	3.153	2,0%	
Midtjylland i alt	622.032	623.460	1.428	0,2%	616.058	-7.403	-1,2%	
Hele landet	2.796.235	2.759.392	-36.843	-1,3%	2.697.182	-62.210	-2,3%	

områder og byer. Der peges dog på nogle specifikke behov og ønsker for udviklingen, bl.a. i de mindre lokalmiljøer i kommunen: ”Kvaliteten i de mindre samfund skal ved hjælp af kommunale og lokale initiativer gøres tidssvarende. Der er behov for også at søge eksterne midler for at gennemføre projekter for at forbedre bygningsmassen, veje, stier, belægninger og inventar.” (Planstrategi 2007 (forslag) Lemvig Kommune: 13).

Udvikling i Thyborøn

Thyborøns aktuelle udvikling er præget af et tiltag, der blev igangsat før strukturreformen, da byen var del af den lille kystkommune, Thyborøn-Harboøre:

Efter Landsplanredegørelsen 2003, ”Et Danmark i balance”, inviterede miljøministeren de danske kystkommuner til dialog. Udgangspunktet var de særlige potentialer, der ligger i kystzonen. En del udkantkommuner med attraktive kyststrækninger havde udtrykt ønske om at anvende disse områder til at tiltrække investeringer og gode skatteydere gennem nye boligbebyggelser og udlægning af områder til erhverv og andre aktiviteter.

Dialogprojektet mellem miljøministeren og kystkommunerne byggede på Landsplanredegørelsens (2003) ambition om en afbalanceret udvikling i Danmark, hvor gode og ligelige levevilkår skulle sikres overalt i landet.

Dialogprojektet fokuserede på ønsket om ”at klargøre, hvordan der kan og bør planlægges for byudvikling i de sårbare og naturskønne kystområder, og hvilke principper der skal ligge til grund for planlægningen.” (’Planlægning for byudvikling i kystkommunerne – Et dialogprojekt med Ringkøbing Amt og de 10 kystkommuner i amtet’: 4).

Projektet slår endvidere fast, at forståelse for og indsigt i lokalsamfundene er nødvendig. En kulturhistorisk, landskabelig, rumlig og størrelsesmæssig forståelse er grundlaget for at kunne vurdere de enkelte samfunds behov for en eventuel udbygning. Konkret blev der udviklet en række principper for ’den gode planlægning’ i de kystnære områder. På den ene side omhandler principperne sikring og bevaring af de kystnære områders aktuelle status, blandt andet: ”Kysterne og de kystnære landskaber er værdifulde, og udvikling må derfor ske med særlig omtanke.” og ”Offentlighedens adgang til kysten skal sikres.”. På den anden side beskæftiger principperne sig med mulighederne for at omgås strandbeskyttelseslinien for at muliggøre en udvikling i kommunerne: ”Inddragelse af nye arealer i byzone skal være begrundet i et realistisk behov inden for en overskuelig fremtid (ofte planperioden).” og ”Nyudlæg til byzone skal placeres i umiddelbar tilknytning til eksisterende byzone.” (’Planlægning for byudvikling i kystkommunerne – Et dialogprojekt med Ringkøbing Amt og de 10 kystkommuner i amtet’: 14).

For Thyborøn blev dialogprojektet starten på en bosætningsstrategi, ”Det gode liv på Vestkysten”, der er udarbejdet af Sven Allan Jensens Tegnestue (nu Cowi) og også omfatter fire Vestkyst-kommuner i det gamle Ringkøbing Amt. Én af de fire kommuner er Thyborøn-Harboøre Kommune.

Thyborøn by (se kort næste side)

Thyborøn har omkring 2500 indbyggere (januar 2006 - DS årsbog 2007). Byen er beliggende på vestkysten lige syd for Thy med færgefart til Agger i Thy. Thyborøn ligger for enden af Harboøre Tange, der er den faste forbindelse mod syd. Byen har altså kun én indfaldsvej.

I de senere år har Thyborøn mærket en affolkning, som har nedsat skattegrundlaget i byen. Mange huse står tomme, og de offentlige arealer er nedslidte. For at ændre dette billede traf Kommunalbestyrelsen i Thyborøn-Harboøre kommune i 2004 en beslutning om, at der skulle rettes en massiv indsats på udvikling af Thyborøn, med fokus på at gøre byen til et bedre sted at leve og bo. Dialogprojektet med miljøministeren og den efterfølgende bosætningsstrategi af Cowi (Fremtidens Thyborøn – en bosætningsstrategi, 2006) var tilgangen til den udvikling.

Med udgangspunkt i et planværksted har Cowi udarbejdet en oversigt til Thyborøn, der omtaler byens styrker. Havnen og fiskeriet fremhæves, sammen med naturen med de flade landskabsvidder og badestrandene. Også de enkelte turistattraktioner (Sneglehuset og Kystcentret) og handeleggaden, Bredgade, er nævnt.

Cowi anbefaler, at udfordringen i Thyborøn gribes an med en flerstrengt bosætningsstrategi, der indeholder fem indsatsområder: erhverv/jobskabelse, turisme, tilflyttere, markedsføring og fysisk planlægning. Der er mange ideer på banen, hvoraf nogle også skaber forbindelser på tværs af indsatsområderne.

Eksempelvis foreslås et Kur- og wellnesscenter på Kystdirektoratets område samt en fysisk udvikling af Thyborøn Byhavn. Begge er tiltag, der kunne udvikle turistfaciliteterne betydeligt. Også en områdefornyelse ved byens handeleggade foreslås. Gaden skal omdannes til gågade, så handelslivet kan få et skub.

I foråret 2005 gav socialministeriet (nu velfærdsministeriet) tilsagn om støtte til en byfornyelse i Thyborøn (socialministeriet). I dag er projektet om gågadeforløbet under udførelse som del af det midtbyløft, der også beskrives i Cowis materiale. Af velfærdsministeriet beskrives projektets mål således: ”Områdefornyelsen skal modvirke de negative tendenser i udviklingen af Thyborøn og medvirke til at gøre midtbyen til et spændende handelssted, forbedre kvaliteten af boligerne og styrke turismen i byen.” (socialministeriet: 8).

Hvis man forholder sig kritisk til til den strategi, som Thyborøn med Cowis rådgivning har påbegyndt, kan man påpege, at gågadeprojektet og turisttiltagene er meget generiske og konventionelle.

Den overordnede tilskyndelse til stedsspecifik udvikling og satsning på lokal egenart, som både Landsplanredegørelsen og Den Regionale Udviklingsplan peger på, er ikke indarbejdet på overbevisende facon i tiltagene. I stedet fremstår de som en ”copy paste”-strategi: gågaden med blomsterkummer og et wellnesscenter er ikke i nogen særlig grad forbundne med Thyborøns identitet eller særlige potentialer. I stedet er lignende projekter at finde i rigtig mange byer på kanten og i Danmark generelt.

Med læsningsvinklen fra den eksplorative undersøgelse af kantens energier, er problemet med de aktuelle tiltag, at de ikke har ordentligt fat i de økonomier og potentialer, der reelt er tilstede i Thyborøn.

Alternativer - eller supplementter - til den generiske strategi er det, som pilotprojektet i Thyborøn søger.

Det arbejder med at dyrke det stedsspecifikke kantlandskab og tænke i hybride baner for at initiere og finansiere en karakterfuld og identitetsstyrkende udvikling i byen. Det gøres ved at inddrage de store aktører fra vindmølleindustrien i en rumlig fornyelse af Thyborøn.

THYBORØN, HARBOØRE TANGE
1:20.000

GRÆNSELANDET THYBORØN

Byen på Harboøre Tange er en fæstning, der til stadighed må sikres mod naturens kræfter, efter at havet i 1825 slog igennem tangen og lagde kimen til en bosætning og aktiv produktion af tørv, fisk, kemikalier – og nu vindenergi - her på den yderste tip.

I Thyborøn kolliderer kanters udtryk. På een og samme tid er byen formet af en utæmmelig vild natur og af en menneskeskabt supernatur.

De naturlige landskaber har flere sider: det relativt rolige vand i Limfjorden mod øst, det frådende Vesterhav mod nord og vest og den stille fredede lagunesø mod syd.

Supernaturen er et imponerende teknisk landskab bestående af høfder og industrihavn, diger og Cheminova-skorstene, bunkers og enorme vindmøller.

Det bliver ikke mere ekstremt end i Thyborøn. Særligt, når der oveni de fysiske indtryk lægges, at Thyborøn også er spændingen mellem en lille bys udvikling og udkantsproblematikkerne. Ganske vist har Thyborøn et økonomisk grundlag fra havn og fra turisme, men byen er alligevel uhjælpeligt udkant. Der er meget langt hertil fra H-byen, og de infrastrukturelle kår er trange.

PROTOTYPE-MØLLER

CHEMINOVA

181

VL TJ

SEJLRENDE

VESTERHAVET

THY NATIONALPARK
AGGER TANGE

THYBORØN-AGGER FÆRGEN

NATUR- OG VILDTRESERVAT

NYT OMRÅDE FOR SERIE-0-MØLLER

EKSISTERENDE PROTOTYPE-MØLLER

RUTE 181

VLTJ

CHEMINOVA

NISSUM BREDNING

VINDMØLLER PÅ KANTEN

Konceptdesignets afsæt er den pludselige store vindproduktion i Thyborøn.

Baggrund

Vedvarende energi har ud fra miljømæssige betragtninger store fordele i forhold til den fossile energiproduktion baseret på kul, olie eller gas.

I 2004 var godt 14 % af den danske energiproduktion baseret på vedvarende energikilder. Den 19. januar 2007 kom regeringen med deres oplæg: 'En visionær dansk energipolitik', hvori det fremgår, at andelen af vedvarende energi mindst kommer til at udgøre 30% af energiforbruget i 2025. Vindkraft skal komme til at dække 50% af det samlede forbrug af elektricitet, hvilket gør den til en af de væsentligste bidragsydere til vedvarende energiproduktion (Energistyrelsen). Ansvar for placering af vindmøller, der tidligere lå hos amterne, er efter strukturreformen i januar 2007 overgået til kommunerne.

I Vestjylland, Nordjylland og på Lolland regner man med at skulle opstille flere møller end tidligere, da det er blevet sværere i de østlige egne af landet, grundet tiltagende bymæssige tætheder. Om egentlige kvoter kommer på tale er stadig uvist.

Opstillingen af nye vindmøller på kanten af Danmark er en aktuel diskussion. Frem for at se det som en handling, der fremmer LPR06-diskursen omkring kantens status som bagside, er det at betragte som en betydelig sum penge, der bliver lagt i feltet, som potentielt også rummer økonomi til en mere lokal udvikling.

Placering af serie-0 vindmøller ved Thyborøn

I Lemvig kommune har man udarbejdet et forslag til "Temaplan for vindmøller", der udpeger den fremtidige opstilling af vindmøller i kommunen. Temaplanen udlægger 19 placeringer for fremtidige vindmøller. Et område figurerer unummereret, da det er placeret på søterritoriet lige nord for Rønland på Harboøre Tange og derfor er udenfor kommunal planlægning.

Denne placering er en statslig reservering tilegnet de såkaldte serie-0 forsøgsmøller, der kan blive over 150 m høje. Serie-0 er de første serieproducerede møller af hver ny mølletype, det vil sige at de kan variere i størrelse og fabrikat. Staten har foreslået otte områder i Danmark til i alt over 30 serie-0 møller. Nord for Rønland forventes det, at 10 serie-0 møller opstilles ved de eksisterende otte prototype-møller. Placeringen af disse møller har været på dagsordenen siden Regionplanen 2005 (Regionplan 2005, Ringkøbing Amt).

I de henvendelser, der er kommet omkring planen, er der taget positivt imod opstillingen af vindmøller på søterritoriet ved Harboøre Tange. Dog er der blevet udtrykt ønske, i indsigelsesperioden, om et lokalt engagement, eventuelt i forhold til ejerskab (Lemvig kommune: "Forslag til Temaplan for vindmøller"; "Referat af Teknik og Miljøudvalgs møde d.5 Maj, 2008"). Et vindmøllelaug med lokal bund er dog usikkert og urentabelt i dette tilfælde, da serie-0 møller er testmøller for vindmølleindustrien.

Overskud af strøm

Med udbyggelsen af vindenergien samt en optimering af kraftvarmeværkernes bidrag til el-nettet, er et negativt fænomen opstået: Når vinden blæser sidst på døgnet, og det er koldt udenfor leverer kraftvarmeværkerne varme og producerer el. Også vindmøllerne roterer og producerer el, men aftagerne af elektriciteten er gået i seng, og der er derfor ubalance mellem produktion og forbrug.

Man sælger overskudsstrømmen billigt til nabolande, hvilket har løst overskudsproblemet indtil for nylig. Men med flere og større vindmøller stiger vindproduktionen, og man har i enkelte tilfælde ikke været i stand til at komme af med alt den overskydende strøm til udlandet (der er i en lignende udvikling). I stedet har man været nødsaget til at alarmere kraftvarmeværkernes nat-hold, og få dem til at indstille produktionen for at undgå et kollaps af det danske el-net (www.energinet.dk). Problemet ligger i, at vinden er ustadig, og at det endnu ikke er muligt i stort mål at lagre energien fra den.

Morten Boje Blarke, PhD-studerende ved Institut for Udvikling og Planlægning ved Aalborg Universitet, påpeger, at som vedvarende energikilder forøges, må man udvikle tekniske løsninger, der kan gøre energien mere kontrollerbar. Situationer, som den beskrevet ovenfor, vil blive hyppigere, indtil en løsning er fundet (Møde med Morten Boje Blarke, 27.marts 08).

I dag forsøger man at løse problemet igennem forskellige muligheder for at gøre nytte af denne el, enten ved lagring, eller som energikilde til at udvinde brint. Begge er dog på forsøgsstadiet.

På Kants pilotprojekt foreslår følgende:

PLACERING

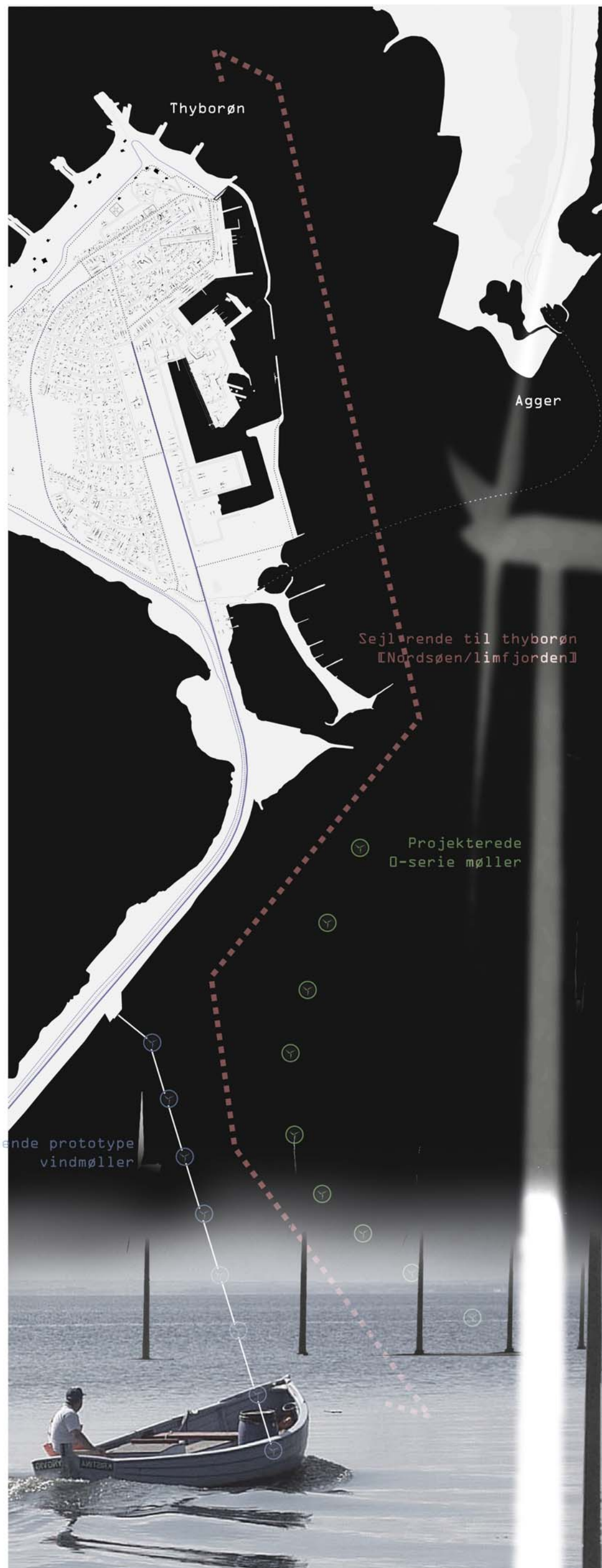
Møllerne placeres, så de markerer sejlrenden ind mod Thyborøn (gennemsejlingen mellem Nordsøen og Limfjorden). Placeringen er i overensstemmelse med det udlagte område fra Regionsplanen 2005 samt med "Rapport fra den tværministerielle arbejdsgruppe om forsøgsmøller på land, 2007". De opstilles på en række, der skaber en teatralisk port til Thyborøn via søvejen.

LOKAL FORANKRING

Serie-0 møllerne er testmøller og derfor uegnede til vindmøllelaug. Pilotprojektet foreslår, at man forankrer vindmølleprojektet lokalt ved at bruge en procentdel af serie-0 møllernes anlægsudgifter til offentlige rumlige tiltag i Thyborøn. Disse rum er skabt på vind og lys, og det elektriske lys skal leveres gratis fra møllerne.

I dette scenarie, er udgifter til anlæg af byrum i Thyborøn samt deres drift (el), indeholdt i budgettet for de 10 serie-0 møller. Med tiden, som møllernes status som test-møller stabiliseres, kan det overvejes at oprette et vindmøllelaug.

Når Danmarks el-produktion fra vind og decentrale kraftvarmeverker overgår forbruget og den mulige eksport, kan den kritiske tilstand håndteres lokalt, i form af en "ventil" der skiller sig af med den overproducerede el fra serie-0 vindmøllerne, og derved ikke bidrager til overbelastningen af det samlede el-net. Den overskydende el manifesterer sig i Thyborøns offentlige rum ved en serie kraftige lys, der er i stand til at forbruge den elektricitet, der ellers ville gå tabt eller medvirke til alarm på det samlede el-net.

Kant af Vind & Lys er en offentlig park, der indlejrer sig i den samtidige tilstedeværelse af en vild og kraftfuld natur og imponerende tekniske landskaber på kanten i den lille udkantsby, Thyborøn. Parken udgøres af fem hjørneste og fem sammenbindende strækninger, samt et metalag: 'Hvid Vind'. Hjørnesteene er fem intensive byrum i forløbet, der skal bidrage til det urbane og rekreative liv i Thyborøn. Disse byrum iscenesætter og bruger vinden og landskabet til en række anvendelser om dagen – og om aftenen og natten med ganske særlige lysforhold. Hjørnesteene er de rum der formidler overgangen imellem parkens fem strækninger, samt overgangen fra by til vand. Hjørnesteene udspænder således parkens interne relation samt den til byen. Det rumlige afsæt for udformningen af parken er den varierede grænseflade mellem vand og land, der findes i Thyborøn. Vesterhavet og Limfjorden danner to vidt forskellige kanter, men også havnen og lagunesøen syd for byen bidrager til diversiteten af kantkarakterer. Også byen, der ligger som en beskyttet lavning bag strand, diger og moler, informerer parkens anvendelse og udtryk. Parkens lys er direkte afledt af vindmøllernes produktion. Dette er udført i to systemer: Det primære er hjørnesteenes system, der aktiveres, når mørket falder på og vindens hastighed er fra 3 m/s til 29 m/s. Det sekundære system knytter sig til fænomenet "Hvid Vind". Det aktiveres en sjælden gang i situationer med overskudsproduktion.

ANALYSE: KANTKARAKTER		KONCEPTDESIGN: BYRUM					
LAND	VAND		OVERGANG	LYS	VIND	FUNKTION	STØRRELSE
TEKNISKE LANDSKABER De mest markante tekniske landskaber på kanten af Thyborøn er der, hvor 'Sort Måne' kommer til udtryk.		'HVID VIND' - Vindmølle - Kraftværket - Bunkers - Den nordligste hofde - Molens kystsikringsankre	GRÆNSELAND - en plet super-natur i en utæmmelig natur	- vingelys - spots - glød indefra - laser - projektører	FULD KRAFT	EVENT SPACE - oplevelse og identitet	-
MIDTBYEN & BYHAVN - afskærmet rum - fiskerbåde - gågade og byliv - niveauspring - vind	KANAL & HAVNEBASSIN - smalt stræde ml det store og lille vand - horisont - vind	hjørneste A DET URBANE MØBEL	KONTAKT OG KONTRAST - det direkte møde mellem byen og kanten - skala og stemning	RUM OG UDSIGT - manuelt styret projektør - lyssiv vajer i vinden	LANDEMÆRKE - vindbænk - læsteder	BYMØBEL - udsigt - læ - mødested - parkindgang - ophold - hængsel ml by og havn	ca 150 m2
STRANDEN & TURIST-OMRÅDET - flade - udsigt - sand - vind - omdannelse	KANAL & VESTERHAV - horisont - vandstøv - himmel - vind - kraft	hjørneste B BYENS BALKON	URBANT/REKREATIVT - turister og lokale - byliv og strandliv - kollektivt møde	TEATRALSK - flydende lysstier - vejrhane	FLADEN OG PUNKTET - læ ved bunkeren / vind på strandfladen	BYSTRAND - strandtur - solnedgangs-plads - mødested - fleksibel flade	befæstet område: ca 30.000 m2
DEN GAMLE BY - varieret bolig-område - sportsplads - camping - dige - sand	VESTERHAV & LAGUNESØ - rigt fugleliv - vidde horisonter - vind - bunkers - vind	hjørneste C LEGEPLADSEN	MENTAL OVERGANG - leg	INTERAKTIVT SYSTEM - leg - laserlys - bunkers	PUNKTVIS LÆ - hemmelige hylder - bunkers	LEGEPLADS - lyslege - mødested - platforme for udsigt og ophold	befæstet område: ca 25.000 m2
INFRASTRUKTUR & PARCELHUSE - færger - dige - hovedvejen - niveauspring	FJORD & LAGUNESØ - fugleliv - horisont - bredning	hjørneste D VENTEVÆRELSE MED UDSIGT	SAMLING/BRYDNING - hastigheder - natur og teknik - lokal og regional	SKULPTUR - lysstjerner i konstruktionen	DAL OG TOP - vind på toppen	AKTIV VENTEN - parkering - leg - udsigtspunkt	ca 2000 m2
INFRASTRUKTUR-DIGET - hovedvej - tog - rasteplads - sti	LIMFJORDEN - teknisk landskab - horisontalitet - vertikalitet - vind	hjørneste E VINDMØLLERIET	KONTRAST - lille og stor - punktet og horisonten - mennesket og naturen - lyset og vinden	VINDSTYRKE-AFHÆNGIGT - lysende tag-skærm på punkt-huset	VINDHYLDEST - læ i huset - vind alle andre steder	INFORMATION & OPLEVELSE - interaktive infotavler - vejrstation - udsigtshus - trinbræt	befæstet område: ca 6.500 m2

hjørnen D
BYENS BALKON

hjørnen E
DET URBANE MØBEL

TURISTOMRÅDET

MIDTBYEN

HAVNEN

DEN GAMLE BY

BOLIGBYEN

hjørnen C
LEGEPLADSEN

hjørnen B
VENTEVÆRELSE
MED UDSIGT

hjørnen A
VINDMØLLERIET

HVID VIND SYSTEM

HJØRNESTEN SYSTEM

```

OUTPUT
HVIDVIND:= E1...E3
INPUT
P:=watt Esamlet el-net]
if P < DK_max
THEN
SH=0
if P > DK_max
THEN
HVIDVIND=1

```

```

OUTPUT
HUST:= EA...E3
INPUT
v:= M/S EMØLLER1-16]
if v > 3
THEN
HUST=1
if v < 3
THEN
HUST=0
if v > 29
THEN
HUST=0

```

sti til Harboerø
sti rundt om reservats sø

sti til Harboerø
sti rundt om reservats sø

Thyborøn <- Agger Tange

100 m

Byen bag diget

Konceptbeskrivelse KANT AF VIND & LYS

Med *Kant af Vind og Lys* beskæftiger vi os med Thyborøns dualistiske aspekt: byen på kanten og i udkanten:

- *Kant af Vind & Lys* er en offentlig park, der peger på de fantastiske tekniske og naturlige landskaber, der udgør kanten i Thyborøn. Mange steder synes kanten usynlig, fjern eller abstrakt. Konceptdesignets formål er at gøre kanten synlig og aktiv i byen som dens markante offentlige rum. Det varierede og markante kantlandskab er drivkraften for parkens arkitektur; det handler om at få kantens mangfoldige rumligheder og dens dobbelte æstetik i spil.

- For at imødegå udkantsproblemstillingen tager vi udgangspunkt i nødvendighedens logik: de ti nye serie 0-vindmøller, der opsættes på kanten af Thyborøn. Det rationale, som parkkonceptet dermed bygges op omkring er kanten som et nyt produktionslandskab. Parken skal finansieres og drives af vindmølleanlægget og dermed være det nye lokale udbytte af møllerne.

På den måde binder pilotprojektet direkte an til hele projektets afsøgning: at der findes energier i yderområderne på kanten – i form af lokale energier og i form af tentakler fra Danmarks vækstcentre ud til yderområderne. De energier kan dyrkes og tentaklerne kan forankres lokalt, så nye lokale perspektiver og muligheder åbner sig.

Kantkarakterer

Kant af Vind & Lys bugter sig rundt om Thyborøn i et godt 5,5 km langt bånd og markerer en stærkt varieret grænseflade mellem by og vand: Havnebassinet, Kanalen, Vesterhavet, Lagunesøen, Limfjorden, den gamle by, turistområdet, midtbyen, industrihavnen, parcelhuskvarteret og vindmøllerne.

Konceptuelle ingredienser

Overgang:

- Overgange defineres af kontekstuelle faktorer. Det er konteksten, der bidrager til at overgange er dynamiske rum. Overgange i dette projekt er behandlet fysisk og metafysisk: Fysisk opererer pilotprojektet med at skabe overgange mellem byen og kanten og mellem kantens forskellige karakterer. Hensigten er at binde områderne infrastrukturelt sammen og at forstærke deres forskelligheder - både i brug og iscenesættelse. Igennem nye rumligheder søger pilotprojektet også at skabe metafysiske overgange – overgange i hastigheder, stemninger og sind.

Lys:

- Lyset er det nye udtryk, der scenograferer sanselige (nat-) landskaber i parkens hjørneste

Med lyset i parken skifter kant-rummene karakter. Om dagen er det udsigten og horisonten - det åbne, store rum med mange informerende elementer, der er fælles for parkens udtryk. Om aftenen og natten lukker mørket sig omkring den, punkter tændes og accentuerer nye mindre rum og andre universer.

Parken er tænkt som et varsomt indpasset greb, der ikke må forulempe dyre- og planteliv. Men indgrebet skal også have et markant udtryk, der kan skabe forskelle og attraktion både internt i byen og når blikket rettes ud mod det større perspektiv.

Parken udgøres derfor af relativt få og små fysiske elementer, for eksempel en meget sparsom belægning, samt brug af eksisterende strukturer såsom kystsikring (havmur), bunkers og stier/veje. Lyset, som udgør det særlige konceptuelle element, har en mere flygtig karakter og griber derfor mere varsomt ind i omgivelserne. Et særligt hensyn er fuglebeskyttelsesområdet syd for byen, hvor lyset er placeret og formgivet, så det ikke interfererer med området.

Vind:

- Vinden genererer lyset. Det blæser blæser med en middelvind på 10,1 m/s i Thyborøn, der ligger udsat på tippen af Midtvestjylland med åbne flader til alle sider. Vindens energi omsættes med vindmøllerne, der producerer elektricitet, blandt andet til lyset i parken.

Når vinden blæser, mærkes det i byen og på kanten, og vinden er derfor en dynamisk sansemæssig medspiller i Thyborøn.

Udsving i dens retning og styrke ændrer markant fornemmelsen af stedet: Den ene dag er det centrale havneområde et koldt og ugæstfrit sted, mens det den næste kan være venligt og behageligt for ophold.

Fysisk organisering

Med overgange, vind og lys som konceptuelt afsæt udformes parken som et offentligt sammenhængende forløb på kanten. Forløbet præsterer en række anvendelige og overraskende byrum, der har til formål at bidrage til bylivet i Thyborøn.

Forløbet kan opdeles i fem strækninger, der er karakteriseret ved forskellige møder med vandet: Havnebassinet, Kanalen, Vesterhavet, Lagunesøen og Limfjorden.

Dér, hvor disse fem kantkarakterer mødes, konceptualiseres parkens fem hjørneste

Hjørneste:

Hjørnesteene er, foruden at være de primære adgange til parken, intensive vind og lys-rum.

Med udgangspunkt i de specifikke kontekstuelle forhold ved kanten opnår de fem hjørneste markante forskelligheder.

Rummene er informeret fra begge sider af parken: fra karakteren på vandsiden samt fra de bymæssige og funktionelle forhold på landsiden.

Resultatet af denne tilgang er forskellige funktioner i hjørnesteene, samt et bredt spektrum af scenografier af kantens landskab og nattens mørke.

Eksempelvis er én hjørneste integreret i det nye byforløb ved havnen og gågaden som et urbant møbel og kant-mødested, mens en anden hjørneste kobler sig på den gamle by – et boligområde - og fungerer som "legepladsen".

Rummene er tænkt som både lokale hverdagsrum med rekreative kvaliteter og som byrum, der kan facilitere nogle af byens turistaktiviteter.

Strækninger:

Strækningerne er infrastrukturelle rum mellem hjørnesteene.

De er primært tilgængelige for fodgængere og cyklister, men stedvis også for biler og tog.

Strækningerne er i dag defineret ved forskellige og markante karakterer, idet landskabet i sig selv er meget kraftfuldt, og det er medvirkende årsag til, at strækningerne står næsten uændrede hen i dette forslag.

Hvid Vind:

Som et meta-lag til hjørneste og strækninger, er fænomenet 'Hvid Vind'. Hvid Vind er en teknisk pendant til naturfænomenet Sort Sol, der opstår, når hundredetusindvis af støvede letter mod deres søgen efter et passende overnatningssted.

'Hvid Vind' opstår som et 'event space' i Thyborøn, når den nationale produktion af energi fra vindmøller og kraftvarmeværker overgår forbruget og eksporten, så el-nettet overbelastes. Den situation vil med de aktuelle forhold indfinde sig cirka 0-2 gange om året.

Når situationen opstår, oplyses markante elementer i det tekniske landskab langs Thyborøns kant: den lange hofde på den yderste tip, havnens kystsikringsankre, de 64 bunkers fra tyskernes Atlanterhavsfæstning, det lille lokale kraftvarmeværk og de 18 store møller i vandet sydøst for byen.

Systemet:

Lyset er opdelt i to systemer.

- Det primære system er lyssætningerne i de fem hjørneste, der tænder ved solnedgang hver aften. I det primære system er der to undtagelser til denne situation, hvor lysene slukkes: Når vindhastigheden er under 3 m/s, da dette er minimum vindstyrke for møllernes produktion; og når vindstyrken når over 29 m/s, der er maximum for vindmøllerne. Med undtagelserne skabes små ekstreme situationer i - for stedet - ekstreme vindforhold.

- Det sekundære system igangsætter Hvid Vind og forekommer i størrelsesordenen 0-2 gange årligt (se endvidere beskrivelse side 76-77).

Egenskaber: døgnrytme & årstider

Thyborøn er et sted, der emmer af liv om sommeren: de mange turister, der benytter hovedvej 181 som en rekreativ rute på kanten, og det store opland, der kender til Thyborøns præmierede strande, rejser til byen.

I denne periode fungerer hjørnestenene som funktionelle offentlige rum: I både dag- og aften-/nattetimerne er de mødesteder, opholdspladser, udsigtspunkter m.v., som ved mørkets frembrud gennemgår en metamorfose, der iscenesætter kanten og åbner for nye oplevelser af landskabet.

Vinterhalvåret er en anden situation: her er vestkysten affolket af turismen, og byer som Thyborøn har brug for stærke attraktorer for at tiltrække besøgende.

Det er om vinteren, at Hvid Vind spiller en rolle: Den overbelastning, der kan forekomme på el-nettet, vil oftest hænde i vinterhalvåret, og med Hvid Vind sigtes der mod en attraktion, der kan gøre opmærksom på Thyborøn og tiltrække besøgende.

Kantens særegenhed

Meget groft kan man opridsse to sider af Thyborøns karakter: På den ene side er byen karakteriseret af konventionalitet - nærmest kedsommelighed – og ligner til forveksling de andre småbyer i Danmark; på den anden side er stedet fuldstændig storslået og enestående i Danmark.

Kant af Vind & Lys er på kant med den ensartethed, der markerer sig så pænt i Thyborøn. Et meget aktuelt eksempel er det gågade-projekt, der i øjeblikket er under anlæg i midtbyen, og som med blomsterkummer og nydelig belægning mimer bykarakteren i storebror Lemvig – og i de andre provinsbyer. I sig selv er gågaden muligvis en god idé. Den kan gøre butikslivet tilgængeligt og centralt og byen mere fodgængervenlig, men det peger ikke på nogen særlig energi herude på kanten eller bruger de specifikke kvaliteter, der kendetegner Thyborøn.

Thyborøn har brug for kant - for byrum med kant og kontrast.

Det har vi søgt at initiere med kantparken:

- I parken råber landskabet op. Det er unikt: provokerende og bjergtagende i sin dobbelte æstetik med skorstenene, møllerne, bunkers i kontrastfuld sameksistens med havet, himlen, sandet, fuglene.

- Der er tillige kant i anvendelsen af lys: herude kan man også bruge teknologier og arkitektur, der stikker ud, og som kan noget særligt og uventet.

- Lyset udfordrer hverdagen og vanetænkningen i Thyborøn, når man selv kan interagere med det eller informeres af det.

- Hvid Vind skaber dét næsten mytiske fænomen, der fortæller en aktuel historie om samfundets udvikling: om Danmarks ledende rolle i vindmølleindustrien, og om de ellers usynlige fysikker, der er så vigtige for samfundet - strøm fra vind. Historien reflekterer, hvordan naturen og teknikken spiller sammen, og ved uoverensstemmelse råbes der højt – i form af meget kraftigt lys!

Energifeltet

I Thyborøn udspændes energifeltet på kanten, det vil sige rundt om byen. Det er hér, i højere grad end i den bykerne, der mimer alle de andre småbyers, at vi finder Thyborøns identitetsskabende brand, som bærer potentialet for forskelsskabelse på kanten.

Men feltet i midten, byen, er projektet meget vedkommende.

Det spirende nye, som parken peger på, må relatere til de karakteristika, der ligger hos mennesker, historie og rum i byen. Når parken præsterer anvendelige hverdagsrum for lokalbefolkningen, er det med blik på de lokale forhold i byen - at skabe et fundament, hvorpå en positiv udvikling kan tone frem.

Parken er et redskab, der konfigurerer en overgangszone mellem identiteter, uden at den lukker for indflydelse fra eksisterende forhold eller determinerer fremtiden.

Ligesom strækningerne fungerer som fysiske, processuelle mellemrum, kan parken fungere som et tidsmæssigt

processuelt 'mellemrum', der forbinder fortid og landskabskvaliteter med nye hybride rationaler og optimistiske byrum.

Havnen

Kanalen

Vesterhavet

Lagunen

Limfjorden

Hvid Vind

Årsag:

Den stigende udnyttelse af vedvarende energiresurser, betyder at produktionen af strøm bliver mere ustadig. Hvid Vind er et system, der implementeres i Thyborøn med opsættelsen af ti nye testmøller. Systemet er en ventil, der er i stand til at transportere overskydende energi ud til kraftige lysinstallationer på Thyborøns kant. Hvis energien ikke udnyttes kan den blive en overproduktion, som derved skaber overbelastning på det samlede el-net.

Hvid Vind bliver et næsten mytisk fænomen, der ikke er nær så forudsigeligt som den naturlige pendant, Sort Sol (se reference). Hvid Vind er bestemt af en serie af kulminerende faktorer:

- Vind (meget af el-produktionen kommer efterhånden fra vindenergi)
- Tidspunkt på døgnet (forbrugerne: aktive eller passive?)
- Udendørstemperatur (hvis temperaturen er lav, forbruges varme, og kraftvarmeværkerne producerer strøm til el-nettet)
- International konkurrence (Hvad kan nabolande sælge deres strøm for?)
- Eksport af strøm
- Naturgas (meget afhængig af årstid)
- Vandværkerne
- Forbrændinger - etc

Hvornår faktorerne præcist kulminerer, og Hvid Vind aktiveres, er svært at determinere på forhånd, men de vigtigste parametre er forbrugerne, kraftvarmeværkerne og vindmøllerne (Danmarks eksport af el er også væsentlig, men ofte vil eksportlandene være i samme situation overskudssituation som Danmark, idet de vedvarende energikilder der også producerer meget energi). Med disse faktorer i mente kan det sandsynliggøres, at Hvid Vind vil finde sted på meget kolde og vindrige nætter.

Den nat, hvor alle præmisserne er opfyldt, vil Thyborøns kant kunne forblænde månen.

Effekt:

Det midlertidige lysarrangement er en måde at udnytte den overskydende energiproduktion til en lokal og stedsspecifik kvalitet. Effekten af Hvid Vind er tænkt som et fænomen, der styrker Thyborøns landskabelige udtryk. Det udbygger og støtter op om Thyborøn som en by, der er omgivet af landskabelige kvaliteter, dag og nat. På den baggrund iscenesættes en identitet, der bevæger sig mellem det naturlige (vind) og det tekniske (elektricitet omsat til lys).

Lyset udtrykkes fem steder i byen, der i særlig grad repræsenterer det spektakulære tekniske grænseland:

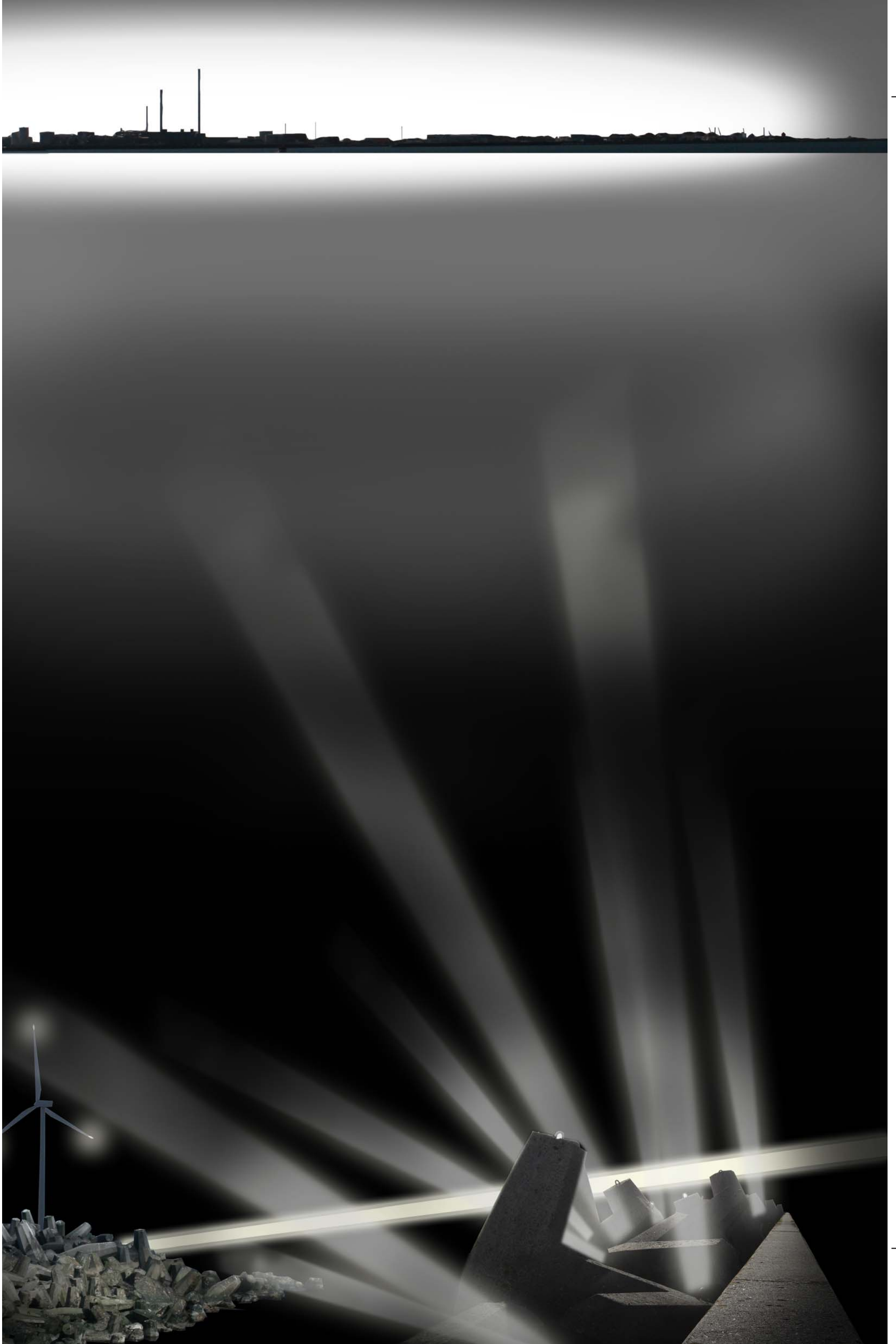
- Projektører i kystsikringsankrene, langs hele den nordøstlige havnetange
- Et laserlys placeret for enden af kantens nordligste hofde
- Kraftige omnily lys installeret i de 64 bunkers, der ligger fordelt på den vestlige kant
- Projektører og omnily lys, der oplyser elmast og kraftvarmeværket på den sydlige kant
- 3 omnily pr. mølle, placeret på møllernes vingespids.

Sort sol

Sort sol er et naturfænomen, som forår og efterår trækker tusindvis af mennesker til Sønderjylland. DSB indsætter sågar særtoget "StæreXpressen", så fugleinteresserede fra hele landet kan få chancen for at se stæreflokkene samle sig foran solnedgangen, inden de går til ro i Tøndermarskens rørskove. Lige før de går ned på jorden, tegner de store fugleflokke kraftige mønstre på himlen, også kaldet Sort Sol. Stæreflokken kan i enkelte tilfælde rumme op til én million individer.

DET URBANE MØBEL

hængsel mellem by og kant

Hængslet skaber en fysisk overgang mellem kant-parken, midtbyen og havnepromenaden. Fra midtbyen kan man se 'Det urbane møbel', som man kan stige op på til udsigten over kanalen og Agger Tange - og til vest og øst, hvor stranden, Vesterhavet samt havnen og Limfjorden åbner sig. Mod syd ligger byens liv. På, foran, under og over 'Det urbane møbel' er der små opholdsmuligheder, der skaber et mødested i byen. En bred trappe, en stor projektør og lange siv-rør tegner 'Det urbane møbel' som en tribune til byens og kantens aktiviteter (dag som nat). På strandens niveau kobler møblet sig til de eksisterende kystsikringsstrukturer, der benyttes som sti til næste hjørneste.

Kantkarakter

Mod nordøst, hvor midtbyen møder havet og havnen, står og drejer hængslet mellem byen og kanten. Kanalen mellem havet og fjorden ligger her - et smalt stræde mellem det store og det lille vand. I havnebassinets afskærmede rum mod øst nord har de mindre skibe deres plads. Mod syd, to meter under strandens og møblets øverste niveau, er den brede aktive havnegade, der støder op til den nye gågade.

Overgang

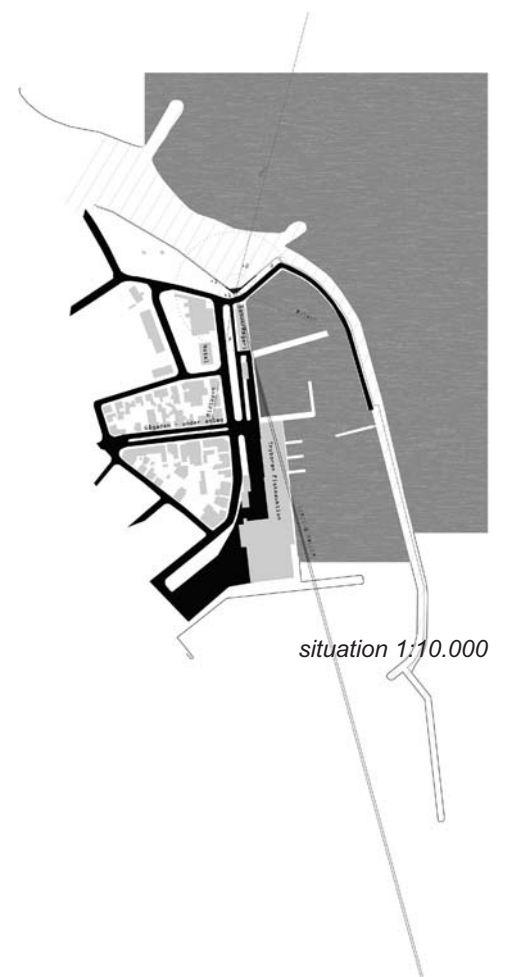
Byens tæthed, tempo og rytme støder sammen med kantens vide horisonter i 'Det urbane møbel'. Niveauforskellene og retningsskiftene mellem byen, diget/stranden og havnekajen medieres i møblet.

Lyskoncept (se diagram)

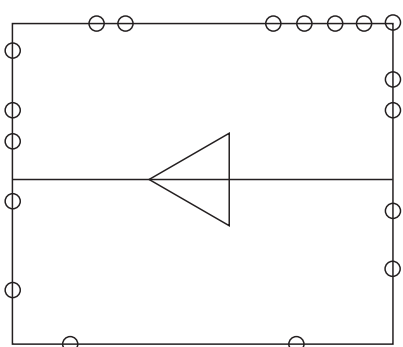
Et roterbart spot er placeret på platformen på 'Det urbane møbel'. Man kan selv dreje projektøren og oplyse punkter på stranden, måske helt ovre på Agger Tange. Omkring og på møblet er der lysende stålsiv: udhulede rør, der indeholder et lille LED-lys i toppen.

Vind

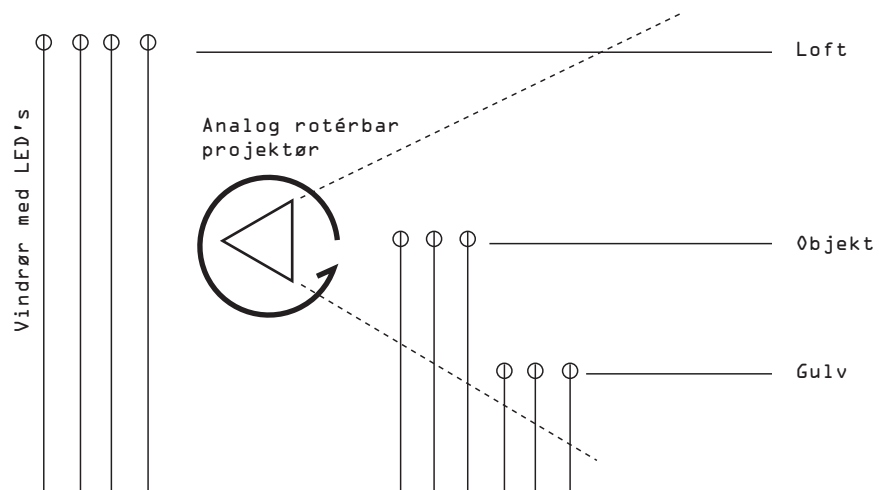
En stor vindbænk markerer 'Det urbane møbel', og danner et opholdssted, der roterer med vinden og altid skaber en læposition. Stålsivenes rør er hule og vil i kraftig blæst omsætte vinden til lyd. Omkring møblet, på trappen og rampen er der flere læmuligheder.

situation 1:10.000

Lyskoncept

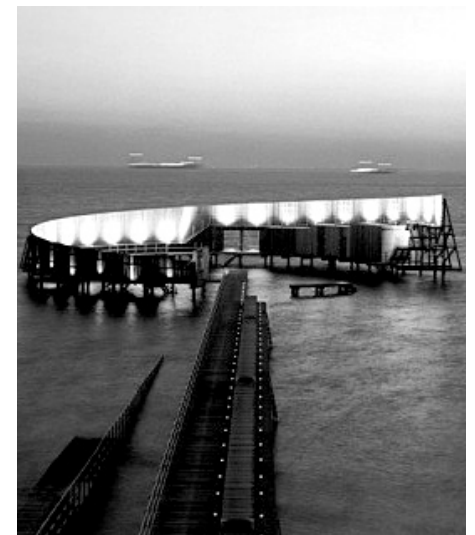
Referencer

West 8: manuelt styrede projektører på Schouwburgplein Rotterdam, Holland

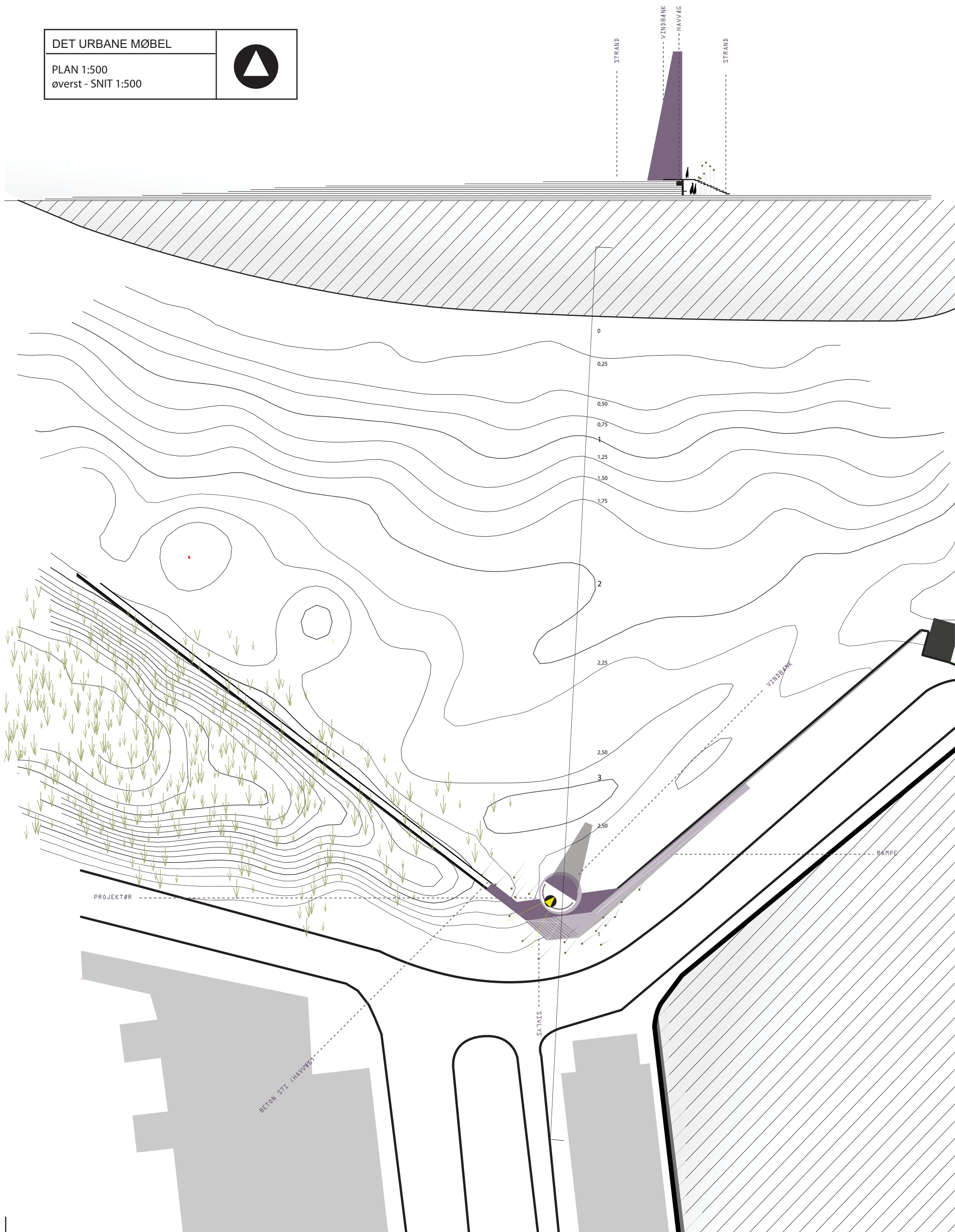
McChesney Architects: Vindbænk Blackpool, England

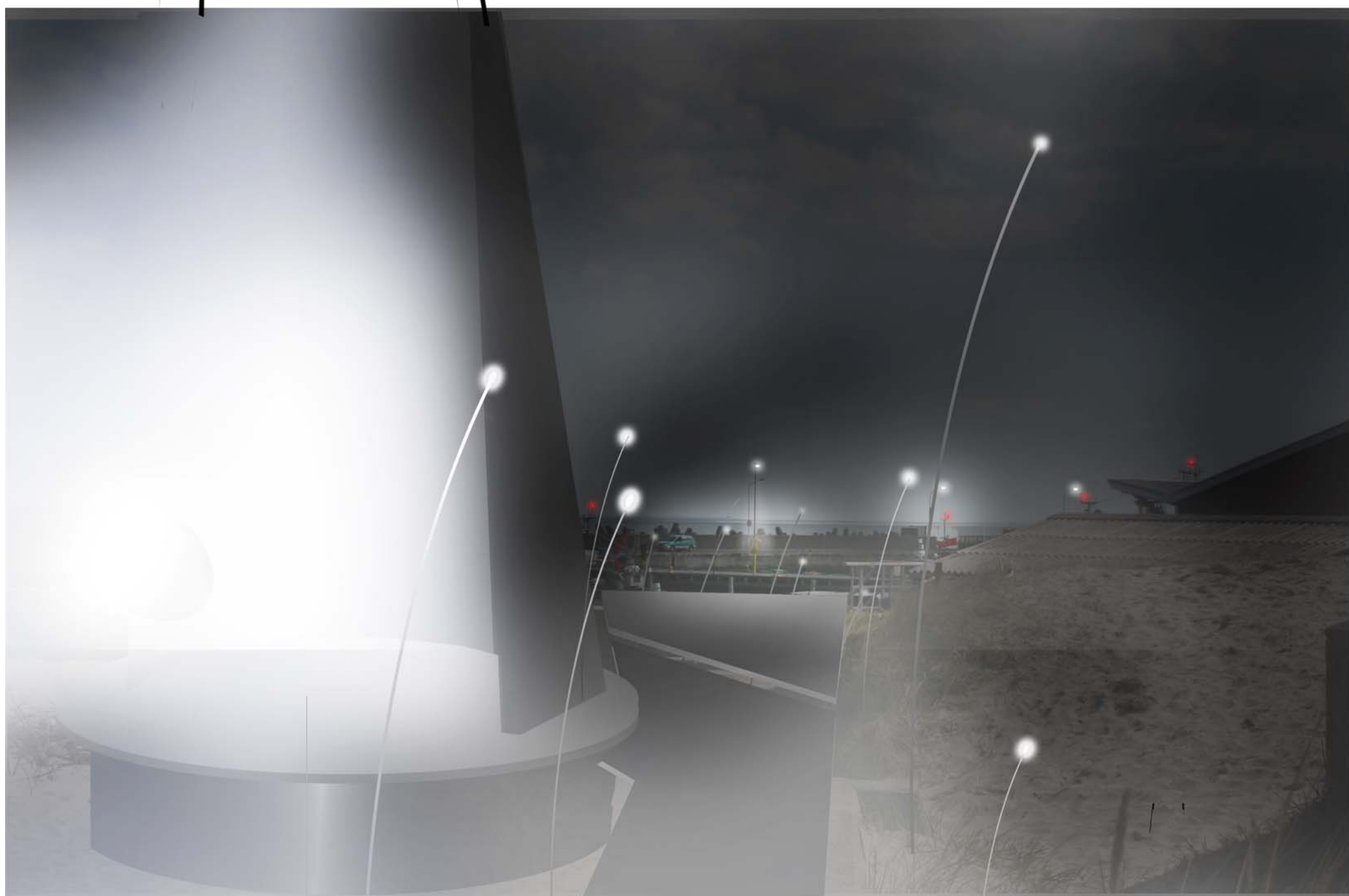
Et funktionelt møbel i stor skala
hs White Arkitekter: Kastrup Søbad Amager, Danmark

DET URBANE MØBEL

PLAN 1:500
øverst - SNIT 1:500

DET URBANE MØBEL

*MONTAGE
aften på det urbane møbel, udsigt over havnen*

vindbænk

MONTAGE
Fra toppen af 'Det urbane møbel' ned ad havnegaden

BYENS BALKON

overgang mellem urbant og rekreativt

'Byens Balkon' forlænger det urbane felt ud i det brede strandrum ved Thyborøns nordligste tip. Området indrammes med lange, kørestolsvenlige stier, der bølger let over klitterne mod havet. Et felt dannes tættest ved den eksisterende vej; her kan stranden fungere som et 'sandtorv' - en plads i byen, der kan bruges til Skt. Hansblus og sandslotkonkurrence, eller til fælles onsdagsgrill for byens borgere og besøgende. Én af de gamle bunkere fra 2. verdenskrig er omdannet til et særligt lille mødepunkt på den store flade: den danner en fremskudt post ved havet, hvorfra solnedgangen kan nydes.

Kantkarakter

Strandrummet er bredt, og der er højt til himmelen. Mod nordøst ligger Agger kanal - indsejlingen til Limfjorden, og mod vest bruser Vesterhavets bølger ind på stranden. Bag diget, nede i byen, ligger byens turistområde. Her er Kystcentret, Jyllandsakvariet og Kystdirektoratets forladte område med røde barakker. Dette område har perspektiver for en omdannelse. Der er aktuelle forslag om turistfunktioner som Wellnesscenter. Med 'Byens Balkon' peges der på, at man i udviklingen af området indarbejder, at området skal fungere som et tilgængeligt bindeled mellem byen og stranden.

Overgang

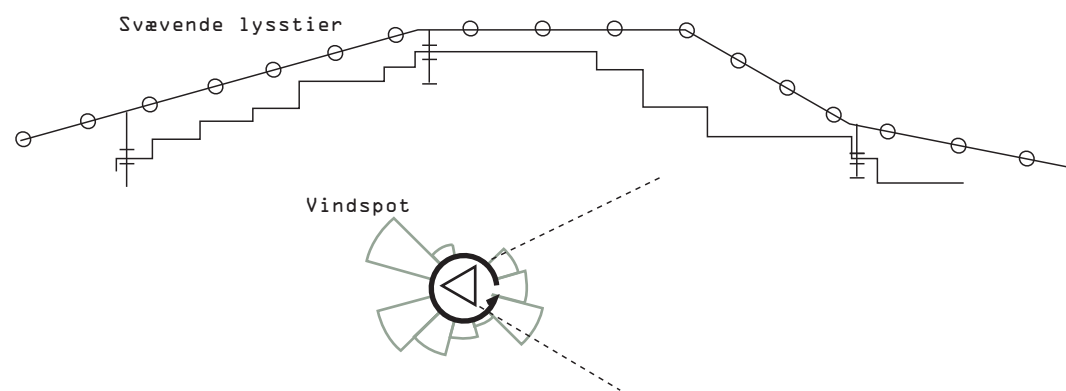
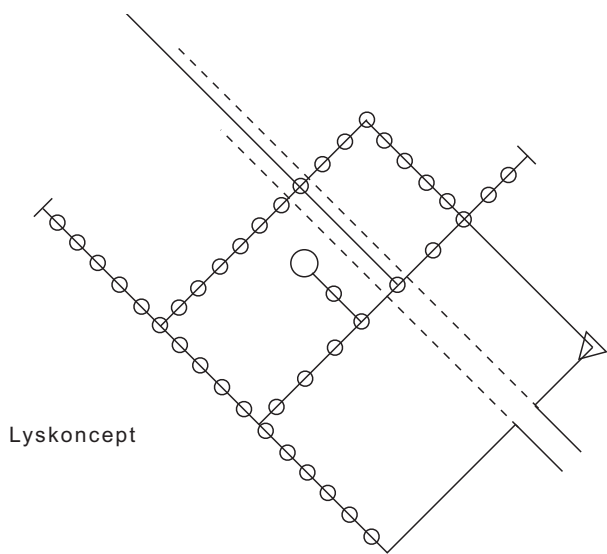
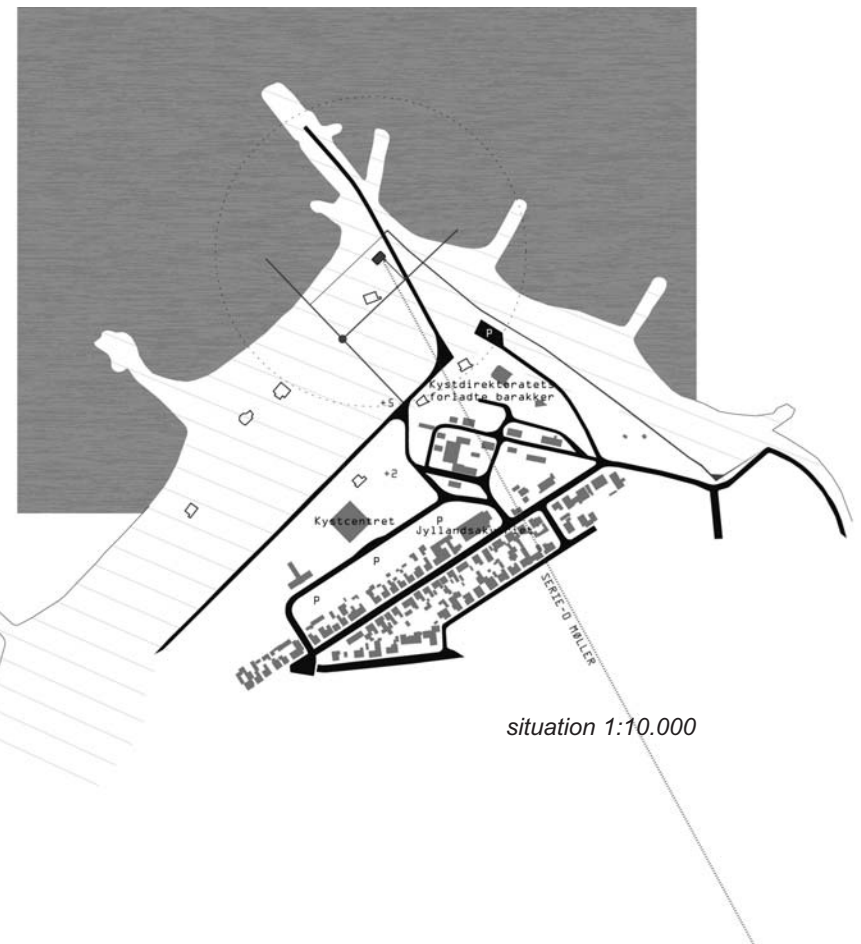
'Byens Balkon' er der, hvor strandliv og byliv mødes. Det er også et område for det kollektive møde, og er tænkt brugt af både lokale og turister.

Lyskoncept (se diagram)

Lysstier danner teatraliske rammer, og inddeler klit- og strandarealet i større og mindre rumligheder. Ét lys i toppen af en gammel mast er udformet som en vejrhane, der peger i blæstens retning.

Vind

Der er ofte vind på den store flade, men den lille klithøjderyg, der løber parallelt med vandkanten og digestien, skaber et afskærmet område ved 'sandtorvet'. Også bunkeren fungerer som et lille læsted: her sættes en gennemsigtig skærm op, der gør det muligt at betragte solnedgangen - også når vestenvinden suser.

Referencer

Landskabsiscenesættende udsigtspunkt
3RW arkitekter/Smedsvig: Askvågen udsigtspunkt
Atlantehavsvegen, Norge

Bystrand
Hasløv & Kjærsgaard: Amager Strandpark
København, Danmark

BYENS BALKON
PLAN 1:1000
øverst - SNIT 1:1000

FLYDENDE STI

KEJSERLOEJEN
BUNKER MED UDSTIGT

KEJSERLOEJEN
BUNKER MED UDSTIGT

MULTI GRØNNE
I 3 NIVEAUER

Vejrskærm

Sti på diget

LITREDEKORV

Halvmur af
betonstift

FLYDENDE STI

HAVMUR

0,25
0,50
0,75
1,25
1,50
1,75
2
2,25
2,50
2,75
3
3,25
3,50
3,75

4
4,25
4,50
4,75
5
5,25
5,50
5,75
6
6,25
6,50
6,75

FLYDENDE STI

SNØTORVET

HALVMUR

VEJRSKÆRM

3,50
3,75
4
4,25
4,50
4,75
5

Grill
Grillplads & Grill...J

5
4,75
4,50
4,25
4
3,75
3,50
3,25
3

BYENS BALKON

*MONTAGE
nattetide, Skt. Hansblus*

lysende stier

'sandtorv'

MONTAGE
Solnedgang fra 'Kejserlogen', gammel bunker ved havet

LEGEPLADSEN

overgang i sind og rum

'Legepladsen' dannes af de eksisterende elementer i klitterne ved Thyborøns sydvestlige kant. Hovedelementet er to bunkers, der ligger i sandet lige overfor hinanden. Her danner to interaktive laserlys og en aflang platform et nyt rum for leg.

Kantkarakter

Det brusende hav, lagunesøen med det rige fugleliv og den gamle bydel grænser op til 'Legepladsen'. Mod havet ligger en række bunkers spredt i klitterne og på stranden. Fra øst tilstøder det gamle Thyborøn med diverse bebyggelsesmønstre et par meter under dige-højde, og mod syd ligger lagunesøen tilbagetrukket i buske og strandenge.

Overgang

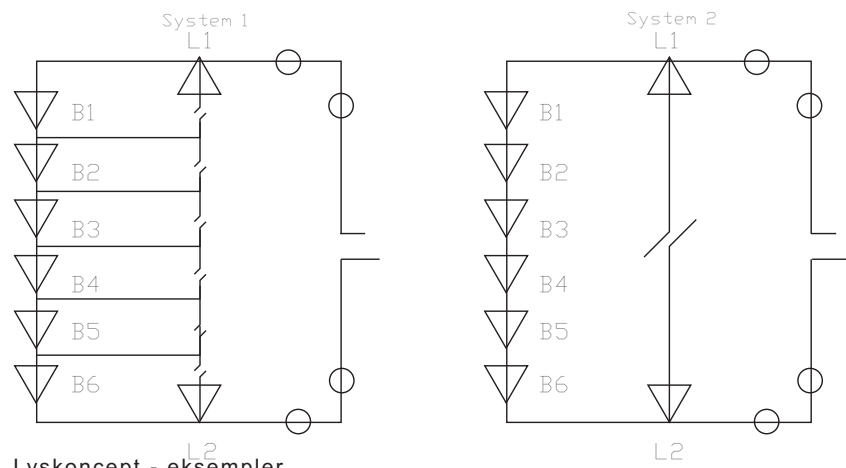
Hjørnestein C er en mental og rumlig overgang mellem Thyborøns kanter. Hjørnesteinen ligger placeret i en stor fordybning i diget, der defineres af fire bunkers og af stien på diget. Ved 'Legepladsen' kan man træde ud af byens rum - her hersker legens rum og regler.

Lyskoncept (se diagram)

De to laserlys danner en skarpt defineret stråle med to kilder. Når man træder ind i strålen, brydes den. Afstanden mellem lyskilden og stedet, hvor den brydes, aflæses vha laserstrålens refleksion.

Laserne omsætter brydningen til to systemer:

- System 1 aktiveres, når strålen brydes ét sted. System 1 omsætter brydningen ved at oplyse den bunker [B1-B6], der relativt svarer til afstanden (Bunkerne er placeret på stranden foran, med opad rettede spots).
  - System 2 aktiveres, når laserne modtager oplysninger om at lyset er brudt flere steder. Her oplyses alle bunkers på stranden. Lysstyrken varierer afhængig af hvor strålerne er blevet brudt (se diagram eksempler).
- Systemet er tænkt som et afsæt. Med muligheden for 2 inputs (2 lasere) og x-antal felter imellem disse, er der mange mulige spil og koncepter der kan udvikles. Ved at bruge Java eller anden let tilgængelig programmering kunne videre/skiftende programmering være en lokal opgave.

Lyskoncept - eksempler

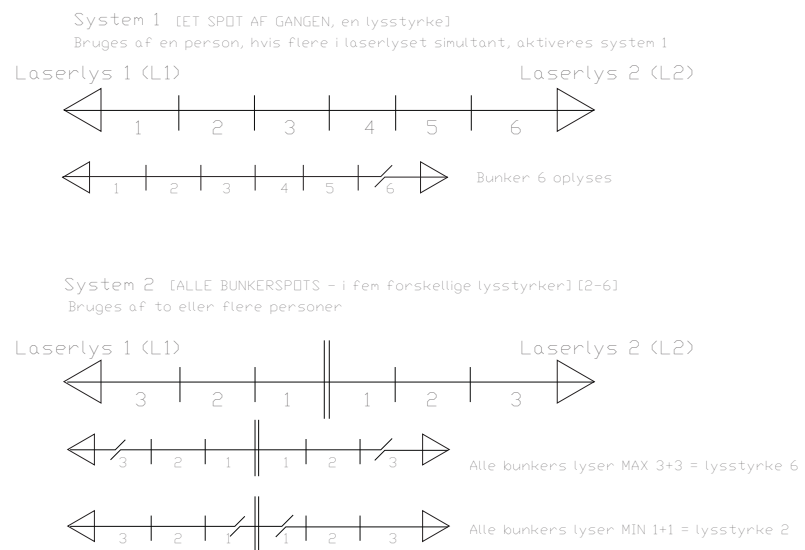

Vind

De spredte bunkers udgør hver især små læmuligheder, og den store fordybning ved det interaktive lys er også relativt afskærmet. Lysene, der er placeret ved bunkers foran digerne vil ved aktivering lyse opad og, pga af deres tætte placering på brændingen, vil salt og vand reflektere lyset og gøre vinden synlig.

Funktion

Det interaktive lys fungerer som et lys-instrument, man kan spille på ved aftenstide. Fladen mellem de to bunkers er desuden en afmærket løbebane, hvor man kan teste sin 100meter-form. Spredt rundt i digets klitter er betonelementer fra skråningssikringen. De danner småbitte opholdssteder i intime rumligheder i klitgryder og på toppe. Om dagen er disse oplagte steder for ophold og konversation, mens de om natten bliver tilskuerpladser, hvorfra man på første parket kan se de legende bunkers-lys.

Referencer

interaktiv graffitivæg
Graffiti Research Lab New York: L.A.S.E.R tag
New York

Interaktiv lysinstallation
Lozano Hemmer: Bodymovies 1

LEGEPLADSEN

PLAN 1:1000
nederst - SNIT 1:1000

LEGEPLADSEN

*MONTAGE
Laserlyset brydes og bunkere oplyses*

lysende bunkers

interaktivt laserlys i bunker

MONTAGE
Kystsikringsblokke i klitterne danner små intime opholdssteder

VENTEVÆRELSE MED UDSIGT

hastighed og retning

“Venteværelse med udsigt” består af to dele: en bred konstruktion, der, som et reliefudsnit fra klitterne, danner et bakket landskab, hvor biler kan køre og parkere; og en smal græsklædt rampekonstruktion, der skræner let op mod diget.

Kantkarakter

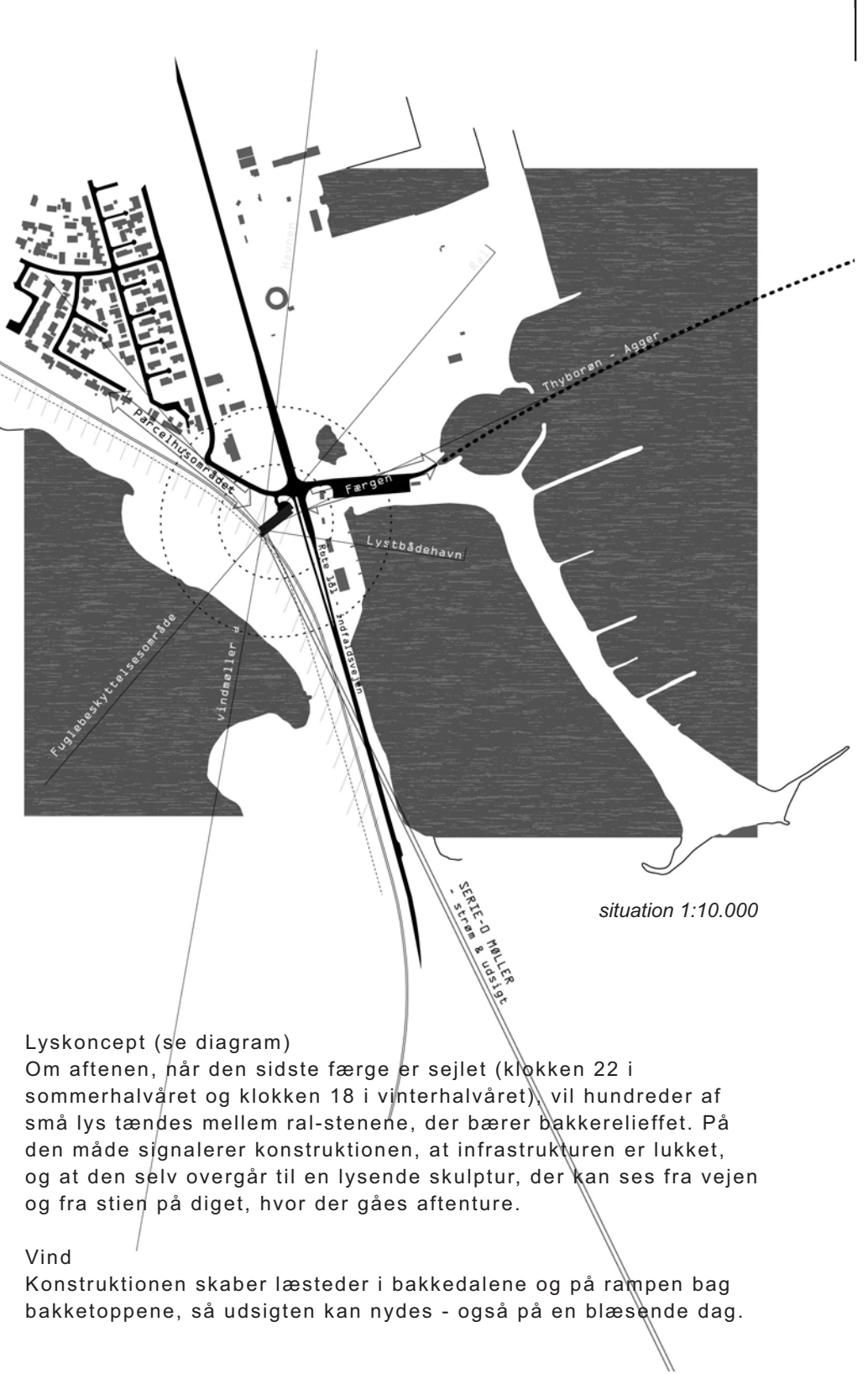
Ved “Venteværelse med udsigt” mødes to vidt forskellige kanter: fjordlandskabet og lagunesøen. Vandlandskaberne mødes på land af de infrastrukturelle linier, der spredes her for at løbe ind i byen eller ned til færgen mod Agger. På diget ligger jernbanesporet og cykel-/fodgængerstien, mens hovedvej 181 suser forbi et niveau lavere. Lige vest for området begynder Thyborøns parcelhuskvarter.

Overgang

Området er byens port: her begynder den tætte bebyggelse, og her skifter vejen karakter fra en stor regional hovedåre til en byvej. Det er også hertil i Thyborøn, at man når, hvis man er på gennemrejse langs kysten, da vejen til færgefarten drejer af her. “Venteværelse med udsigt” søger at modellere et samlings- og brydningspunkt op omkring denne situation. Konstruktionen formidler overgangen mellem hastighederne og det lokale/regionale, samt mellem niveauforskellene: Når man befinder sig på bakkerelieffet eller øverst på rampen har man udsigt over de imponerende vandlandskaber, møllerne, Cheminova og byen; en udsigt man ellers helt går glip af fra sin bil nede på vejen.

Funktion

“Venteværelse med udsigt” er et udsigtspunkt, der er tilgængeligt i bil, til fods og på cykel. Her kan man som rejsende nyde udsigten, mens man venter på færgen eller på toget ved det nye trinbræt. Det bakkede landskab er også til leg: på cykel eller rullestol kan man drøne op og ned ad bakkedælene. I den smalle parkstriben (rampen) ved siden af er der siddepladser og grønt - og en sti til diget.

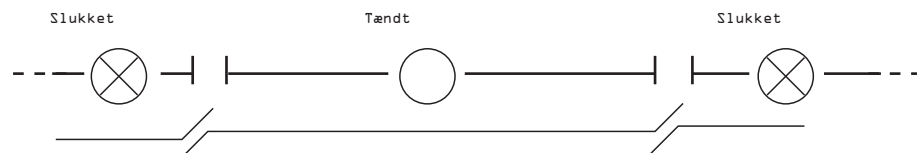
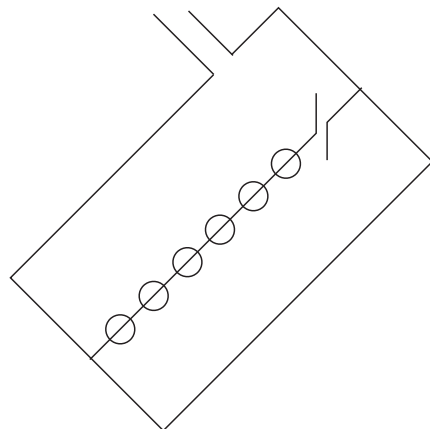

Lyskoncept (se diagram)

Om aftenen, når den sidste færgen er sejlet (klokken 22 i sommerhalvåret og klokken 18 i vinterhalvåret), vil hundreder af små lys tændes mellem ral-stenene, der bærer bakkerelieffet. På den måde signalerer konstruktionen, at infrastrukturen er lukket, og at den selv overgår til en lysende skulptur, der kan ses fra vejen og fra stien på diget, hvor der gæses aftenture.

Vind

Konstruktionen skaber læsteder i bakkedalene og på rampen bag bakkedælene, så udsigten kan nydes - også på en blæsende dag.

	Sidste afgang	Ingen færgeaktivitet	Første afgang
Sommertid	Agger/Thyborøn 22 ⁰⁰		Agger/Thyborøn 06 ⁰⁰
Vintertid	Agger/Thyborøn 18 ⁰⁰		Agger/Thyborøn 06 ⁰⁰

Referencer

Lyskoncept

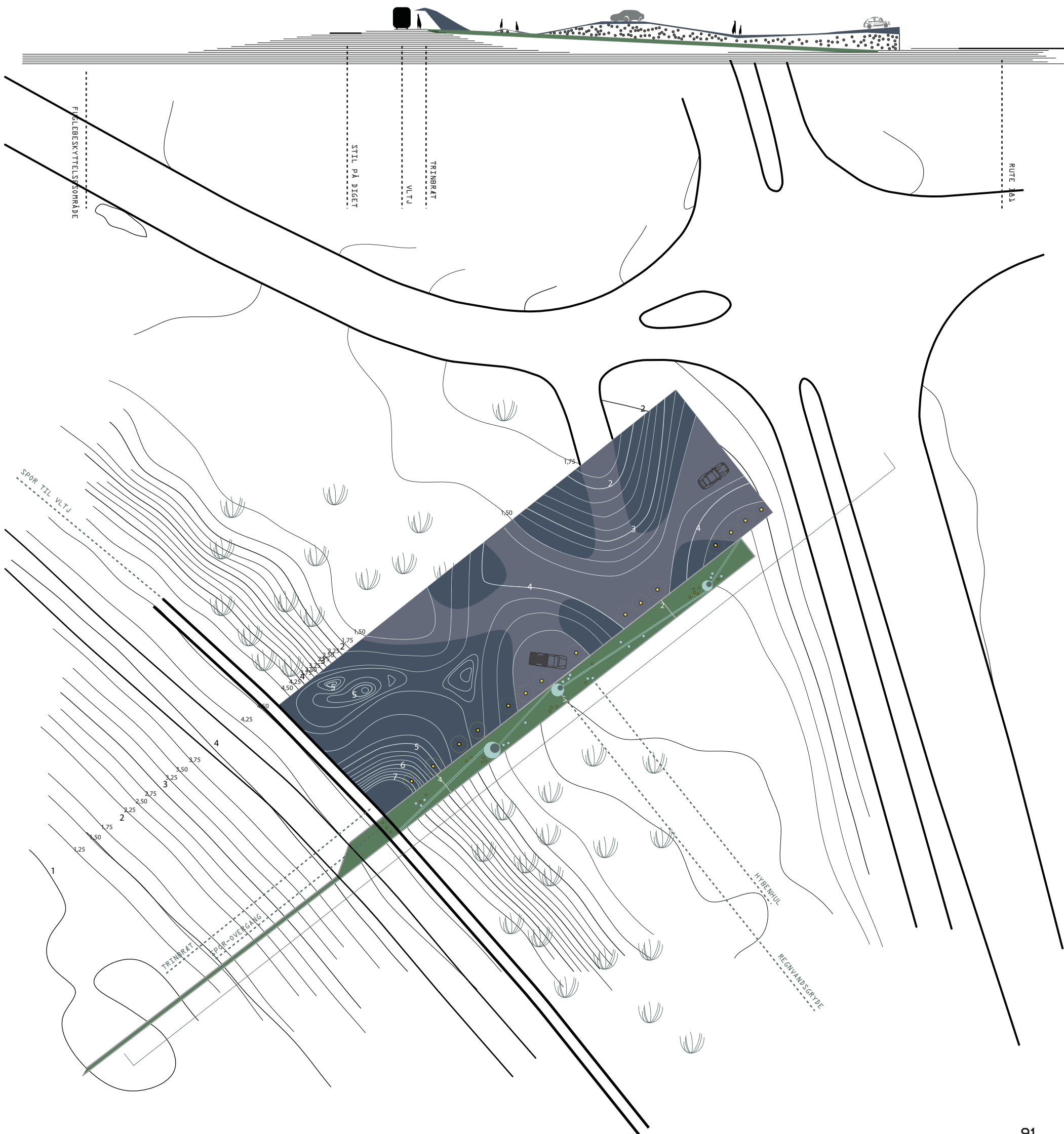
Bølget bakkekonstruktion indbyder til leg
PLOT: Det Maritime Ungdomshus
Amager, DK

Parkeringslandskab
R&Sie...: Asphalt Spot
Tokamashi, Japan

VENTEVÆRELSE MED UDSIGT

PLAN 1:500
øverst - SNIT 1:500

VENTEVÆRELSE MED UDSIGT

*MONTAGE
Den bølgende konstruktion ved aftenstide, set fra hovedvej 181*

*overdækket
trinbræt*

MONTAGE
Udsigt fra bilen mod færgeren på en regnvejrsdag

færgeren

hjørneste

VINDMØLLERIET mellem vind og lys

'Vindmølleriet' er der, hvor vindmøllerne genererer lyset, og det er den første hjørneste, man møder på hovedvejen udenfor Thyborøn. Ved 'Vindmølleriet' foreslår vi etableringen af et informations- og oplevelsespunkt.

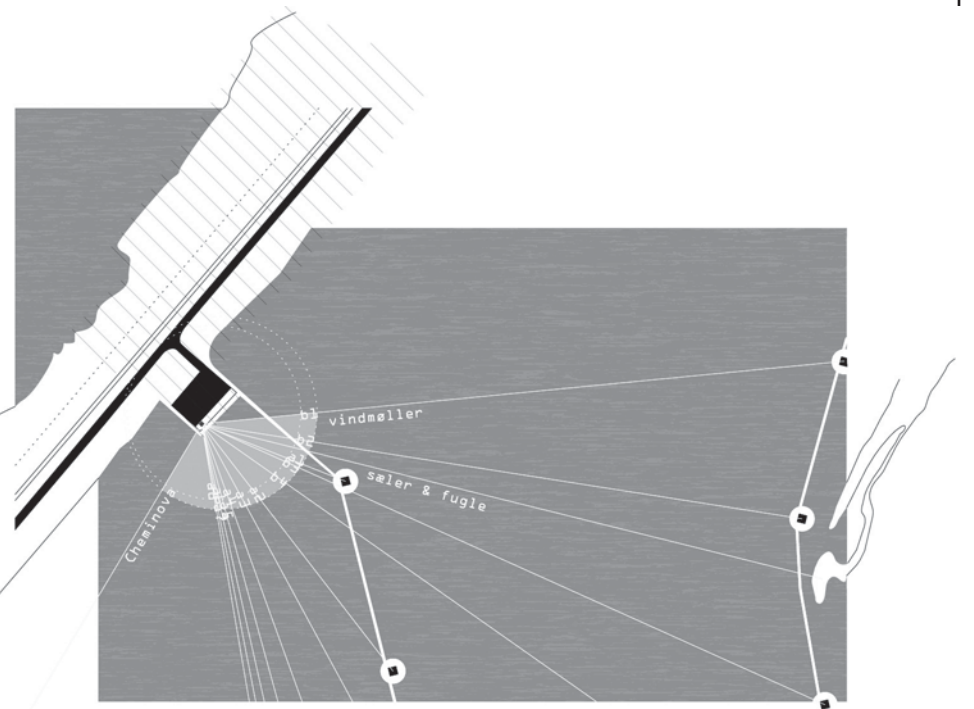
En sti på tværs af vejen og diget forbinder cykel- og fodgængerstien ved lagunesøen og togets trinbræt med den lille fremskudte flade ved fjorden og vindmøllerne. På fladen er placeret en lille konstruktion, et 'hus af vind og lys', hvor man kan finde læ, udsigt og interaktive informationer om vindhastigheder og møllernes energiproduktion, og om sammenhængen med parkens lys.

Kantkarakter

Området er præget af lange infrastrukturelle linier og horisontlinien. På diget er hovedvej 181 og jernbanesporet, og Nissum Brednings flade horisont åbner sig mod øst kontrasteret af de vertikale kæmper, vindmøllerne på op til 150 meter.

Overgang

Det lille punkt - 'hus af vind og lys' står i skarp kontrast til horisonten og det store himmelhvælv. Her mødes også de tekniske, menneskeskabte landskaber på Harboøre Tange med fjordens vand og dyreliv. Mødet iscenesættes med overgangen mellem vind og lys: 'hus af vind og lys' er en direkte signatur på energiproduktionen fra møllerne, der gløder svagt ved lave vindhastigheder, og blusser op, som vinden tager til i styrke.

situation 1:10.000

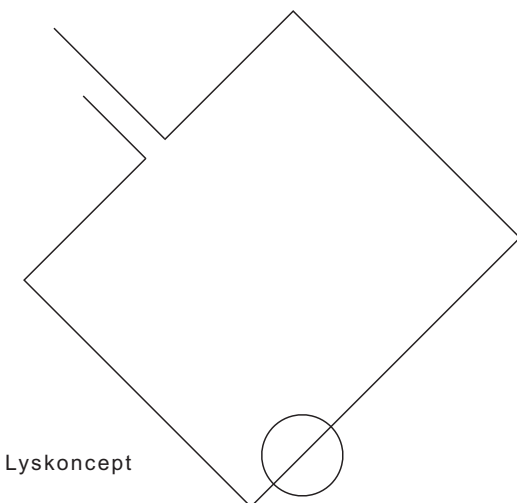
Lyskoncept (se diagram)

Bygningsvolumenet har en translucent lysskærm, der folder sig omkring grundplanen og danner husets tag den sydvestlige væg. Skærmen reagerer på vindens kraft som et voltmeter, der aflæser møllernes produktion.

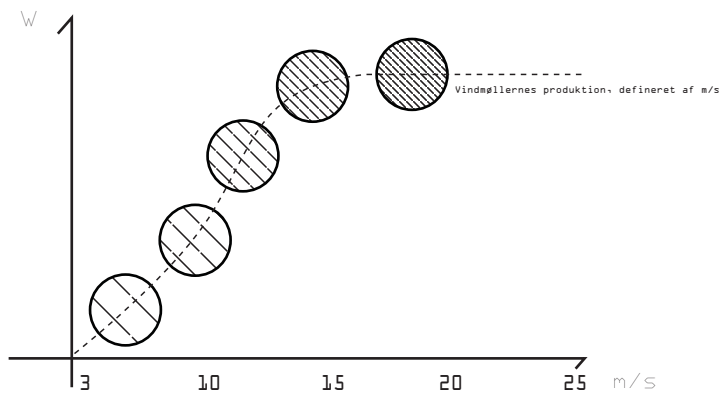
Ved 3 M/S tændes skærmen svagt. Lyset tager til i styrke med vindhastigheden indtil den når 29 M/S. Så bremses vindmøllerne, vingerne låses, og lyset slukkes.

Vind

'Vindmølleriet' er en hyldest til den energi, vi får fra vinden. Vinden kan mærkes på hele fladen - og ses på møllerne og lyset, mens man kun inde i det lillebitte hus er i læ.

Lyskoncept

Referencer

Skulpturel lysinstallation langs motorvejen
Steen Høyer & Eva Koch: Skulptur af Lys og Jord
Esbjerg, DK

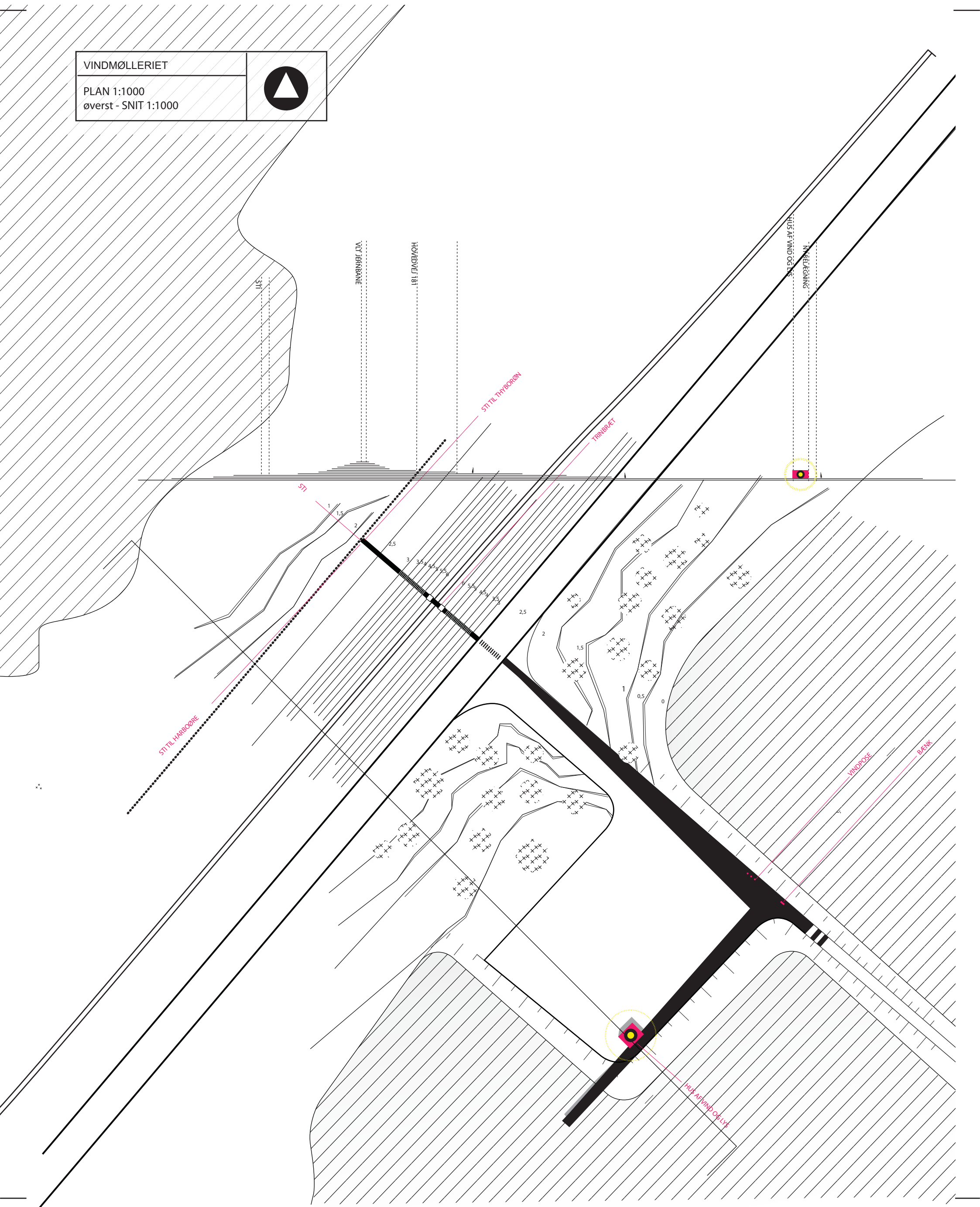
punkt - flade - rum
lille jagthus
Nissum Fjord, DK

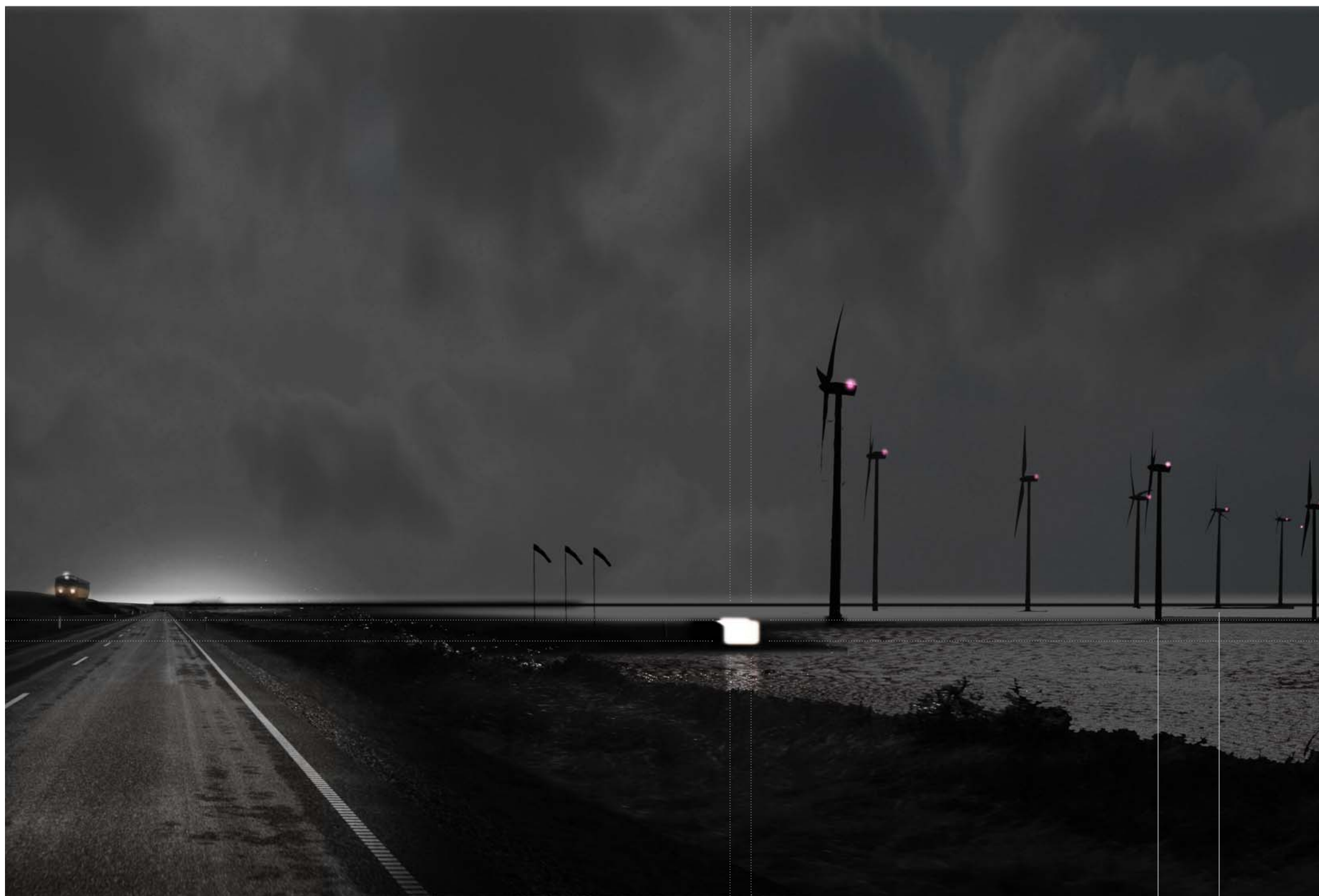
Interaktiv lysskulptur
Nox: D-Tower
Doetinchem, NL

VINDMØLLERIET

PLAN 1:1000
øverst - SNIT 1:1000

VINDMØLLERIET

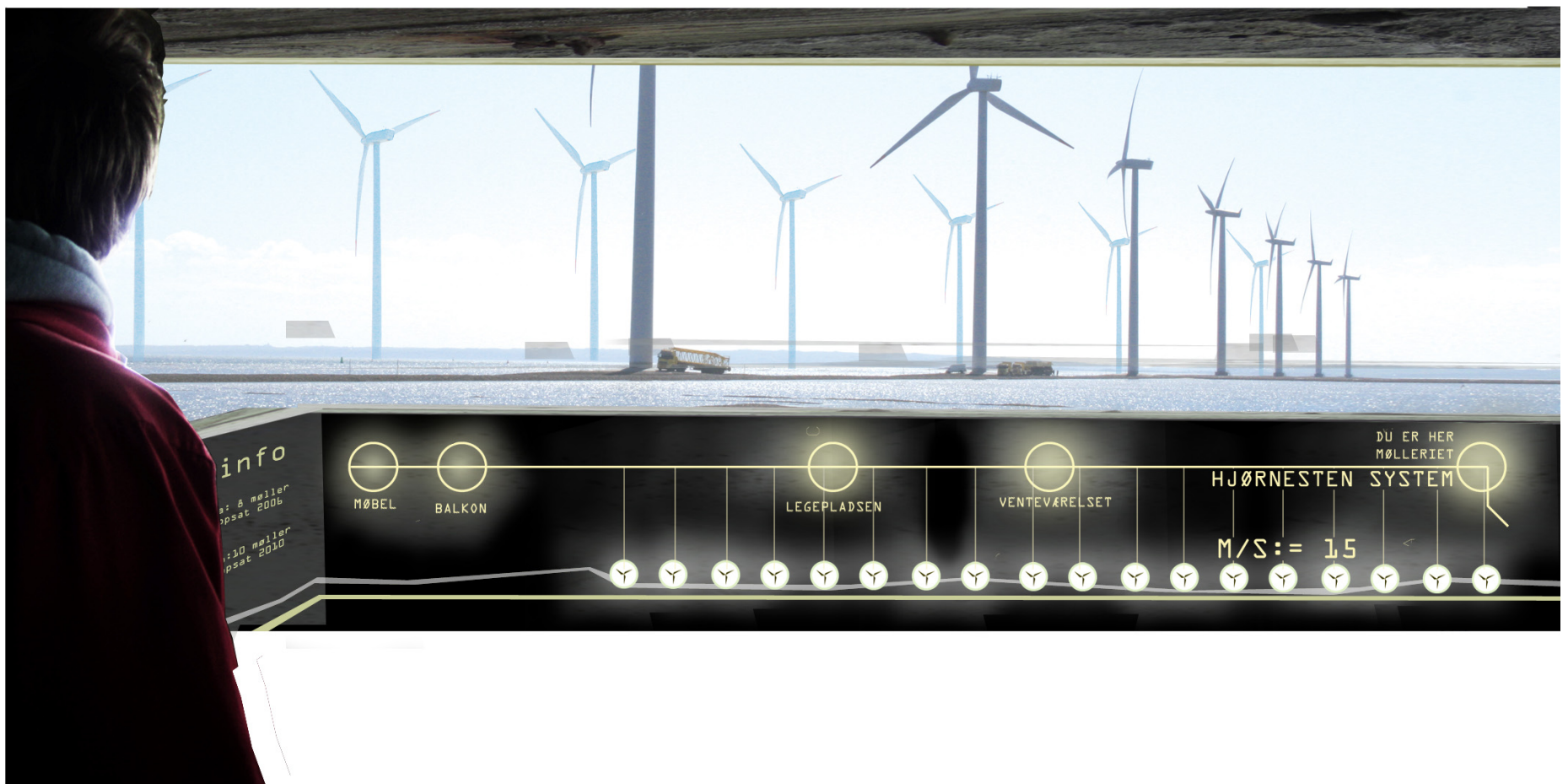

*MONTAGE
skumring, middelvind fra NV
set fra rute 181*

*VINDMØLLER a
2006
8 stk*

*VINDMØLLER b
2009
10 stk*

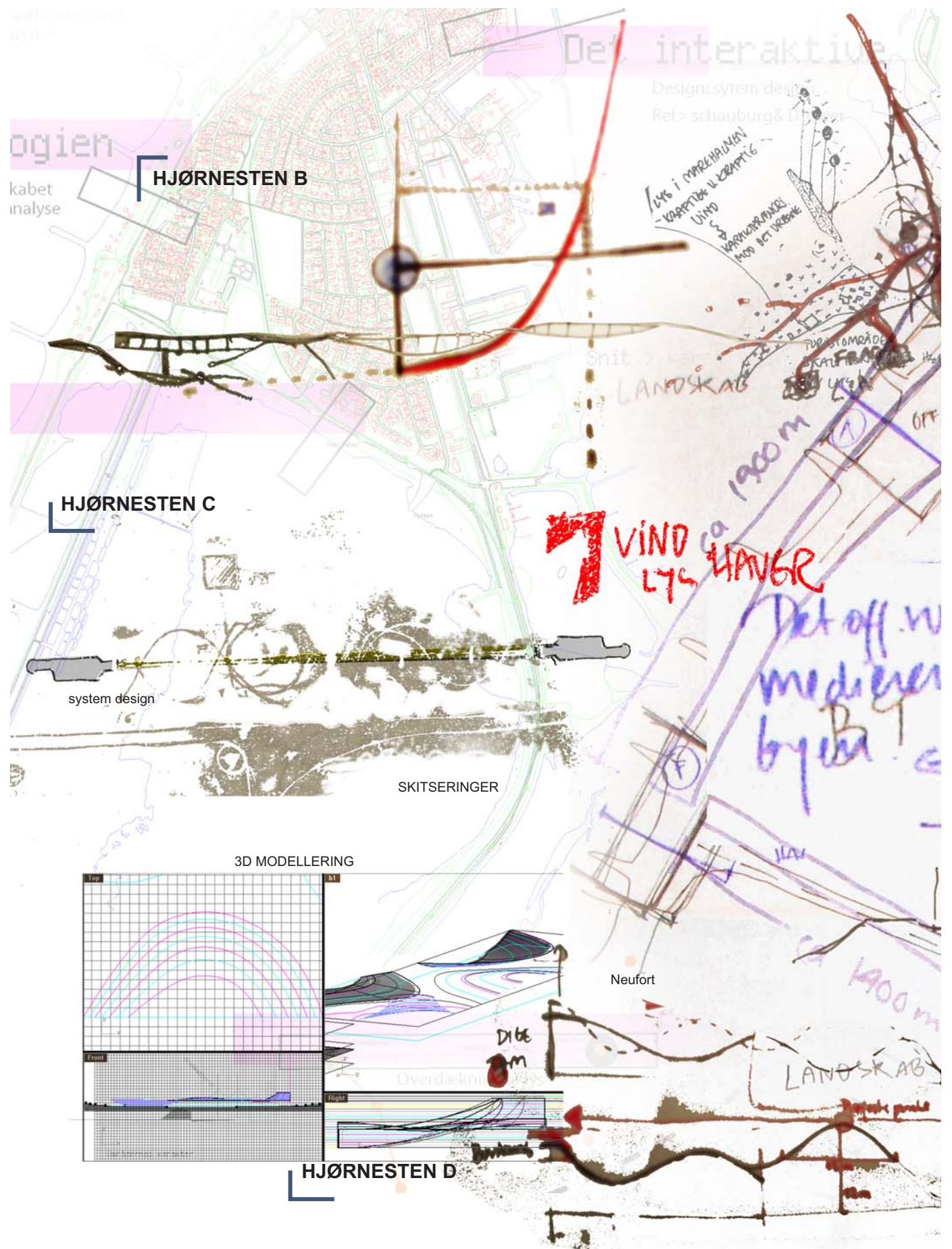

MONTAGE
Fjorden set fra Hus af Vind & Lys

DESIGNPROCES

Processen har været præget af et fælles skitseringsforum hvor ideer og diskussioner har indfundet sig via pen og manifold. En dobbelt workshop (2 x 2 dage) med Peter Frost og Anne Mette Boje har informeret denne proces.

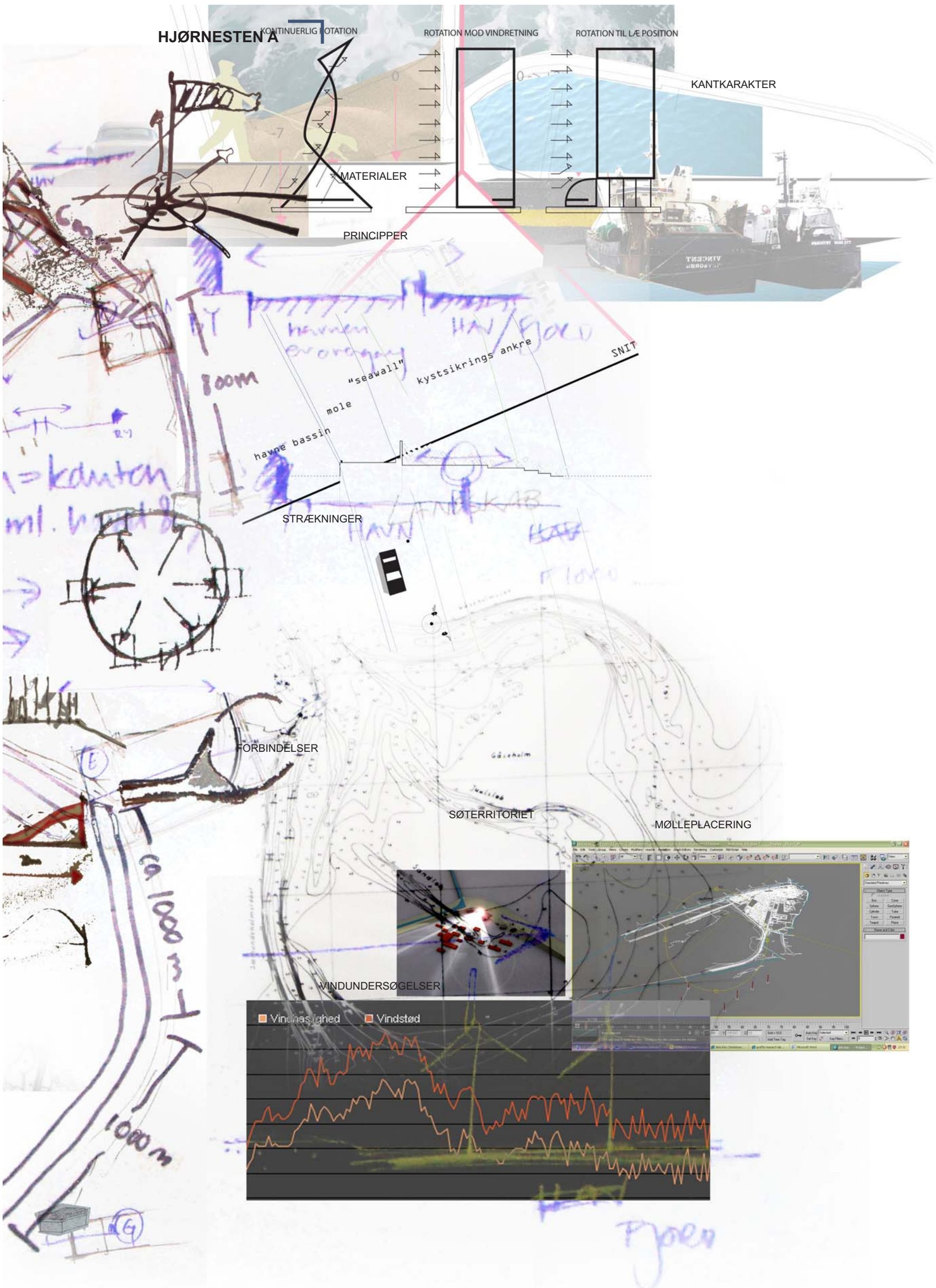

ELEVATOR PITCH (workshop)

*“What we see: the edge is a Front line!
This is where land and water surfaces compose
astonishing hybrid forms.
This is where we can produce the energy of the
future.
This is where we take a stand.”*

HJØRNESTEN E

PERSPEKTIVERING

1. UDVIKLINGSPOTENTIALE I THYBORØN

Konceptdesignet i Thyborøn står som et udsagn i debatten om, hvad fremtiden byder på for kanten. I forhold til den debat stiller det følgende specifikke spørgsmål: - Kan man forestille sig, at nye lokale fysiske interventioner kan kobles til den store udefrakommende økonomiske investering, som vindmøller i Thyborøn udgør? - og at det tekniske landskab i Thyborøn kan præstere et æstetisk potentiale og en lokal styrke på det identitetsmæssige plan, som kan skille Thyborøn ud fra mængden og tilføre ny energi?

Projektet tester dermed, hvordan en arkitektonisk intervention kan have en strategisk effekt på byen. Det vil vi nu diskutere og perspektivere.

Åbenhed og proces

Hjørnestenene udgør parkens særlige intensitetsrum. Mellem hjørnestenene består parken af de omtalte strækninger. Intentionen er, at hjørnestenene kan fungere som parkens ankre. Hvis mulighederne byder sig i fremtiden, kan hjørnestenene initiere yderligere udvikling i parkens strækninger. Hjørnestenene åbner altså for, at strækningerne kan fungere som en række 'processuelle mellemrum', der med tiden kan programmeres og designes yderligere, hvis forholdene er til det. Dermed imødekommes forandringer over tid, og rummet og dets anvendelse lukkes og defineres ikke fuldstændigt.

Kantlandskabet er drivkraften for parken, og fremfor at være kendetegnet ved klart definerede programmer, er hjørnestenenes anvendelse karakteriseret af de skiftende årstider, døgnrytmer, og individuelle ønsker, der imødekommer forskellige anvendelsesmuligheder

Parken skal således præstere en forandringsdygtighed, men må også være et robust element af selvstændighed og kvalitet i Thyborøn. Robustheden findes i udvekslingen mellem det rekreative og det urbane: parken er på samme tid et rekreativt forløb omkring byen, et transitrum for den bløde trafik, og en række byrum, der kan anvendes på tværs af urbant og rekreativt landskab.

Overordnet set er det centralt, at det nye byrumstiltag i Thyborøn ikke fastlægges og låses. Kanten og byen Thyborøn må være rede til at møde nye udfordringer, muligheder og værdier, og være i stand til at optage forandringer.

Hverdagslivet i Thyborøn

'Hjørnestenene' i konceptdesignet har det konkrete formål at være gode og markante byrum, der er meningsfulde i hverdagslivet i Thyborøn. Forhåbningen er, at det vil betyde ejerforhold og øget stolthed til stedet, foruden lokal og regional opmærksomhed omkring nye optimitiske muligheder og værdier.

Det mere strategiske formål er, at disse byrum – og parkforløbet som helhed - kan fungere som et energifelt, der udspændes rundt om byen, og som skaber et udviklingsperspektiv for Thyborøn: Med parken tilføres byen som helhed ny energi og identitet.

Når energifeltet udspændes rundt om byen, er det i erkendelse af, at det er her – på kanten – at Thyborøns særkendetegn og attraktion ligger. Kantlandskabet bør ikke tilhøre en anden geografisk logik i byen, men i stedet være den eksakte force, der er identitetsskabende og anvendelig.

De unikke landskabskompositioner af natur og teknik anvendes og iscenesættes i den lille by, der har de lokale services (skole, børnehaven, svømmehal) og butikker, som der er brug for. Disse faktorer kan være en attraktiv kombination, der på sigt kan være med til at tiltrække nye beboere, opfordre unge lokale til at blive der eller vende tilbage, og kan gøre det mere attraktivt at holde ferie der.

Fortællingen om Thyborøn

Med forslaget om parken og de sporadiske glimt af 'Hvid Vind', søger vi også at signalere, at der sker noget i Thyborøn! Som sådan er pilotprojektet også et udsagn, der kan nå længere ud end det lokale; et "fyrtårn", der kan begynde at skabe en forståelse for Thyborøn som et sted for teknologiske vindinger og drivkraft, defineret af unikke landskaber.

Med konfigureringen af 'Kant af Vind & Lys' søger vi at påvirke de processer og forhold, som definerer Thyborøns mening og betydning. Vi arbejder dermed med stedets identitet, og med den stedsforståelse, man får for byen. Med pilotprojektet foreslår vi at lægge et nyt lag eller udsagn til fortællingen om den lille by på Harboøre Tange. Vi vil gerne fortælle en historie om Thyborøn, der går på, at der her leves et aktivt og moderne byliv.

Leonie Sandercock (australsk planlægningsforsker) skriver om 'storytelling'. Hun lægger vægt på "...behovet for at dekonstruere den 'officielle historie'..." (Sandercock: 26). 'På kant'-projektet og pilotprojektet i Thyborøn søger at lokalisere, dyrke og fortælle de positive historier på kanten, som udfordrer fortællingen om 'Den Rådne Banan' og den 'tomme' diskurs for Danmarks yderområder. I Thyborøn er parken og lyset en arkitektonisk metamorfose af de eksisterende forhold. Det er et nyt lag til historien og virkeligheden i Thyborøn. I den historie er byrummene og kantlandskaberne identitetsbærere: de signalerer nye værdier og en ny udvikling.

Leonie Sandercock beskriver historiefortællingen som en meget vigtig del af opfattelsen af virkeligheden i byen eller på stedet: "De måder hvorpå vi 'fortæller' byen kommer til at konstituere byens virkelighed, med effekt på de valg, vi tager, og de måder vi måske vælger at handle." (Sandercock: 12). Præcis ligesom den diskurs, som Landsplanredegørelsen udstikker og som forstærkes af Den Rådne Banan-begrebet, kan have en stærk konstitutiv virkning, kan altså en ny konstitutiv virkning fra andre historier skabes: "Historier og historiefortælling kan være magtfulde agenter...som skabere af en ny forestillingsverden af alternativer." (Sandercock: 18).

Kant af Vind & Lys er fortællingen om markant forskelsskabelse på kanten. Pilotprojektet sigter på at skærpe Thyborøn som grænseland: Thyborøn er en frontlinie i eksponeringen af bæredygtige danske teknologier; byen har et spektakulært og enestående kantlandskab; og den er et sted med karakterfulde rum og mod til at skille sig ud. – En by med kant.

2. FORSKELSSKABELSE PÅ KANTEN

Vi har gennem et indfældet perspektiv søgt at nuancere det reduktionistiske syn på udviklingen i yderområderne, der synes at fremkomme, når man iagttager territoriet fra oven og fra en infrastrukturel og økonomisk logik.

Med den eksplorative metode og de konceptuelle designs (miniscenarier og pilotprojekt) har vi arbejdet os frem mod nogle potentialer og energier i undersøgelsesfeltet, som ikke var synlige med Landsplanredegørelsens og Den Rådne Banans optik.

Projektets miniscenarier og pilotprojekter er en mosaik af de potentialer, som vi har lokaliseret og dyrket på kanten. Potentialerne er forskellige og stedsspecifikke - ligesom de konceptuelle arkitektoniske interventioner. På den måde peger de på kantens forskelle. Metoden har dermed åbnet for en alternativ opfattelse af kanten, der arbejder sig væk fra billedet af én rådden banan og frem mod en forskelsdyrkelse- og skabelse - en 'frugtkurv' på kanten. Denne forskelsskabelse handler om at skille kantens grå identitet ad og gøre den varieret og specifik på ny. Spørgsmålet om, hvad kanten skal og kan i fremtiden har dermed ikke noget entydigt svar; der er snarere tale om en mangfoldighed af nye og gamle betydninger, der skal indlæses og styrkes.

Metode

Gennem projektet har vi forfulgt nogle initierende spørgsmål om kantens karakter og energi.

Den eksplorative tilgang har åbnet for en læsning af kanten, der anerkender, at kanten ganske vist står overfor en stor udfordring med de strukturelle ændringer, men også, at der på kanten findes appellerende landskaber, der ikke blot præsterer særlige naturlige herlighedsværdier, men også en økonomisk energi. Nogle af disse landskaber har potentialet til at danne grundlag for nye udviklingsperspektiver.

Gennem den eksplorative proces, særligt scenariebygningen (niveau 2), er projektets tese blevet formuleret: *at stedsspecifikke herlighedsværdier og eksisterende pragmatiske økonomier tilsammen kan danne grundlaget for udviklingen af energiske, lokale hybridprojekter på kanten. Projekterne er rumlige og arkitektoniske interventioner, der indlæser nye fortællinger og udviklingsperspektiver i de lokale situationer.*

Pilotprojektet i Thyborøn udfolder dette hybridkoncept og operationaliserer en dobbelt brug af kantlandskabet: Det er et samtidigt produktions- og konsumptionslandskab, som producerer bæredygtig energi, og konsumeres som en særlig specifik natur- og bykvalitet. På det strategiske plan er der dermed peget på en proaktiv hybrid mellem en aktuel produktionslogik og en rumlig herligheds- og oplevelseslogik. I den hybrid forankres de eksisterende forbindelser fra vækstcentrene mod øst i Thyborøn, og der peges fremad mod et aktuelt, bæredygtigt og karakterfuldt lokalt kantsamfund.

Landsplanredegørelsens brede penselstrøg om herlighedsværdierne potentialer er dermed i miniscenariene og pilotprojektet blevet operationaliseret og integreret i en lokal identitetsskabende læsning, som ikke blot behandler herligheden som et nostalgisk 'billede' (jf. Høyer, se 'På Kant 2: Kantlandskaber', side 16-17).

Den eksplorative tilgang er interessant for behandlingen af yderområderne generelt, fordi den netop anerkender en narrativ og

alternativ læsning af potentialer, som kan udfordre de konstituerede opfattelser: Den eksplorative metode nuancerer måden, man traditionelt i planlægningen forholder sig til udviklingsperspektiver, og den kreative brug af fortællinger i processerne omkring planlægning kan være med til at trække aktørerne "ud af deres indgroede positioner og ind i mere modtagelige eller åbne tangege." (Sandercock: 26). Den metodiske tilgang står således også som et udsagn og fagligt spejl til planlægnings regi. Mødet med kanten i øjenhøjde har bidraget væsentligt til at danne et proaktivt handlingsrum - som et alternativ og supplement til Landsplanredegørelsens og Den Rådne Banans optik. Ved at behandle kanten fra en indfældet vinkel tydeliggøres variationerne, som ikke er synlige fra det eleverede perspektiv.

Andre projekter med lignende tilgange

PÅ KANTs pilotprojekt lægger sig ind i et felt af initiativer og projekter om landsby- og landdistriktsudvikling, som arbejder på at udfylde det tomrum, som Landsplanredegørelsen 2006 har efterladt på kanten.

Disse projekter støttes og udvikles ofte i større regi i støttede projektsamarbejder, og udvikles og udføres i lokalsamfundene. Nogle eksempler på disse initiativer er 'Mulighedernes Land' i Realdania-regi og det EU-støttede 'Leader+'.

Formålet med 'Mulighedernes Land' er at udvikle nye strategier for fysisk udvikling ud fra eksisterende lokale ressourcer. Programmet har taget udgangspunkt i tre danske kommuner og sigter på – i dialog med kommunernes borgere - at realisere en række konkrete demonstrationsprojekter, der peger på nye veje til udvikling i landdistrikter og landsbyer (www.mulighedernesland.dk). Leader+, der forløb i perioden 2000-2006, havde til formål at bistå landbosamfund med at øge livskvaliteten og den økonomiske velstand i deres lokalområde (www.leaderplus.dk).

Et eksempel på et konkret projekt fra disse initiativer er Nørre Lyngby Solnedgangsplads, hvor en lokal raste- og affaldsplads er omdannet til en attraktiv solnedgangsplads. Den lokale borgerforening er selv bygherre på projektet, som er finansieret af en bred vifte af lokale aktører, kommunen, Realdania-fonden og Leader+.

Springbrøttet i disse projekter er en lokal tilgang med stærk involvering af lokale aktører – og blik for lokalsamfundets sociale og kulturelle processer. På Kant lægger an til en sådan nedefrakommende proces, men fokuserer på de rumlige/økonomiske aspekter. En eventuel implementering af for eksempel pilotprojektet i Thyborøn, ville omfatte viderebearbejdningsprocesser, der mere eksplicit involverer lokalsamfundets ønsker og behov, og indberegner de lokale politiske processer og kommunale strategier.

'Kant af Vind og Lys' og projektets miniscenarier står som nye rumlige/billedlige forestillinger om de specifikke lokalområder, hvorfra der kan dannes en lokal, politisk og planlægningsmæssig stillingtagen.

I forhold til en viderebearbejdning af projektet, er det også væsentligt at overveje, hvor de strategiske forhold for indlæsning af nye betydninger er tilstede (Laursen & Tietjen). Laursen og Tietjen argumenterer for, at man nødvendigvis må anskue udvikling og afvikling som et gensidigt fænomen. Det er altså ikke alle steder i Den Rådne Banan, at nye udviklinger kan finde sted. Fremfor at behandle steder i yderområderne som isolerede situationer må man behandle dem i deres geografiske og strategiske kontekst.

Den Rådne Banan og H-byen står som et storskala-eksempel på udvikling kontra afvikling, men virkeligheden har vist sig mere nuanceret: Der er interne udviklinger og afviklinger i kommunerne - og yderområderne (Laursen & Tietjen: 8), som nye projekter nødvendigvis må forholde sig til.

Et andet aspekt af aktuelle initiativer - som Mulighedernes Land, som også reflekteres i På Kant, er finansieringen af projekterne i yderområderne. Der tales om forskellen på støtte til eller investeringer i lokaludviklingen.

Anders Ulrich fra Rambøll Management skriver i en artikel i Realdanias artikelsamling, 'Udvikling i landdistrikter og landsbyer', om 'Bæredygtige udviklingspotentialer i udkantsområderne'. Han fokuserer på, at udviklingen i yderområdernes lokalsamfund efter de strukturelle ændringer grunder i 'egne præmisser'. Endvidere skriver han: "Med bæredygtighedskravet i hånden er ønsket i dag for udkantsområderne: At tilvejebringe et nyt udviklingsmæssigt ståsted som af sig selv er i stand til at skabe ny aktivitet og attraktivitet. En ineffektiv 'respiratorøkonomi', der er etableret alene for bevarelsens skyld, er lige så lidt et alternativ, som en hårdtpumpe, vækstfokuseret vidensøkonomi er." (Ulrich: 9).

Også OECD's 'New Rural Paradigm', der søger at definere en aktuell tilgang til landdistrikternes udfordringer, anbefaler investeringer fremfor støtte. Hanne Tanvig, dansk regionalforsker, skriver om denne tilgang og om 'samfundsudvikling i landdistrikterne' (Tanvig: 10). Det nye paradigme handler om at bevæge sig væk fra de sektorbetingedes tiltag (landbrug) og subsidier oppefra. I stedet sigtes på en territorielt betinget udvikling, hvilket vil sige, at lokale ressourcer skal i spil. Tanvig beskriver, hvordan ressourcerne skal aktiveres fra endogent hold (indefra), men at det skal ske i eksogene relationer (de udefrabestemte vilkår), eksempelvis strategiske samarbejder og markedsorientering.

'På Kants' konceptdesigns: miniscenarier og pilotprojekt, tager udgangspunkt i økonomier, der eksisterer i lokalområdet. På denne måde grundes koncepterne ikke i en oppefrakommende støtte til de fysiske interventioner, men på et udvekslingsforhold mellem det lokale rum og investeringerne. Særligt i Thyborøn er der tale om en stor investering (vindmøllerne) med forbundne nationale interesser, og det er nærliggende at betragte vinden som en stedbunden ressource, som særligt Thyborøn skal have gavn af. De bæredygtige energikilder bliver mere og mere værd, i takt med at fossile brændstoffer slipper op, og derfor kan Thyborøn så at sige 'sælge' deres vind.

Forskelsskabelse - entropi på kanten

De strukturelle samfundsændringer betyder groft sagt, at kantens energi udtømmes, dens forskelle er udviskede, og den betragtes som 'rådden'.

Denne situation kan forstås metaforisk med begrebet 'entropi', der stammer fra termodynamikkens anden lov: I et lukket system vil graden af uorden, entropien, altid stige og bevæge sig mod et stadie, hvor alle forskelle er udvisket.

Den amerikanske 'land artist' Robert Smithson beskæftiger sig med entropibegrebet indenfor arkitektur og urban design.

Han giver et eksempel, der på konkret vis illustrerer, hvad entropi er: I en sandkasse med sort sand i den ene side og hvidt sand i den anden side, løber et barn hundrede gange med uret rundt i sandkassen, så de sorte og hvide sandkorn begynder at blandes og en grålig tilstand opstår istedet for den adskilte sort/hvide. Selvom barnet efterfølgende løber hundrede gange mod uret, altså den anden vej rundt i

sandkassen, vil den oprindelige tilstand med adskillelse af de sorte og hvide sandkorn ikke genskabes. Tværtimod vil den grå tilstand øges, indtil der ikke mere kendes nogen forskel på de sorte og hvide sandkorn (gengivet fra Nielsen: 34).

Smithson omtaler entropien blandt andet i forbindelse med den amerikanske forstad i 1960'erne. Han møder i forstaden en sammenblanding af traditionelle byelementer, landskab og infrastruktur, der destabiliserer forståelsen af 'centret' som byens kerne. Han taler også om "en entropisk arkitektur" i forstaden; om stedets synlige ting som karakterløse, intetsigende og tomme. Når Smithson taler om entropi i forstadsbyen, ser han en mulighed i den: når energien udtømmes, elementerne rives fra deres tiltænkte plads, og den gamle orden destabiliseres, åbnes der for en ny betydning. Noget fundamentalt nyt kan indlæses på det udtømte felt. Den formløse sammenflydning er altså ikke kun negativ, men kan være grundlaget for et paradigmeskift – for en ny begyndelse.

Overføres denne tankegang på situationen på kanten, skabes et billede på den udfordring, som feltet står overfor. Med entropimetaforen kan man sige, at energiudtømmingen er så voldsom og de gamle mønstre så destabiliserede, at feltet er åbent for indlæsningen af nye betydninger.

I Danmark kan der findes eksempler på områder og lokalsamfund, der på den måde har fundet og dyrket nye værdier og identiteter ud af den entropiske proces. De steder, hvor man har været i stand til at definere og dyrke stedets særlige energi, er oplevelserne også blevet særlige – og særligt attraktive. Det sker for eksempel i Klitmøller i Thy, hvor de fremragende forhold for surfere er dyrket til en fortælling om et 'Cold Hawaii' (www.coldhawaii.eu).

Thy Nationalpark er et andet eksempel. I sommeren 2007 blev det vestlige Thy udpeget som Danmarks første nationalpark. Formålet er at fremme og beskytte naturen samt at øge turismen (www.skovognatur.dk/Ud/Oplev/Nationalparker/Thy/). Med nationalparken sættes der fokus på de mange og store klit- og klithedlandskaber – fra fyret i Hanstholm til Agger Tange – som er unikke i Europa.

Set i dette perspektiv er pilotprojektet i Thyborøn interessant, idet det dyrker et ganske andet landskab end det, der dyrkes i Thy – kun en kort færgesejls borte. Der er altså tale om en markant forskelsskabelse mellem området nord for Agger Kanal og området syd for kanalen. Kontrasten mellem de to landskabsiscenesættelser styrker og definerer både nationalparken og Thyborøn yderligere.

Bibliografi

Bech, Svend Cedergren (1988) *Vestjylland*, Nordisk Forlag, København

Birk Nielsen: (2007) "Fremtidens havvindmølleplaceringer 2025"
(http://birknielsen.dk/web/files/vindmoller/Fremtidens_havmoelleplaceringer_2025.pdf)

Bunschoten, Raoul & Doherty, Gary (2004) "Comhrá Maps, Clonmany, Ireland" i TOPOS 47, 2004, side 70-78

Bunschoten, Raoul & CHORA (2001) *Urban Flotsam - Stirring the city*, Rotterdam: 010Publishers

Byplannyt 4, 2006

Byplannyt 3, 2004

Comer, James (1999) "The Agency of Mapping" i Cosgrove, Denis (ed.) (1999) *Mappings*, London: Reaktion Books Ltd.

COWI (2006) "Fremtidens Thyborøn – en bosætningsstrategi, 2006"
(www.bopaavestkysten.dk)

de Graf, Jan og Bomas, Bart (2004) "Making the sea central" i TOPOS 48, 2004, side 83-93

Delanda, Manuel (1999) "Extensive Borderlines and Intensive Borderlines" i Woods, Lebbeus (ed.) *Borderline* (1999), Princeton Architectural Press

Egebjerg, Ulla (2005) "Byen, vejen og landskabet", rapport fra Aalborg Universitet; Center for Skov, Landskab og Planlægning på KVL; og Vejdirektoratet

Energistyrelsen (2007) "Rapport fra den tværministerielle arbejdsgruppe om forsøgsmøller på land", Energistyrelsen

Evensen, Hilde Berit (2006) "Homage to Unspoilt Scenery" i TOPOS 57, 2006, side 45-55

Hahn, Eckhart (2005) "Sustainability in future development" – forelæsning på Institut for Arkitektur & Design, Aalborg Universitet 2005

Høyer, Steen (1999) "Things Take Time, and Time Takes Things: The Danish Landscape" i Corner, James (1999) (ed.) *Recovering Landscapes*, New York: Princeton Architectural Press

Juel-Christiansen, Carsten (1999) (ed.) *Overgang – rum i den spredte by*, Århus: Fonden til udgivelse af Arkitekttidsskrift B

Juul, Carsten (2006) "Bystaten og bananen" i Byplannyt 4, 2006

Koolhaas, Rem og Office for Metropolitan Architecture (1995) *SMLXL*, The Monacelli Press

Laursen, Lea Holst & Tietjen, Anne (2008) "Urbanity without growth – Rethinking urban design and planning principles in shrinking Danish territories" (working paper)

Laursen, Lea & Braae, Ellen (2006) "Globaliseringens B-byer" i Arkitekten 2, 2006, s. 37-45

Lemvig Kommune (2008), "Gennemgang af indsigelser og bemærkninger til vindmølleplanen", Teknik og Miljøudvalget, 5. maj 2008
(www.lemvig.dk)

Lemvig Kommune (2007) Kommuneplanstrategi 2007 forslag, Kommunal Bestyrelsen
(www.plan09.dk)

- Lemvig Kommune (2007), ”Temaplan for vindmøller i Lemvig Kommune”
(www.windlandscaping.dk)
- Marot, Sébastien (1999) “The Reclaiming of Sites” i Corner, James (1999) (ed.) *Recovering Landscapes*, New York: Princeton Architectural Press
- Miljøministeriet (2006) Landsplanredegørelse 2006 “Det nye Danmarkskort – planlægning under vilkår”, København: Miljøministeriet
(www.skovognatur.dk/Udgivelser/2006/Landsplanredegoerelse_2006)
- Miljøministeriet (2003) Landsplanredegørelse 2003 “Et Danmark i balance – Hvad skal der gøres?”, København: Miljøministeriet
(www.lpa.dk/Topmenuen/Publikationer/2003/lpr2003)
- Miljøministeriet (2003) ”Planlægning for byudvikling i kystkommunerne – Et dialogprojekt med Ringkøbing Amt og de 10 kystkommuner i amtet”
(www.lpa.dk/topmenuen/Publikationer/2003/ringkoebing_amt_dialogprojekt.pdf)
- Nielsen, Tom (2001) *Formløs*, Århus: Arkitektskolens Forlag
- Olsen, Søren (2004) *Oplev Vestkysten – fra Grenen til Rudbøl, En natur- og kulturguide*, Forlaget Hovedland
- Olsen, Søren (2002) *Oplev Limfjordslandet – En natur- og kulturguide*, Forlaget Hovedland
- Pedersen, Claus Peder & Valeur, Henrik (2005) *A new future for planning*, Fonden til udgivelse af Arkitekturtidsskrift B
- Region Midtjylland (2008) Analysegrundlag Den Regionale Udviklingsplan (www.rm.dk)
- Region Midtjylland (2008) De Regionale Udviklingsplan 2008 for Region Midtjylland (www.rm.dk)
- Region Midtjylland (2008) Redegørelse for regionrådets strategi (www.rm.dk)
- Ringkøbing Amt (2005) Regionplan, Teknik og Miljø Ringkøbing Amt (www.blst.dk)
- Ruby, Ilka & Andreas: *Groundscapes - The rediscovery of the ground in contemporary architecture*, Editorial Gustavo Gili, SL, Barcelona, 2006
- Sandercock, Leonie (2003) “Out of the Closet: The Importance of Stories and Storytelling in Planning Practice” i *Planning Theory & Practice*, Vol. 4, No. 1, 2003, side 11-28
- Skriver, Jan (2006) *Limfjorden*, udgivet af Nordjyllands Amt, Viborg Amt, Ringkøbing Amt og Århus Amt, 2006
- Smithson, Robert (1996) “Entropy and The New Monuments” i Smithson, Robert (1995) *The Collected Writings*, Berkeley: University of California Press (www.robertsmithson.com)
- Smithson, Robert (1973) “Entropy Made Visible”, Interview med Alison Sky (www.robertsmithson.com)
- Tanvig, Hanne (2008) ”International forskningsstatus - udvikling i landsbyer og landdistrikter” *Skov og Landskab*, Københavns Universitet
(www.mulighedernesland.dk/files/upload/forskningsrapport.pdf)
- The Architectural Review, juli 2006
- Ulrich, Anders (2006) ”Bæredygtige udviklingspotentialer i udkantsområderne” i *Udvikling i landdistrikter og landsbyer*, Realdania artikelsamling
- Wall, Alex (1999) “Programming the Urban Surface” i Corner, James (1999) (ed.) *Recovering Landscapes*, New York: Princeton Architectural Press
- Weekendavisen nr. 12, 2007

www.bane.dk

www.bopaavestkysten.dk

www.coldhawaii.eu

www.danskenergi.dk

www.dkvind.dk

www.dr.dk/Tema

www.icehotel.com

www.leaderplus.dk

www.lemvig.dk

www.lpa.dk

www.mim.dk

www.mulighedernesland.dk

www.plan09.dk

www.retsinformation.dk

www.skovognatur.dk

www.skovognaturstyrelsen.dk

www.social.dk

http://transform-arkitekter.dk

www.turistveprosjektet.com

www.urban-gallery.net/tokyostory

www.vegvesen.no

www.vejdirektoratet.dk

www.workindk.dk